

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN SOSYO-KÜLTÜREL
DİNAMİKLERİ: KONYA ÖRNEĞİ

Muhammet DUR

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Prof. Dr. Köksal ALVER

KONYA-2015

ÖNSÖZ

Kentsel dönüşüm günümüzde üzerinde en çok durulan ve tartışılan konulardan birisi konumundadır. Bu tartışmaların ana odağı, günümüzde kentsel dönüşüm uygulamaları/projeleri yapılırken “neye göre, hangi kriterlere göre yapılmalıdır?” “kentsel dönüşüm yapılırken nelere dikkat edilmelidir?” “kentsel dönüşümün toplumsal, kültürel ve ekonomik etkileri nelerdir?” soruları çerçevesinde şekillenmektedir.

Bu tez çalışması, yukarıdaki sorulara bütüncül bir cevap aramaktadır. Bunun yanı sıra, yine bu çalışmada kentsel dönüşüm uygulamaları/projeleri ile mahalle, komşuluk ilişkileri ve gündelik hayatın işleyişi arasındaki ilişki ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır.

Son söz olarak, tezin yazım aşamasında yardımlarını esirgemeyen danışmanım Prof. Dr. Köksal ALVER’e, tezin yazım aşamasında bana destek olan sevgili eşim Gülcan KESKİN DUR’a ve tezimi okuyup eleştiren değerli meslektaşım Arş. Gör. Ahmet ALP’e en içten teşekkürlerimi sunarım.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin	Adı Soyadı	Muhammet DUR		
	Numarası	114205001006		
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji		
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒	Doktora	☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Köksal ALVER		
Tezin Adı		Kentsel Dönüşümün Sosyo-Kültürel Dinamikleri: Konya Örneği		

ÖZET

Kentsel dönüşüm günümüzde kentbilim çalışmalarının ve kent sosyolojisinin en odak noktalarından biridir. Özellikle 1950’li ve 1960’lı yıllardan sonra kentler aşırı göç almaya başlamıştır. Göç edenler kentin dış bölgelerinde gecekondü diye adlandırılan yeni bir yerleşim birimleri oluşturmuştur. 2000’li yıllarda kentsel dönüşüm uygulamalarının yasal bir zemine oturtulmasından sonra, gecekondü bölgelerinde hızlı bir kentsel dönüşüm uygulaması başlatılmıştır. Günümüzde ise, kentlerdeki hızlı nüfus artışından dolayı kentsel dönüşüm uygulamaları sadece gecekondü bölgelerine uygulanmamaktadır. Kentin ara sokaklarındaki müstakil evlerden kentin köhnemiş, sağlıksız ve adı suç ile anılan bölgelerini de kapsamaktadır. Yapılan kentsel dönüşüm uygulamaları ile kente yeni bir mimari ve estetik hüviyet kazandırılmaktadır.

Son zamanlarda Türkiye’nin birçok ilinde olduğu gibi Konya’da da kentsel dönüşüm faaliyetleri uygulanmaktadır. Uygulanan bu faaliyetler sonucunda sadece Konya’nın mimari yapısı değiştirilmemektedir. Değişen mimari yapıya paralel olarak kentin kültürel yapısı da değişmektedir. Bu tez çalışmasında kentsel dönüşümün, toplumsal dinamikler olarak belirlediğimiz mahalle hayatı, gündelik hayat ve komşuluk ilişkileri üzerinde bir etkisinin olup olmadığı araştırılmıştır. Bu bağlamda kentsel dönüşümün, toplumsal dinamikler üzerindeki etkisini daha net görebilmek adına mülakat tekniği kullanılarak sahaya inilmiştir. Sahadan toplanan veriler ışığında kentsel dönüşümün özellikle mahalle ve komşuluk ilişkileri üzerinde olumsuz bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.

Kentsel dönüşüm konusunda Konya üzerine yapılan çalışmalar parça parça ve sınırlı sayıdadır. Bu bakımdan, çalışmanın kentsel dönüşümün dinamikleri adı altında, kentin olmazsa olmazı olan mahalle, komşuluk ilişkileri, gündelik hayat ve apartmanlaşma olgularını bütüncül bir yapıda ele almasının hem çalışmaya özgünlük katması hem de Konya üzerine ve kentsel dönüşüm üzerine daha sonra yapılacak çalışmalar için bir literatür oluşturabileceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Dönüşüm, Mahalle, Komşuluk, Gündelik Hayat.

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Öğrencinin

Adı Soyadı	Muhammet DUR
Numarası	114205001006
Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji
Programı	Tezli Yüksek Lisans ☒ Doktora ☐
Tez Danışmanı	Prof. Dr. Köksal ALVER
Tezin İngilizce Adı	Kentsel Dönüşümün Sosyo-Kültürel Dinamikleri: Konya Örneği

SUMMARY

Urban renewal is one of the center points of urban science and sociology of urban studies nowadays. Particularly, in the 1950s and 1960s, people started migrating to cities intensively. Immigrants mainly, located accommodation units in the external zones of cities which were called slum. In the 2000s, after urban renewal practice was legalised, rapid urban renewal practice has been started in the slum regions. As for today, because of rapid population increase, not only has urban renewal practice been carried out in the slum regions but it has contained detached houses that are in the back street of cities and regions which are ruined, poor and criminal as well. It has been redounded a new architecture and aesthetics characteristics to cities through performed urban renewal practice.

Recently, urban renewal has been implemented in many cities of Turkey as well as Konya. As a result of urban renewal practice, not only has not the architecture structure of Konya been changed, but in parallel to changed architecture structure, the cultural structure of city has altered, too. In this study, it has been researched whether there is an impact of urban renewal on the social dynamics of city which are local life, daily life and neighbourhood relations. In this regard, it has been used interview method from qualitative methods in order to gain the impact of urban renewal on the social dynamics. It has been investigated that urban renewal has a negative impact on local and neighbourhood relationships through the data that was obtained from the field.

Studies which have been performed on Konya regarding urban renewal are limited and in bits. Therefore, in terms of dynamics of urban renewal, this study deals with district, neighborhood relations, daily life, and apartment life style facts in an integrated perspective. In doing so, the study gains distinctness and it is thought about creating a literature for the future's studies regarding urban renewal and Konya.

Key Words: Urban Renewal, District, Neighborliness, Everyday Life.

GİRİŞ

Kentleşme ve kentlileşme olguları geçmişİ çok eskilere dayanan bir örgütlenme biçimidir. Kent, tarihsel sürecin büyük bir çoğunluğunda gerek ilkel, gerek geleneksel ve gerek modern bir şekilde kendine yer bulmuştur. Adeta insanların hayatı üzerine bir elbise gibi oturmuş ve insan ile varlığını günümüze kadar sürdürme gelmiştir. Günümüzde de hala sürdürmektedir.

Bu köklü tarihi süreç boyunca kentler evrilmiş ve çoğu zaman da bir dönüşüm geçirmiştir. Bu dönüşümler bazen bilinçli olarak bir irade tarafından (iktidarlar, krallar, belediyelerin kentsel dönüşüm projeleri, TOKİ'nin projeleri vs.) yapılmış ve bazen de doğal afetlerden (sel, deprem vs.) dolayı zorunlu olarak gerçekleştirilmiştir.

Tarihsel süreç içerisinde ilk insandan günümüze kadar insanlar doğaya/dünyaya sürekli bir şeyler katmış ve katmaya da devam etmektedirler. Kentte bunlardan bir tanesidir. "İnsanlık başından beri kentlerde yaşamamaktadır, insan kenti dünyada hazır bulmamıştır; fakat kenti oluşturduktan sonra da onu kendi siyaseti, amacı ve kendi ilişkiler ağı etrafında örmeyi de ihmal etmemiştir" (Alver, 2012a: 9). Bu nedenle, kent insanın dünyaya kattığı en muazzam ve en görkemli örgütlenme biçimlerinden birisidir. Öyle ki insanlar kenti ortaya çıkardıktan sonra ondan bir daha kopamayacak seviyeye gelmiş ve kentle bütünleşerek onu istediği şekle sokmak, yönetmek ve dönüştürmek için hep bir gayret içerisinde bulunmuştur. Hayatlarına kentlerde devam etmişler ve kentten bir şeyler alıp ona bir şeyler eklemişlerdir. Böylece, kentlerde sürekli bir değişim ve dönüşüm sağlanmıştır.

Kentlerin fiziki dönüşümleri, çoğu zaman kentte var olan sosyal ilişkileri de dönüştürmektedir. Bu tezin ortaya çıkmasında etkili olan birinci faktör Konya'da uygulanan kentsel dönüşüm faaliyetlerinin Konya'nın kendine has geleneksel ilişkiler bütününde değişimler meydana getirip getirmediğidir. İkinci faktör ise, eğer bir değişim olmuş ise bu olumlu yönde mi yoksa olumsuz yönde mi olmuştur? Tez bu faktörleri temele alıp, kentsel dönüşüm sonrası mahalle kavramı ve ilişkileri, komşuluk ilişkileri ve gündelik hayat olguları açısından bu süreci okumayı amaçlamaktadır.

Birinci bölümde, kentsel dönüşümün tanımı, amaçları ve Türkiye'de kentsel dönüşümün tarihsel gelişimi tartışılmaktadır. Bu bölümde, kentsel dönüşüm neyi ifade eder? Kentsel dönüşüm farklı uygulamalarına verilen adlar ve bu uygulamaların gerekçeleri nelerdir? Türkiye'de kentsel dönüşüm ne zaman başlamıştır? sorularının cevabı aranmıştır.

İkinci bölümde ise, mahalle, apartmanlaşma, komşuluk ilişkileri ve gündelik hayat temelinde kentsel dönüşümün toplumsal dinamikleri tartışılmıştır. Kentsel dönüşümün genellikle gecekondulu alanlarının bulunduğu alanlara uygulanmaktadır. Bu alanlar ilk başlarda kentin dışında kalmasına rağmen, kentin aldığı aşırı göçlerle birlikte günümüzde genellikle kentle bütünleşmiş durumdadırlar. Daha çok tek katlı apartmanlardan oluşan bu alanlar hem şehrin estetiğini bozmakta hem de yetersiz alt yapı hizmetleri nedeniyle sağlıklı ve köhne bir haldedirler. Bu alanların yıkılıp yerine yüksek katlı apartmanların yapılması, kentsel dönüşümü görünür kılmaktadır. Apartmanlar ve mahalle yapısındaki değişimler kentsel dönüşümün ete kemiğe bürünmüş halidir.

Kentsel dönüşümle beraber değişen fiziki yapı insan ilişkilerini de etkileyebilmektedir. Özellikle, komşuluk ilişkileri kentsel dönüşüm sonrası değişebilmektedir. Komşu insanın her an yardımına koşabilecek kadar yakın olması nedeniyle önemlidir. Hem dini açıdan hem de atasözleriyle kültürel olarak komşunun önemi Türk toplumunda çoğu zaman ifade edilmiştir. Ev alma komşu al atasözü komşunun evin varlığından bile önemli olduğunu ve evi ev yapanın aslında komşu olduğunu anlatırken, komşuda pişer bize de düşer atasözü ise, neden ev değil de komşu alınması gerektiğini açıkça ifade eden bir atasözüdür. Komşusu açken tok yatan bizden değildir hadisi de dinen komşuluk hukukun sınırlarını açıkça ifade etmektedir.

Kentsel dönüşüm sonrası yapılan yüksek binalar zaman zaman komşuluk ilişkilerini zayıflatabilmektedir. Apartmanın her bir dairesinde genellikle daha önce hiç karşılaşmamış insanların oturduğu düşünüldüğünde, geçmiş gelen komşuluk ilişkilerinin oluşması zaman almaktadır ya da yeni komşuluk ilişkileri üretilmektedir.

Bunun yanı sıra her ne kadar aynı mekânı paylaşıyorlar bile komşular arasında komşuluk ilişkileri kurulamadığı da görülebilmektedir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde de sahadan elde edilen veriler yorumlanmıştır. Katılımcıların kentsel dönüşüm uygulamaları/politikaları, mahalle, komşuluk ilişkileri, gündelik hayat ve apartmanlaşma hakkındaki görüşleri araştırılmıştır. Elde edilen veriler ışığında kentsel dönüşümün özellikle mahalle ve komşuluk ilişkileri üzerinde ciddi bir değişime yol açtığı tespit edilmiştir.

Bu kadar köklü bir tarihe sahip olan kentin, birçok bilim dalı (ekonomi, siyaset, kamu yönetimi, hukuk, sosyoloji vs.) ile ilişkisi ve bağlantısı kurulabilir. Bu tez çalışması, kentsel dönüşümü ve amaçlarını yukarıda ifade edilen yönleri dikkate alarak sosyolojik bir bakış açısı ile yorumlamayı amaçlamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM: KENTSEL DÖNÜŞÜM KAVRAMI, TANIMLARI VE AMAÇLARI

1.1. KENTSEL DÖNÜŞÜM: KAVRAMLAR VE TANIMLAMALAR

Kentlerin tarihsel süreç boyunca geçirmiş olduğu değişim/gelişimlerin açıklanmasında sosyal bilimciler birçok farklı tanımlamalara başvurmuşlardır. Bunun temelinde her kentin kendine özgü değişimler geçirmiş olduğu gerçeği sosyal bilimcilerin kentleşmenin değişim olgusuna farklı bakış açısı ile ele almalarına yol açmaktadır. Bundan dolayı bu başlık çerçevesinde ele alınan tanımlamalardan; kentsel dönüşüm, kentsel yenileme, kentsel yeniden canlandırma, kentsel rönesans, soylulaştırma ve kentsel koruma kavramları açıklanacaktır.

1.1.1. Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm kavramını kısaca, mekân ile toplumsal ilişkiler arasında varlığını sürdüren ve diyalektik ilişki ile temellenen bir süreç olarak tanımlanabilir (Ünvedi, 2003: 52). Bu bağlamda kentlerin çağlara veya toplumsal şartlara göre farklı ihtiyaç ve gereksinimlerinden dolayı değiştiği söylenebilir. Bu gereksinimlerin dışında, savaşlar, doğal afetler (sel, deprem vs.), belediyelerin, kamu kuruluşlarının ya da siyasi iktidarın kent üzerindeki tasarruf haklarını kullanmak istemesi gibi kentsel dönüşümü gerektirecek birçok farklı sebep de olabilir. Bu sebepten ötürü, kentsel dönüşümün tanımlamalarında da farklılıkların görülmesi normaldir.

Kentsel dönüşümün tanımlamalarına geçmeden önce dilimizde “dönüşüm” kelimesinin ne anlama geldiğine bakmak faydalı olacaktır. Sözlükte “dönüşüm” kelimesinin anlamı, “Olduğundan başka bir biçime girme, başka bir durum alma, şekil değiştirme, tahavvül, inkılap, transformasyon” (TDK, 2012) olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım ekseninde kentlerin dönüşümünden bahsederken sadece binaların fiziki dönüşümünün kastedildiğinin ifade edilmesi kent tanımını eksik bırakır. Bu dönüşüm esnasında, fiziki değişimin yanında; kültürel, sosyal ve toplumsal değişikliklerin olduğunu da belirtilmelidir. Çünkü kentlerin fiziki özelliklerinin değişmesi aynı zamanda kentte oluşacak sosyal ilişkileri, komşuluğu, mahalle algısını, kent ve mahalle kültürü gibi toplumsal ve kültürel atmosferi de

değiştirip dönüştürebilmektedir. Kentlerin fiziki dönüşümü; Haussmann'ın Paris'i dönüştürmesi örneğinde olduğu gibi kentin tamamına uygulanabileceği gibi, Ankara Dikmen Vadisi ya da İstanbul Sulukule örneklerinde olduğu gibi kentin belirli bölgelerine de uygulanabilir.

Çeşitli nedenlerle eskimiş, yıpranmış, çöküntüye uğramış ya da bozulma süreci yaşamakta olan kentin, bir bölgesinin yeniden yaşama kazandırılması sürecidir. Bu süreç, kentin tarihi dokuları, terk edilmiş sanayi ve depolama alanları, kullanılmayan tersane, liman alanları ve konut alanlarını içermektedir. Kentsel dönüşüm, sadece basit bir arazi kullanımı sorunu değildir. Aynı zamanda sosyal, kültürel aktiviteleri, tüm şehri ve bölgeyi etkileyen sorunları da ele almaktadır (Yasin, 2005: 106). Kentsel dönüşümü, kentin ekonomik, sosyal ve fiziksel açıdan sorunlu olan sağlıklı bölgelerinin sağlıklı bir şekilde dönüştürülüp yeniden kente kazandırılması için kullanılan yöntem, program ve araçların bütünü (Öztaş, 2005: III) olarak da tanımlayabiliriz.

Kentsel dönüşüm çok aktörlü bir süreçtir. İçinde barındırdığı aktörlerden uzak bir şekilde yapılacak her kentsel dönüşüm eylemi eksik kalacaktır. Kentsel dönüşüm faaliyetleri uygulanırken bölgenin ya da mekânın tamamının sosyal, kültürel, istihdama dönük faaliyetleri, insan, mahalle gibi aktörleri göz önünde bulundurulmalıdır.

Turok (2005: 25), bir süreç olan kentsel dönüşümü tanımlamanın üç ayırt edici özelliğinden bahseder. Birinci özellik, bir mekânın/yerin mevcut doğasını ve durumunu değiştirmektir. Bunu yaparken de mevcut bulunan aktörleri göz ardı etmemeyi amaçlayan süreçtir. İkincisi, bölgenin kendine has sorunlarına ve potansiyeline bağlı olarak devletin yerine getirmesi gereken temel sorumluluklarını, hedeflerini ve faaliyetlerini içerir. Son özellik ise, kentsel dönüşüm farklı paydaşlar arasında meydana gelen bir ortaklık yapısıdır.

Roberts ve Sykes'e (Aktaran, Çakır, 2006: 39-40) göre kentsel dönüşümün çok aktörlü bir süreçtir. Bu süreç işlerken dikkate alınması gereken belli başlı prensipler vardır. Bunlar:

- 1) Kentsel alanın detaylı analizi temeline dayanması,
- 2) Fiziksel dokunun, sosyal yapının, ekonomik tabanın ve çevresel koşulların eşzamanlı adaptasyonunun amaçlanması,
- 3) Eşzamanlı adaptasyon sürecinde, problemlerin çözümü için kapsamlı ve bütünlük stratejilerin dengeli bir biçimde ortaya konulması ve en olumlu yaklaşım ile çözüm üretilmesi,
- 4) Stratejilerin geliştirilmesinde sürdürülebilir gelişme temeline dayanan uygulama programlarının çıkarılması,
- 5) Yaklaşımların, imkan ve olanaklar dahilinde, uygulamaya yönelik bir şekilde açık ve net bir olarak ortaya konması,
- 6) Doğal kaynakların, ekonomik imkanların, yapı çevrenin ve toplumsal yapının en iyi şekilde analizi ile alanın varolan karakterinin ortaya çıkarılması,
- 7) Uygulamanın gerçekleştirilebilmesi yönünde kaynak sağlanması için yatırımcıların araştırılması ve bunun kararının ortak bir fikir olarak alınması,
- 8) Kentsel alanda meydana gelecek dönüşümün kente nasıl yansıtılmasının çeşitli yöntem ve stratejilerle belirlenmesi ve tanımlanmasıdır.

Roberts ve Sykes'in de belirttiği gibi kentsel dönüşüm faaliyetleri uygulanırken temele konması gereken birinci faktör, alandır. Dönüşümün ne yönde ve nasıl uygulanacağına karar verilmeden önce alanın sosyal, ekonomik, fiziksel ve kültürel boyutları detaylıca araştırılmalıdır. Bu araştırmalar yapılırken dönüşümün uygulanacağı bölgedeki tüm aktörler için içine müdahil edilmeli ve kararlar ortak alınmalıdır.

Bu tanımlamalar ışığında kentsel dönüşümün ortak özelliklerini; eskiyen, köhneyen ve içinde bulunduğu çağın gereksinimlerine cevap veremeyen mekânların veya bölgelerin yenilenmesini, daha iyi ve sağlıklı barınma koşullarının oluşturulmasını, estetik açıdan daha modern kentler oluşturmasını, tarihi dokunun korunmasını ve iyileştirilmesini, terk edilmiş veya kullanım dışı kalan bölgelerin tekrardan kente dâhil edilmesini veya kazandırılmasını, kentin gelecek nesiller için sürdürülebilir olmasını, kapsayan altı başlık altında genelleyebiliriz.

1.1.2. Kentsel Yenileme

Kentlerdeki değişimi ifade eden ve sık kullanılan bir diğer kavram da kentsel yenilemedir. Kentsel yenileme denilince, genelde günün koşullarına uygun olmayan,

sosyal ve fiziksel olarak ayak uyduramayan, sağlıklı diye ifade edilen bölgelerin günün koşullarına göre yeniden düzenlenmesi akla gelmektedir.

Özden (2008: 44), kentsel yenilemeyi zamanla eskiyen, köhneyen, yıpranan, sağlıklı ve yasadışı bir şekilde gelişen ya da arsa değerinin değerlendirilmesi için bekletilen ve kent dokusu açısından yoksul olan, ekonomik açıdan yetersiz kalan mekânların bir stratejik planlama dahilinde günün sosyo-ekonomik ve fiziki şartlarına uygun olacak şekilde yeniden canlandırılması ve üretilmesi olarak tanımlamaktadır. Özden, yenileme kavramına bir yoksunluk çerçevesinden bakmış ve bu yoksunluğun giderilmesi için ekonomik, sosyal ve stratejik bir planlama çerçevesinde günün şartlarına ve gereksinimlerine göre bazı eylemler yapıldığını söylemiştir. Burada göze çarpan bir başka husus da; arsa değerinin üzerine yapılacak herhangi bir konut veya mekândan daha yüksekte seyretmesi için alanın boş olarak bekletilmesi yani ranttır.

Kocabaş; kentsel dönüşüm yerine 'kentsel yenileme' kavramını kullanmaktadır. Yenileştirme işlemi yapılırken mahalleye ait bireyler, çevre, ekonomik sürdürülebilirlik gibi aktörlere referansta bulunmakta ve bu yenileştirmenin kamu aracılığıyla yapıldığını söylemektedir. Ona göre, kentsel yenileme, bir kentin bütününe ya da belirli bölgelerine yönelik yapılan bilinçli, sistematik ve planlanmış bir eylemdir (2006: 2). Daha geniş anlamıyla kentsel yenileme, temeli topluma dayanan ve yoksul mahallelerde yaşayan insanların yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve bunun yanı sıra doğal ve yapılaştırılmış tarihi alanların korunmasını ve iyileştirilmesini de içine alan, kentsel yapılaşmanın ve gelişmenin olumsuz etkilerini azaltacak bir uygulamadır. Bununla birlikte, bu alanların ekonomik açıdan gelişmesini destekleyen eylem programlarının uygulanmasını ve desteklenmesini amaçlayan kamunun öncülük ettiği bir süreçtir (2006: 10).

Kentsel yenileme sistem içerisinde, kentin ekonomik açıdan ömrünü tamamlamış, bozulmuş, değerini yitiren bölgelerinde oturan bireylerin daha iyi koşullar altındaki kentin başka bölgelerine taşınıp buraların iyileştirilmesinden başlayıp, halkın desteğiyle planlı gelişen kentin bazı bölgelerindeki çöküntülerin iyileştirilip daha modern hale getirilmesi, kentin tarihsel kimliğine uygun olarak ve

bu kimlik korunarak mevcut yapıların yanlarına yeni yapıların entegre edilmesine kadar bir çok yol ve yöntemi içermektedir (Yaman, 2012: 27).

Hızlı kentleşme ile beraber kentlerde artan nüfus, çarpık yapılaşmaların ve gecekondu olarak tabir edilen konutların şehrin merkezinden uzak her yerine kurulmasına neden olmaktadır. Bunun sonucu olarak sağlıksız, alt yapı imkânlarından yoksun, şehrin çeperlerine kurulmuş ve kendi kültürünü oluşturmuş bölgeler meydana gelmiştir. Özden'e (2001: 1) göre, kentlerdeki bu aşırı nüfus yığılmaları, ekonomik şartlar, alanın yanlış kullanılması ve sosyal bilinçsizlik gibi sebeplerden dolayı çöküntü alanları ortaya çıkmaktadır. Kentlerde ortaya çıkan bu çöküntü alanlarını ortadan kaldıracak bir çözüm aracı olarak kentsel yenileşme süreci ortaya çıkmıştır.

Kentsel yenileme yapılırken kentin kültürel mirası ve kimliği göz ardı edilmemelidir. İyi bir kentsel iyileştirme kentin kültürünü ve kimliğini korumanın yanı sıra kullanılan kaynakları da ekonomik kullanmayı amaçlamalıdır (Özden, 2008: 44). Bu bağlamda Aaen'in belirttiği kentsel yenilemenin beş amacı önemlidir. Birincisi, kentsel yenileme, yapı ve çevre standartlarını daha iyi hale getirerek alanda yaşayanların yaşam kalitesini artırarak fayda sağlamalıdır. İkincisi, prensipte, konut alanlarından yapılan iyileşmenin finansmanı orada yaşayanlardan karşılanacağı için, bunun için maliyet sanayi sektöründe çalışanların maaşlarının %20'sinden fazla olmamalıdır. Üçüncüsü, düşük gelirli ev sahiplerinin desteklenerek daha iyi konut sahibi olmalarını sağlayacak yardımlar verilmelidir. Dördüncüsü, ev sahibi olanların çevreye daha iyi baktıkları ve çevre yönetimini daha iyi yaptıkları kabul edilerek; kentsel yenilemenin asıl hedeflerinden birisi kiracıları ev sahibi yapılmak olmalıdır. Beşincisi ise, kentsel yenileme, uzun vadede kısmen çevreyi iyileştirerek, sosyal aktivite ve sosyal servisler sağlayarak kısmen de çocuklu ailelere daha geniş alanlar sağlayarak daha normal bir nüfus yapısına ulaşmaya yardımcı olmalıdırlar (Aktaran Özden, 2008: 47-48).

Aaen'in belirttiği amaçlar normal bir toplumun ve normal bir kentin nasıl olması gerektiğinin kısa bir özeti gibidir. Kentsel yenilemenin, kentin içinde yaşayan bireylere sunacağı bu özellikler, özellikle de ev sahibi olma durumu, hem kentlerin

daha sağlıklı ve temiz olmasına hem de kentlerde yaşam kalitesini artması sebebiyle kentlerin daha huzurlu ve sürdürülebilir olmalarını sağlayacaktır. Böylece kentler günlük politikaların esiri olmaktan kurtulup; sürdürülebilir kent hüviyeti kazanmış olacaktır.

Yenileme kavramı özünde bir süreklilik barındırmaktadır. Daha önce bozulan, yıpranan, hasar gören veya eskiyen mekânların/bölgelerin yeniden eski haline gelerek zamanın şartlarına uygun olarak daha modern hale getirilmesi, sağlamlaştırılması ve sürdürülebilirliğin sağlanması olarak da görülebilir. Demirsoy'a göre, kentsel yenileme zamanla sosyal, ekonomik ve fiziksel bileşenler açısından çöküntüye uğrayan ve aynı zamanda mevcut değerini, işlevini ve niteliğini kaybetmiş kent dokularının, kent sakinlerinin gereksinimlerine ve günün ihtiyaçlarına uygun olarak yeniden yorumlanması, kentsel yaşama kazandırılması (2006: 28) açısından kentsel yenilemenin bu yönüne dikkat çekmektedir.

Yukarıda yapılan tanımlamalar ve değerlendirmeler göz önüne alındığında, kentsel yenileme uygulaması yapılırken; öncelikle yenileme yapılacak alanın/bölgenin kendi kültürel, ekonomik, fiziki vs. gibi özelliklerine dikkat edilmelidir. Sonrasında ise, yenileme faaliyeti yapılacak alanda/bölgede bulunan bireyler mağdur edilmeden yada mağduriyetleri minimize edilerek yenileme faaliyetinin yapılmasına ve daha sürdürülebilir kentlerin meydana getirilmesine dikkat edilmelidir.

1.1.3. Kentsel Yeniden Canlandırma

Kentsel yeniden canlandırma kavramı, genelde bütün bir kentsel bölge için kullanılmakla beraber, kentsel fonksiyonlardaki değişmelere cevap bulabilmek için yürütülen çok çeşitli faaliyetleri içeren bir süreci anlatmak için de kullanılmaktadır. (Demirsoy, 2006: 29).

Kentsel yeniden canlandırma yapıların özgün niteliklerini kaybetmeleri, yapı olarak sağlam olmalarına rağmen, değerlerinin farklı sebeplerden dolayı azalması durumlarında ihtiyaç olarak ortaya çıkan uygulamaları kapsamaktadır. Bununla beraber kentsel yeniden canlandırma uygulamalarında sosyo-kültürel ekonomik ve

fiziki sebeplerden dolayı çöküntüye sebebiyet veren faktörlerin yok edilmesiyle değişikliğe uğrayan alanlardaki yapıları yıkıp yeniden inşa ederek veya yerine onları koruyarak yapılan kentsel faaliyetlerdir (Yaman, 2012: 27).

Kentsel yeniden canlandırma, yerleşim alanları ve kentsel altyapının fiziksel açıdan iyileştirilmesinin yanı sıra, kentteki ekonomik ve sosyo-ekonomik koşulları ve imkânları iyileştiren birçok ölçütten birini ifade eden bir kentsel politika olarak da tanımlanabilir (Özden, 2008: 168)

Sonuç olarak, kentsel yeniden canlandırma, kentte eskimiş ve zamanla değerini kaybetmiş ve çöküntü alanı durumuna dönüşmüş ya da dönüşmekte olan mekânların/alanların yeniden günün şartlarına uygun hale getirilmesi sürecidir. Kentsel yeniden canlandırmada esas olan, mekânların/alanların yeniden canlandırılması esnasında şehrin sosyo-ekonomik yapısını göz önünde bulundurularak toplumsal hayatın ve yaşanılan mekânın/alanın yaşam standartlarının artırılmasıdır.

1.1.4. Kentsel Yenileşme/Rönesans

1950’li ve 60’lı yılların savaştan yeni çıkmış Avrupa’ında ve sanayi devrimi ile süre gelmiş sağlıklı ve harap olmuş kentlerinde yeniden düzenleme gereksinimi doğmuştur (Demirsoy, 2006: 29). Bu alanlarda ortaya çıkan sorunlar ve toplumsal kargaşa nedeni ile kamu otoritelerinin müdahalesi kaçınılmaz hale gelmiştir. Yapılacak kamu müdahalelerinde öne çıkan faktör, yerleşmelerdeki sosyal ve fiziksel sorunları ortaklaşa çözerek sürdürülebilen kentler ortaya çıkartmaktır. Bunu sağlamak için Avrupa’da 1980’lerin ortalarında bilimsel araştırma ve çalışmalar yapılmıştır. Bu araştırmaların neticesinde 1981 yılında Avrupa Konseyi tarafından “Urban Renewal” adını taşıyan bir kampanya başlatılmıştır. Fakat "renewal" kelimesinin içinde “yıkıp yeniden yapma” anlamı barındırmasından duyulan endişe sonucu kampanyanın adı “Urban Renaissance” olarak değiştirilmiştir (Özden, 2008: 53).

Kentsel yenileme, küresel kentlerin kültürel ve tarihi alanlarını yeniden yapılandıracak şekilde uygulanmaktadır. Bu uygulamalarla birlikte, kentlerde

yaşayan insanlar kent mekânına dâhil edilerek ve kentin kendisine ait değerleri korunarak kent kültürü ve kentsel yaşam yeniden hayat bulmasını sağlamaktadır (Yaman, 2012: 27).

Kentsel yenileme çerçevesinde yürütülen kampanyaların dört temel özelliği vardır. Birincisi, kentlerde yaşam koşullarının iyileştirilip geliştirilmesidir. İkincisi, kentlerin mevcut ve gelecekteki rollerinin belirlenip tanımlanması ve tartışılmasıdır. Üçüncüsü, kentsel yaşamın iyileştirilip geliştirilmesi için mevcut olan yasaların uygulanması ve yeni yasalar ile dayanak elde edilmesidir. Dördüncüsü ise, kentsel sorunların çözümüyle ilgili teknik ve idari yöntemlerin geliştirilmesidir (Özden, 2008: 53).

Kentsel yenileşme programları ile kentsel dokusu zarar görmüş alanların yeniden kente kazandırılması amaçlanmaktadır. Bu alanlar kente kazandırılırken, mevcut alanda bulunan kişiler sürece müdahil edilerek, kentin kültürel ve tarihi yapısına zarar vermeden yerelliği temele koyarak, köhneyen, yıpranan ve sağlıksız hale gelen bölgeleri yeniden kentin doğal yapısına entegre ederek ve sorunları çözerek kentin tüm aktörlerini içine alıp kapsayarak daha yaşanabilir ve sürdürülebilir bir kent hayatı planlanmaktadır.

1.1.5. Kentsel Soylulaş(tır)ma

Soylulaştırma kavramı, İngilizce “orta sınıf, aydın tabaka” anlamına gelen “gentry” kelimesinden türemiş “Gentrification” kelimesinden gelmektedir (Özden, 2008: 168). “Soylulaştırma (gentrification), bir kavram olarak ilk kez 1964 yılında sosyolog Ruth Glass tarafından, Londra’nın işçi mahallelerindeki konutları orta ve üst sınıfın satın alması, bunların yerine şık ve lüks konutlar yapmaları ve bu bölgelerin sosyal karakterini değiştirmeleri ile ilgili olarak kullanılmıştır” (Uysal, 2006: 80).

Soylulaştırma, gerileyen ve eskiyen kent içi mekânlarında ortaya çıkan yeni bir sınıfsal ve mekânsal ayrışmayı ifade etmekle beraber; süre gelen çok yönlü bir dönüşümün sonucu olarak kentsel yeniden yapılanmanın hem bir parçası ve hem de

sonucudur. Bu yönüyle soylulaştırma, bir kentsel yenileme ve mekânsal dönüşümden çok üzerinde bir anlam ifade etmektedir (Uysal, 2006: 80).

Özden'e göre soylulaştırma, “meslek sahibi, üst-orta sınıftan konut sahiplerinin, kentin belli semtlerine yeniden yerleşmesini ifade eden bu eylem türünde fiziksel çevrenin iyileştirilmesi de önemlidir; ancak, nüfus dönüşümleri fiziksel dönüşümlerden daha büyük önem taşımaktadır. Bu semtlere yerleşen aydın tabaka, burada, üst-orta sınıfın zevk ve değerlerine yansıyan bir ambiyans ve stil yaratmaktadır. Üst-orta sınıfın zevk ve değerleri, alanın yeniden canlandırılmasından önce burada yaşamakta olan düşük gelirli nüfusun zevk ve değerlerinin yerini almaktadır” (Özden, 2008: 168-169).

Soylulaştırma faaliyetlerinin daha çok, düşük gelir grubundan insanların yaşadığı alanlara uygulandığı görülmektedir. Bu uygulama daha çok, işçi sınıfından ya da kentin belirli bölgelerinde, özellikle de kent merkezine yakın yerlerde yaşayan dar gelirli kişilerin ve kent hayatına tam anlamıyla uyum sağlayamayan insanların yaşadığı alanlara yapılmaktadır. Bu alanlar yeni sahipleri tarafından kendi hayat stilleri ve hayat tarzlarına göre yeni baştan dönüştürölüp biçimlendirilmektedir.

Uysal'a göre, soylulaştırma faaliyetleri beraberinde yerinden etmeyi de getirmektedir. Soylulaştırma uygulamaları daha önce kendi bölgelerinde oturan insanları yerinden etmektedir. Soylulaştırma faaliyeti ile sanayiden arındırılan kentin veya kent merkezinde yaşayan işçi sınıfı kendine ait evlerini, ister gönüllü ister gönülsüz olarak yeni orta sınıflara terk etmek zorunda kalmıştır (2006: 80). Bu alanlara yerleşen üst ve orta sınıfın bu alanları hem fiziki olarak hem de kültürel olarak değiştirip dönüştürmesi kaçınılmaz olacaktır. Newman (2005: 33) da buna dikkat çekerek, bazı bölgelerde de, üst-orta sınıfın oturduğu (güvenlikli siteler gibi) alanlar fiziksel şartlarından dolayı, 'dışarıdakileri' fiziksel olarak da dışlayabileceğini söylemektedir.

Eraydın (2006: 346), kentsel soylulaşmayı açıklarken, kentsel yenileşmenin dört durumda ortaya çıktığını belirtmektedir. Birincisi, yüksek gelir grubunun düşük gelir grubunu yerinden etmesi sonucunda, ikincisi, kent alanlarında değerini yitiren

konutların yeniden değer kazanması durumunda, üçüncüsü, bu bölgelerdeki mülkiyet durumundaki değişimde ve son olarak da, çevredeki mimari tasımlarda fiziksel değişimler ortaya çıktığında soylulaşma ortaya çıkmaktadır.

Newman, soylulaştırma eylemine yukarıda bahsettiğimiz yazarlardan farklı olarak kültürel boyuttan bakmaktadır. Ona göre soylulaştırma, genelde kültürel açıdan önemi olan mekânlarda meydana gelmektedir. Çünkü kentlerde, kültürel açıdan önemli olan yerlerin hem özel sektör için hem de diğer yatırımcılar için büyük bir önemi vardır (2005: 33-34).

1.1.6. Kentsel Koruma

Kentsel koruma daha çok kentlerdeki tarihsel binalara yönelik yapılan bir uygulamadır. Kılınç'a göre (2007: 24), kentsel koruma sorununun öznesi tarihsel kenttir. Tarihsel yapıyı var eden öğeler kendi aralarındaki ilişkiler düzeniyle sistem oluşturmaktadır. Bunun sonucunda meydana gelen tarihsel kent bünyesinde barındırdığı öğelerin tek tek toplamından farklı bir gerçeklik halini almaktadır. Bu sebepten dolayı korunması amaçlanan koruma tarihsel kenti oluşturan ve onun öznesi haline gelen tek tek öğeler ya da öğeler gruplarından ziyade, bütünsel yapı olmalıdır.

Keleş'e (2010: 373) göre ise koruma, “genellikle işlevlerini yerine getirebilen yapıların, büyük tarihsel, mimari ve kültürel değerler taşıyan bölgeler içinde, onlarla birlikte korunmasını sağlamak için plansızlığın denetlenmesi ve aşırı nüfus birikiminin önlenmesi” olarak tanımlanmaktadır.

Demirsoy, kentsel korumanın temeline tarihsel mirasın sürdürülebilirliğini koymaktadır. Ona göre (2006: 24-25), kentsel koruma ve “kentsel yenileme” özünde dönüşüm meydana geldiği tarihi kent çevrelerinin sürekliliğini sağlayan modellerdir. Kentsel koruma en temelde, taşınmaz kültürel ve doğal varlıkların, yasal mevzuatlar dikkate alınarak kendine has kültürel özelliklerinin muhafaza edilme faaliyetidir. Tarihi çevreyi korumanın amacı, tarihi yerleşmenin yok olmasını önlemek ve kültür mirasını günümüze kadar taşıyarak günümüzün yaşamıyla bütünleştirmektir. Kısaca, kentsel koruma, tarihi ve kültürel değerleri olan anıtların veya tarihi açıdan özellikli

binaların ya da bunları içinde barındıran bütün bir bölgenin korunması ve restorasyonu olarak tanımlamaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki, bir milletin tarihi inşa ettiği kültürel simgeler ve göstergelerle doğru orantılı olarak ihtişam kazanmaktadır. Bu sebepten dolayı, kentlerde bulunan tarihi mekânlar gelecek nesillere ne kadar çok aktarılırsa yeni nesillerin tarihi bilinci o kadar artacaktır. Kentsel koruma uygulamaları ile devletler, bakanlıklar, belediyeler vs. bu fonksiyonu yerine getirmektedir. Ülkenin tarihi mirasını koruyarak, yüzyıllardır varola gelen maddi kültürünü aslına ve doğal haline en yakın haliyle gelecek nesiller için sürdürülebilir bir şekilde koruyup aktarmaktadır.

II. Dünya savaşı sonrası Avrupa kentlerinde büyük tahribatlar meydana gelmişti. Kent merkezleri adeta bir moloz yığını haline gelmiş, konutlar, okul, ulaşım sitemleri gibi kentin önemli aktörlerinin hasar görmesi kent merkezlerinde yaşamı ve kent merkezlerinin sürdürülebilir olma ihtimallerini tehdit etmeye başlamıştı (Özden, 2008: 51). Andersen'e göre, ilk kentsel yenileme faaliyetleri 1950'lerde sefalet yuvaları olarak adlandırılan 'slum'ların temizlenmesiyle başlatılmaktadır (akt. Özden, 2008: 52).

1960'lı yıllara gelindiğinde yıkıp-yeniden inşa etme eylemi terk edilmeye başlanmıştır. 60'ların sonu ile 70'lerin başında bu yıkıp-yeniden inşa etme eyleminin yerine, halk katılımı ile yenileme ve dönüştürme fikri ağırlık kazanmaya başlamıştır. Yöre sakinlerinin yenileme faaliyetlerine katılmaları devlet tarafından desteklenmiş fakat 1970'lerin sonundaki ekonomik sorunlardan etkilenmiştir. 1980'li yıllarda ise, II. Dünya savaşıdan sonra, zarar gören bölgelerde, yapılan yenilemelerde teknik sorunlar boy göstermeye başlamış ve bunun neticesinde de toplumsal kargaşa ortaya çıkmıştır. Bu sorunlar kamu müdahalesi ile çözülmeye çalışılmış ve yenilemeyi hedefleyen bir görevin yerine sürdürülebilirliğin ön plana çıkarılması ile aşılmaya çalışılmıştır (Özden, 2008: 52-53).

Günümüz Avrupa'sında, dönüşümde geline son noktada sürdürülebilirlik, insan odaklılık, katılım, aktörlerin kentsel sorunlar karşısında ortaklığı, stratejik

yaklaşım, program ve planlama gibi ekonomik kalkınmanın da üzerinde yeni, öncelikli kavramları kentsel dönüşümün vazgeçilmez esas bileşenleri olarak karşımıza çıkarmaktadır (Dengiz, 2010: 25). Fakat Türkiye’de ise, dönüşümün ana aktörleri olması gereken mahalle, halk, çevre, sivil toplum gibi aktörler geri plana itilmekte ve rant ön plana çıkmaktadır.

Kentsel dönüşümün asıl öneminin ve neden çeşitli aktörleri de içine alarak uygulanması gerektiğini belirtmek için kentsel dönüşümün amaçlarına bakmakta fayda vardır.

1.2. KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN AMAÇLARI

Yukarıda ki tanımlamalar da her ne kadar kentsel dönüşüm farklı nedenlerden dolayı uygulanıyor gibi görünse de, kentsel dönüşümün aslında belirli ortak amaçları gerçekleştirmek için yapıldığını söylemek mümkündür. Çünkü her kentin tarihsel süreç içerisinde geçtiği aşamalar aynı olmayabilir. Bunun yanı sıra, kentlerde yapılacak dönüşüm faaliyetlerinin gerekçeleri de farklı olabilir. Bazı kentlerde suç oranı yüksek bölgeler dönüştürülürken bazılarında savaşta zarar gömüş alanları yenilemek için dönüşümler yapılabilir. Kısacası her kentin sosyolojik, kültürel, siyasi, ekonomik vs. yapısıyla ilintili kendine ait bir dönüşüm hikâyesinin olduğunu söylemek yanlış olmaz. Bundan dolayı, kentsel dönüşümün amaçlarını belirtirken bunlar göz ardı edilmeden altı başlık altında incelenecektir: Tanımlamak, temizlemek ve sağlıklı hale getirmek, düzenlemek ve estetize etmek, planlamak rasyonelleştirmek, güvenli hale getirmek, iktisadi canlılık¹.

1.2.1. Tanımlamak

Şentürk'e göre (2012: 352-353), kentsel mekânın dönüşümünün başlangıç noktası tanımlamadır. Batı'da özellikle 19. yüzyılda dönüştürülmesi planlanan mekânlar/alanlar 'sefalet yuvası' olarak tanımlanırken, daha sonraları 20. yüzyıla gelindiğinde ise bu bölgeler çöküntü alanı olarak tanımlanmıştır. Bu tanımlar

¹ Burada adı geçen başlıkların belirlenmesinde Murat Şentürk'ün, Köksal Alver editörlüğünde çıkan Kent Sosyoloji isimli kitapta, yazdığı "Kentsel Dönüşümün Sosyolojisi" adlı bölüm belirleyici olmuştur.

dönüşüme bir 'meşruiyet' kazandırma eylemi olmakla beraber, dönüşümün önündeki tüm engelleri kaldırıp dönüşümün/yenilemenin gerekli gibi görünmesini de sağlamaktadır. Çünkü kentsel dönüşüm yapılan bölgelerdeki insanlar genelde evlerinden ya da içinde bulundukları mekânlardan çıkartılıp başka bir yere gönderilmektedir. İnsanları yerlerinden etme esnasında gelebilecek tepkilerin önlenmesinde ki en önemli etken; bu bölgelerin, çöküntü alanı, sağlıksız ve estetikten uzak, suç bölgeleri olarak tanımlanması ve dönüşümün bu alanları çöküntü bölgesi olmaktan kurtarıp; buraların estetik güzelliği olan, daha modern ve daha yaşanabilir alanlar haline getireceği iddiasıdır. Çöküntü alanları için yapılan bu tanımlamalar "muhalefeti imkânsızlaştırmaktadır".

Günümüzde kentlerin birçoğunda modern yapılar bulunmaktadır. Modern yapıların tanımlanması da, genelde, güvenli siteler üzerinden yapılmaktadır. Güvenli siteler insanlara kentte oluşacak her türlü olumsuz durumdan ve de sorundan onları koruyacakmış gibi lanse edilmektedir. Bunun sonucunda ketin burjuva kesimi bu mekânlarda yaşamayı tercih etmektedir. Bu mekânlarda yaşayanlar ile getto ve gecekondu gibi yerlerde yaşayanlar arasında sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik açıdan büyük ayrılmalar ortaya çıkmaktadır. Alver'e göre (2013a: 62) güvenli sitelerin bu şekilde anlaşılmasının temel sebebi, güvenli sitelerin mekânsal, kentsel, siyasal ve kültürel ayrışmanın yanı sıra aynı zamanda bir statü göstergesi haline gelmesi yatmaktadır.

Dönüşüme uğrayacak mekânların kentsel dönüşüm ile kirli, sağlıksız, estetikten uzak alanların, çöküntü bölgelerinin orta ve üst sınıf için üretilen konutlara yakın veya o standartlarda temiz, sağlıklı, estetik, içerisinde sosyal ve kültürel faaliyetlerin yapılabileceği alanlar olarak telaffuz edilip tanımlanırsa bu meşruiyet zaten kendiliğinden sağlanmış olacaktır. Bunların olabilmesi için tepeden inme bir dönüşümü planı değil, dönüşümün uygulanacağı bölgede ki tüm aktörlerin dönüşüme entegre edilmesi ve görüşlerinin alınması en önemli faktörlerden bir tanesidir. Aktörler dönüşüme müdahil edilip, dönüşüm ile bu tür mekânların yapılıp o mekânları kullanacak kişilere tahsis edilmesi bir bakıma sosyal ayrışmayı da bir kademe olsun azaltmış olacaktır.

1.2.2. Temizlemek ve Sağlıklı Hale Getirmek

Temizleme, çöküntüye uğrayan kentsel alanlardaki fiziksel dokunun tamamen yıkılıp yerine yeni bir doku getirilmesi olarak tanımlanabilir (Başarır, 2010: 13). Uluslararası Modern Mimarlık Kongresinin Atina Sözleşmesi ile belirlenen ana ilkeleri çerçevesinde modern kentin taşınması gereken kriterler, temiz, sağlıklı ve güzel çevrelere sahip olmak olarak tanımlanmış ve kentlerin sağlıklı alanlarını yıkılması ve bu alanların geniş yeşil alanlara sahip yüksek kütleli kentsel alanlara dönüştürülmesi gerektiği vurgulanmıştır (Dengiz, 2010: 13).

Sanayileşme ile beraber Avrupa'da kentler büyük göçler almaya başladı. Bu göçler sonucu kent merkezlerinde aşırı bir nüfus yığılması oluşmuş ve kente yeni gelenler bir şekilde kente tutunup boş buldukları alanlara/mekânlara yerleşmeye başlamışlardır. Bu tutunma ve yerleşme çoğu zaman kentin doğasını ve doğallığını bozdu. Ayrıca gettoların, varoşların ve çadırdan meydana gelen mahallelerin ortaya çıkmasına neden oldu. Bu tür bölgelere 'slum' adı verilir. Buralar sağlıklı, estetikten uzak ve barakalardan oluşan işçi mekânları haline gelmeye başladı. Bu durum Özden'e göre, (2008: 50) 'ciddi boyutlarda çöküntülere yol açmıştır'.

Ağırlıklı olarak sanayileşme sonrası oluşan kentleşme problemlerine çözüm arayışlarında kullanılan kentsel dönüşüm olgusunun, gerek Dünya'daki, gerekse Türkiye'deki ana hedefi sağlıklı ve yaşanabilir kentler ortaya çıkartmak gayesiyle sağlıklı ve temiz olmayan kent parçalarının yeniden yapılandırılarak kente tekrar kazandırılmasıdır (Öztaş, 2005: 1).

Hızla gelişen sanayileşme ve teknolojik gelişmeler neticesinde İngiltere ve Fransa gibi Avrupa ülkelerinde kente göç edenler "barınma sorunlarını hem çöküntü alanlarında hem de sağlıklı, standartlar açısından düşük, özel sektöre üretilen konutlarda çözmeye çalışmışlardır. Sonuçta yüksek yoğunluklu, ilkel sağlık koşullarına sahip, kiralanmak üzere üretilmiş kitlesel konutlar ortaya çıkmıştır. Bu plansız kentsel gelişme halk sağlığını, toplum güvenliğini ve huzurunu tehdit etmeye başlamıştır." (Gibson ve Kocabaş, 2002'den akt. Bülbül, 2008: 8) Bunun sonucunda bu alanların ortadan kaldırılarak temizlenmesini gündeme gelmiştir. 'Slum clearance'

olarak adlandırılan bu yıkımlar, İngiltere ve ABD gibi gelişmiş batı ülkelerinde kabul gören önemli bir kentsel politika haline gelmiştir (Dengiz, 2010: 13).

Batı'da bu şekilde salgın hastalıkları azaltmak amacıyla ortaya çıkan '*temizleme*' sadece fiziksel olarak değil toplumsal bir *arınmayı* da amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda kentlerde yıkımlar yapılmıştır. Sağlıksız, hastalık yuvası haline gelen mekânların yıkımıyla pis sokaklar temizlenmekte, güzelleştirilmekte ve estetize edilmekteydi. Bu arındırma ve temizleme işlemleri yapılırken orada yaşayan ve orayı kirletip zarar verdiği düşünülen insanlarda (yoksullar, evsizler, işsizler, işçiler, fahişeler, suçlular veya suç işleme potansiyeli olarak bakılanlar vs.) başka yerleşim alanlarına taşınmakta ve bu bölgelerden uzaklaştırılmaktadır (Şentürk, 2012: 354). Bu tür arındırma faaliyetleri ile kentler hem fiziksel olarak kötü görünümünden kurtarmak hem de suç bölgeleri olmaktan kurtarmak amaçlanıyordu.

Yine Şentürk kentsel dönüşüm çalışmalarında "*temizleme, ameliyat etme, çürümüş parçaları kesme, hastalıkları tedavi etme, neşter vurma, mikropların yayılmasını engelleme, parazitleri ortadan kaldırma vb.*" belirli kavramlar kullanmaktadır. Ona göre, kentsel dönüşüm çalışmalarında temizlemek ve sağlıklı hale getirmenin önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü kentsel dönüşüm uygulamalarını icra eden kişiler/kurumlar kendilerini *cerrah* olarak görmektedirler. Amaçları da, kentin bu sağlıksız alanlarını ameliyat ederek ya da ilaç vererek bu alanları *mikroplu* yaralardan korumak ve kurtarmaktır. Bu noktada bazı sorunlar ortaya çıkmaktadır. Modern tıp bir şeyi düzeltmeye çalışırken veya bir *mikrobu* yok ederken başka bir tarafı bozmaktadır. Bunun gibi ameliyat amaçlı kentsel dönüşüm uygulamaları da benzer bir şekilde, kentsel sorunları çözerken yeni sorunların oluşmasına neden olabilmektedir. Bu durum sürekli olarak yeni temizleme ve ameliyat faaliyetine ihtiyaç duyulmasına neden olmakta ve kentsel dönüşüm çalışmaları bu döngü içerisinde devam etmektedir (2012: 354).

İnce'ye (2006: 31) göre, yerel ve merkezi yönetimler, kentsel alanda yapılan temizleme operasyonlarını, belli başlı sorunlar üzerinden geliştirdikleri gerekçelere dayanarak yapmaktadırlar. Bu gerekçeler şu şekilde sıralanmaktadır:

- 1) Alandaki yapıların insan yaşamına uygun olmaması,
- 2) Alanın mevcut dokusunun insan sağlığını tehdit eder ve yaşamın sürdürülmesini engeller durumda olması,
- 3) Altyapının ve çevre koşullarının bir yaşam çevresi için yetersiz ve zararlı koşullar taşıması,
- 4) Alanda yeniden bir yaşam kurulmasının ancak ve ancak binaların yıkılarak yeniden yapılanma ile sağlanmasına bağlı olması,
- 5) Alanda temizleme öncesi ya şayanların daha sağlıklı alanlara yerleştirilmeleri ve güvenliklerinin sağlanması,
- 6) Temizleme programını yürütecek yeterli kaynak olmasıdır.

Kenti sürekli ameliyat etme gereksinimi kenti yenilerken veya dönüştürürken kentsel sürdürülebilirliğin de göz önünde bulundurmaya zorundadır. Bunun için de sorunun tedaviden önce belirlenmesi şarttır. Sorunun derecesine göre de bir dönüşüm planı belirlenip uygulamaya konulmalıdır. Aksi takdirde sorunu ve çözümü baştan belirlemeden uygulamaya geçmek, dönüşüm yapılacak bölgeyi kültüründen, değerlerinden ve en önemlisi de kentsel dokusundan mahrum bırakabilir. Bugünün şartlarına göre yapılan bir temizleme faaliyeti, uygulandığı bölgeyi, kentin dışında bırakmamalı aksine onu kente entegre etmelidir. Böylece kentte sürekli bir dönüşümün önü açılmış olmakla beraber, gelecek nesillerin de kentsel mekân üzerinde söz sahibi olabilmesi sağlanabilecektir.

1.2.3. Düzenlemek ve Estetize Etmek

İkinci Dünya Savaşı sonrasında planlamanın ana konusu, yıkılan tahrip olmuş konutların fiziksel onarımı olmuştur. Bu dönemde izlenen strateji, kentlerin yeniden inşasıdır. Merkezi yönetimin teşvikiyle yeniden yapılandırma politikaları izlenmiştir. bu bağlamda yasalar çıkartılıp (ABD’de 1949 yılında çıkarılan Konut Yasası bunlardan birisidir) sosyal konut politikası genişletilmiş ve kentsel yenilemenin kurumsal bir yapıya bürünmesi sağlanmıştır. Yerel yönetimlere, merkezi yönetimlerce kentsel yeniden geliştirme planları hazırlamaları konusunda rehberler sunulmuştur. Bu dönemde benimsenen yaklaşım kent merkezlerinden yoksul grupların uzaklaştırılması ve bu alanlara yeni bir görünüm kazandırmak olmuştur. Bu

bağlamda Avrupa'daki birçok kentte ve Amerika'da sağlıklı, estetik, düzenli ve güvenli konut alanları yaratmak gerekçesiyle büyük yıkımlar yapılmış ve bu döneme Carmon tarafından 'Buldozer operasyonları' dönemi adı verilmiştir (Dengiz, 2010: 13-14). İlk yenileme faaliyetleri bu dönemde sefalet yuvaları olarak adlandırılan “slum”ların temizlenmesiyle başlamış ve tüm bir alan parçasının yıkılıp yerine yeni bir şehir dokusu inşa edilmesi, yeni caddeler oluşturularak trafik sisteminin yeniden organize edilmesi gibi eylemleri içeren bu politikalar bu doğrultuda uygulanmıştır (Özden'den akt. Öztaş, 2005: 12).

Kentlerin bir bölümünün veya büyük bir bölümünün, II. Dünya savaşı sonrası olduğu gibi, yıkılıp yeniden inşa edilmesi gibi uygulamalarda kentin sahip olduğu kültürünün ve kimliğinin korunması ön planda tutulması gerekir. Her ülkenin, coğrafyanın ve bölgenin kendine has bir kültürü olduğu gibi her kentinden kendine has bir kültürü vardır. Bu kültür yıllar boyunca kendisini var etmiştir. Böyle bir yenileme veya dönüşüm ile bir anda hoyratça ve hunharca yok edilmesi bilinen sorunlara yol açmaktadır.

Şentürk, kentlerin estetize edilmesinin genelde kamu aracı ile yapıldığını ve bunun genelde etrafa park, bahçe, oyun alanları veya heykel gibi sanat ve süsleme yöntemleri ile yapıldığını ifade ediyor. Sanat ve süsleme araçları bizatihi kentte yaşayan aktörler ve ihtiyaçlar etrafında şekillenen parçalar olmak yerine kente tepen, jakobence veya tekelci bir şekilde eklenmiş/dayatılmış belirli bir sanat yaklaşımının ürünleri olduğunu belirtiyor (2012: 356). Burada bir kez daha kenti var eden aktörlerin ve o aktörle beraber oluşan ve var olan kent kimliğinin öne çıktığını görmekteyiz.

Kentler kimlikli yapılardır. Her kentin kendine has yapısal unsurları, kimliği ve kişiliği vardır. Coğrafya, tarih, hayat, yaşantılar/yaşanmışlıklar, mekânsal özellikler gibi ana unsurlar o kentin kimliğini var eder. Dağ, ova, vadi, ırmak, deniz, göl; tarihsel geçmiş, şahsiyetler, iktisadi yapılanma, mimari oluşum o kentin kişiliğini ve kimliğini var eder. Her şehir aynı değildir, her şehirde bir-örnek, tek-düze binaları yapmak gerekmez. Kentsel dönüşüm uygulamalarının en fazla eleştirilecek yönü burasıdır; kentsel dönüşüm şehir bilinci gibi kent kimliği

konusunda da kendini gözden geçirmeli ve bu safhadan sonra planlama yapmalıdır. Aksi takdirde kentler kendine has ve özgün değerlerini, kendi yüzlerini yitirecek ve kopya kentlere dönüşecektir. Oysa her şehir farklı olduğu için farklılığını besleyip zenginleştirerek sürdürmeli ve böylece zengin şehircilik tarihinde yerini almalı ve almaya da devam etmelidir (Alver, <http://haber.stargazete.com>).

Sonuç olarak ifade edebiliriz ki, kentlerde yenileme/dönüşüm için düzenleme faaliyetleri yapılırken ilk olarak o kentin tarihi misyonu ve yerel kültürü ön plana çıkartılmalı ve bunların ışığında kentin kimliğine uygun müdahalelerde bulunup düzenlemeler yapılmalıdır. Aksi takdirde kentte hep bir eksikliğin hissedilmesi kaçınılmaz olacaktır. Her tarafa mantar gibi bitiveren birbirinin tıpkıbasımı binalar dikmek yerine kentin ve özelde de düzenlemenin yapıldığı bölgenin yerel aktörler muhakkak bu sürece dâhil edilmelidir.

1.2.4. Planlamak ve Rasyonelleştirmek

Her kentin kendine özgü bir planı vardır. Sıra sıra dizilmiş tek veya çift katlı evlerin bulunduğu ve içerisinde cami, çeşme ve kahvehane gibi mekânlardan dizayn edilmiş bir kent planından bahsetmek mümkün iken, ızgara biçiminde planlanmış ve tüm sokakların ana caddelere ve kent merkezine çıktığı on beş yirmi katlı apartmanlardan oluşan, her köşe başında devasa gökdelenleri barından kent planlarından da bahsedilebilir.

Plansız ve projesiz bir kentten bahsetmek mümkün değildir; fakat kentler tasarlanırken ve kent planları yapılırken yerel halkında görüşlerine yer verilmelidir. Sadece planı yapan kişilerin çizimleri değil uygulamanın yapılacağı bölgedeki aktörlerinde görüşleri alınmalıdır. Kentsel dönüşüm uzun vadeli planlamalar temele konularak yapılmalı, kentin sadece çöküntü alanlarına, köhnemiş, sağlıksız bölgeleri değil tamamı düşünülmelidir.

Dönüşümü kısa vadede tamamlamak için hareket edilirken kentin esaslı sorunları unutulmamalı. Planlama yapılırken kentin temelde toplumsal bir yapı olduğu göz önünde bulundurulmalı ve yenileme/dönüşüm sadece fiziksel çevrenin dönüşümü olarak görülmemelidir. Planlama toplumsal hayatın hangi ilkeler ve

çevresel faktörler üzerinden yürütüleceğini hesaba katmalıdır (Alver, <http://haber.stargazete.com>).

Planlamanın öngördüğü kent ile toplumun umduğu, beklediği, talep ettiği ve ihtiyaç duyduğu kent arasında farklılıklar bulunmaktadır. Bu yüzden kent planlaması yapılırken muhakkak planlamanın yapılacağı bölgede yaşayan insanların beklentileri de göz önüne alınmalıdır. Planlamanın/planlamacının amacı, kenti rasyonel şekilde dizayn ederek mümkün mertebe maksimum verimliliği elde etmek olabilmekte ve bu verimlilik kavramı çoğu zaman da kamu yararı olarak sunulmaktadır (Şentürk, 2012: 357).

Her ne kadar planlama kamu yararına olursa olsun, toplumun birlik beraberliğini zarar vermeyecek şekilde yapılmalıdır. Örneğin, çocukların sosyalleşmelerini gerçekleştirebilmeleri için mahalle düzenlemesi yapılırken çıkmaz sokaklar inşa edilebilir. Mahallenin çocuklarının burada akranlarıyla ya da mahalledeki diğer çocuklar ile bir arada oyun oynamalarına imkân verilerek sosyalleşmeleri sağlanabilir. Mahallenin kadınlarına buralarda oturup sohbet etme imkânı sağlanabilir. Böylece mahallede bir kaynaşma ortamı sağlanmış olur. Bu sebeple mahalleler planlanırken tüm yolları ana caddeye verilmeyip çıkmaz sokaklar inşa edilmesi önemli bir çalışma/uygulama olabilir.

Ayrıca mahallelerin belli alanlarına kahvehaneler, hamamlar vs. gibi insanların bir arada vakit geçirebileceği mekânlar yapılabilir. Yine bu mekânlar da toplumsal kaynaşmayı ortaya çıkartacak yerler olacaktır.

Sonuç olarak şunu söylenebilir ki, planlama yapılırken sırf kamu yararı için diye halkın beklenti, talep ve düşünceleri göz ardı edilmemelidir. Sırf bir rasyonellik uğruna planlama işlemi sadece mimar ve mühendislere bırakılmamalı. Sürece sivil toplum kuruluşları, sosyologlar ve yerel aktörler vs. gibi diğer aktörlerin de katılımı sağlanmalıdır (Alver, <http://haber.stargazete.com>). Kentin pratik kullanımını önceleyecek bir planlama değil kentin gelecek nesiller içinde kullanılabilirliğini sağlayacak sürdürülebilir bir planlama yapılmalıdır. Bu tür bir planlama her şeye çözüm olmasa bile birçok sorunun kilidini açacak bir anahtar işlevi görebilir.

1.2.5. Güvenli Hale Getirmek

Güvenlik, insanın en temel ihtiyaçlarından bir tanesidir. Her insan güven içinde yaşamak ister. İnsanlar en başından beri kendilerini koruyacak mekânlar inşa etmiştir. Ağaç kovukları, mağaralar, ev vs. bunlardan sadece bir kaçıdır.

Kentsel dönüşüm açısından güvenlik üç ana başlık altında ele alınabilir: doğal afetler, emniyet ve koruma (Şentürk, 2012: 359). Kentsel dönüşüm ile doğal afetlere (deprem, sel, yangın, toprak kayması, heyelan vs.) karşı daha dayanıklı ve sağlam yapılar meydana getirme çabasında bulunulmuştur. Afetler sonucu ortaya çıkacak zararın minimize edilmesi planlanmıştır. Fakat yakın zamanda Samsun dere yatağına yapılan TOKİ binalarının sel sularının altında kalması akıllarda soru işaretlerinin oluşmasına neden olmuştur. Acaba bu binalar oraya birine rant kazandırmak için mi yapıldı? TOKİ ile belediye hiç mi bir araya gelip fikir alışverişi yapmadı? O bölgenin dere yatağı oldu TOKİ yetkililerince bilinmiyor muydu? Bu olaydan da açıkça anlaşılabileceği üzere bazen amaçlar sadece meşruiyet aracı olarak kullanılabilmektedir.

Günümüzde yapılara göz atıldığında birçoğunun etrafının kapalı; çit veya tel örgülerle çevrildiği görülebilir. Kapılarda da güvenlik kulüpleri bulunmaktadır. Acaba içeride bu kadar özenle ve önemle saklanacak/korunacak ne var? Ya da soruyu tersten sormak gerekirse acaba dışarıda bu kadar korkulacak bizlere kendimizi bu çeşit güvenlik tedbiri ile çevreletecek ne var? bu sorulara cevap olarak belki de "Modern insan kendisi dışında her şeyi tehdit olarak algılaması ve sürekli bir biçimde güvenli olma ihtiyacı içerisinde bulunması " cevabını vermek mümkündür (Şentürk, 2012: 359).

Kentsel dönüşüm ile suç mekânları, sağlıklı, güvensiz bölgeler dönüştürülüp, yerine güvenli, sağlıklı ve suçtan irak mekânların inşa edilmesi amaçlamıştır. Bu amaçlar doğrultusunda da yeri geldiğinde mahalleler veya bölgeler boşaltılıp yıkılarak dönüştürülüp veya yenilenerek yeni mekânlar inşa edilmiştir. Bu bölgelerde ki güvenliği tehdit ettiği düşünülen insanlar kentin farklı bölgelerine atılmışlardır.

Güvenliğin sağlanmasında ki üçüncü madde olan koruma ile de kentin tarihi dokusu korunmak amaçlanmaktadır. Bu bağlamda kentte bulunan tarihi mekânlar kentten soyutlanarak yalnız bırakılmıştır. Tarihi camiler, hamamlar, tarihi evler, kale vs. gibi kentin tarihi geçmişini günümüzde de temsil eden mekânların etraflarında geniş boşluklar oluşturulmuş ve bazıları aydınlatma sistemi kullanılarak daha da ön plana çıkartılmıştır (Şentürk, 2012: 359).

Kentleri güvenli hale getirmek adına yapılan bazı dönüşüm faaliyetleri ters tepebilmektedir. Güvenli ifadesi ön plana çıkartılarak inşa edilen bazı siteler, toplumdaki bireyleri birbirinden uzaklaştırıp toplumsal ayrışmayı tetikleyebilmektedir. Geçmişte soylulaştırma faaliyetleri olarak ifade edilen böyle yapılar, günümüzde sosyal eşitliği gözler önüne sermektedir.

1.2.6. İktisadi Canlılık

1980’li yıllara değin kente göç eden yoksullarının tekil uğraşları ile yapılan gecekondular 1980 sonrası bir rant alanına dönüşmüş ve bu alanlardan yararlanmak isteyen çok örgütlü güçlerce işgal edilen kamuya ait arazilerde toplu olarak inşa edilen apartmanlar haline gelmiştir. Bu dönümde, İstanbul-Sultanbeyli’de olduğu gibi, kamu arazileri üzerinde nüfusu yüz binleri geçen ve tamamen gecekonduculardan oluşan yeni kent parçaları, ilçeler ve belediyeler meydana gelmiştir. Dolayısıyla gecekondular konut amacının ötesinde bir misyon yüklenmiş ve şehirselleme aracı haline gelmiştir (Öztaş, 2005; 22).

Kentsel dönüşüm ile öncelikle bu tarz kentsel bölgeler hedefe alınmıştır. Nasıl ki o zamanlar kamu arazileri apartmanlaştırılıp bir rant sağlanmış ise, günümüzde de bu gece kondu bölgelerinde tapusu olan kişilerin elinden bu arsalar çeşitli güçler aracılığı ile toplanmış ve buralar yeni rant alanlarına dönüştürülmüştür.

Kentsel dönüşüm esnasında çalışacak işçilere ödenecek ücretler, yıkımlarda ve ya inşaat yapımında kullanılacak vasıflı/vasıfsız elemanların istihdam edilmesi de ister istemez iktisadi bir canlılık getirecektir. Şentürk’e (2012: 360) göre, yıkımlar sonucu yapılacak olan yeniden inşalar gibi diğer çalışmalar kendiliğinden bir iktisadi canlılık oluşturacaktır.

Dönüşümün ardından inşa edilen yerlerin peyzaj çalışmaları ve temizliği için de belediyeler tarafından yeni işçi alımları olacağı bir kesinliktir. Böylece yeni iş alanları ve olanakları meydana getirilecektir. Dönüşümün yapıldığı bölgelerde yaşanacak sosyal hareketlilikte iktisadi canlılığa bir artı değer katacaktır.

1.3. TÜRKİYE’DE KENTSEL DÖNÜŞÜM

1940-1950 yılları arasında kent nüfusu ile kırsal nüfusu arasındaki gelir dengeleri farklılıklar arz etmekteydi. Bunun nedeni ise, II. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan ekonomik sorunlardı. Bu kriz parasal yönden Türkiye Cumhuriyeti yönetimini zor durumda bırakmıştı. Fakat zayıf para kaynaklarına sahip Türkiye Cumhuriyeti yönetimi, özellikle de Amerika’dan gelen yardımlarla bu krizi aşmaya çalışmıştır. “1930’ların başından beri izlenen kalkınma ilkeleri, bu yardımlar etkisiyle değiştirilmiş ve devlet öncülüğünde içe dönük, öz kaynaklara dayalı, kendine yeterli sanayileşme modeli yerine; özel sektör öncülüğünde, dış kaynaklara dayalı, sanayileşmeye değil tarımda mekanizasyonu hedefleyen bir model benimsenmiştir”. Bunun en çarpıcı örneği Marshall yardımıdır. Tarım sektöründe 'Marshall yardımı' ile “1945 sonrasına dek uygulanan emek, tarımda traktörleşme ile tarım teknolojisini değiştirmiş ve değişen teknolojinin kırdan kopardığı nüfus kentlere akmaya başlamıştır”. Böylece, 1950’lerin başlarında kentlere daha önce hiç görülmemiş düzeyde göçler olmuştur (Şenya pılı, 2004: 117). Bunun sonucu olarak da kentlerde 'gecekondu' diye ifade edilen düzensiz ve çarpık yapılaşmaları ortaya çıkmıştır.

30.07.1966 tarihinde Resmi Gazete’de yayınlanan gecekondu kanunda yapılan gecekondu tanımı “imar ve yapı işlerini düzenliyen mevzuata ve genel hükümlere bağlı kalınmaksızın, kendisine ait olmıyan arazi veya arsalar üzerinde, sahibinin rızası alınmadan yapılan izinsiz yapılar” (<http://www.mevzuat.gov.tr/>) şeklindedir. TDK’nın Güncel Türkçe Sözlüğü’nde yaptığı tanım da yukarıdaki tanıma paralellik arz etmektedir. Gecekondu, TDK’nın sözlüğünde (2013), “imar ve yapı kanunlarına aykırı olarak başkalarına veya kamuya ait arazi veya arsalar üzerinde toprak sahibinin bilgisi ve rızası olmaksızın acele yapılmış konut” olarak tanımlanmaktadır. Ayrıca buna ilaveten ikinci tanımlamada da “acele ile yapılmış, derme çatma yapı” denilerek gecekondunun yapılma süresine vurgu yapılmıştır.

Gecekondulaşma faaliyeti ilk olarak, 1950’li dönemlerde başlayan kırdan kente göçün ilk yıllarına denk düşmektedir. Bu dönemde ortaya çıkan gecekondularda, esas amaç barınma ihtiyacı olup bir rant kaygısı görülmemektedir (Oğuz, 2006: 13). Barınak sorununu yasal çerçevede çözemeyen insanların, başlangıçta “geçici barınak” olarak düşündükleri gecekondu, süreç içinde sistemin genelindeki çarpıklıkların artmasıyla, mekânsal yayılmasına paralel, sosyo-kültürel ve siyasal içeriğiyle de kentlerimizin göz ardı edilemeyecek parçaları durumuna gelmişlerdir (Çamur, 1996: 15).

Gecekondulaşma, toplumsal çözülme ve sosyal kopma, her üretim biçiminin yaratmış olduğu kendine özgü yerleşim dokuları ve buna bağlı olarak gelişen kent ve kentli tipi şehirselleşmenin temelini oluşturmaktadır. Bu dönüşüm süreci içinde kentlerin yalnızca üretimle ilişkili olan fiziksel dokusu değil, kentsel yaşam ya da kent kültürü denilen kavramın tüm öğeleri de farklılaşarak yani bir kentli tipi, davranış biçimleri ve kentlilik bilincinin de ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Oğuz, 2006: 13).

1950 yılında Menderes hükümetinin iktidar olması ile birlikte gecekonduya yönelik politik yatırım dönemi de başlamıştır. 1951 yılında mecliste bütçe tartışmalarında “gecekondularda tapu yokluğunun komşular arası tartışmalara yol açtığı” gerekçe gösterilerek hemen o bölgelere tapu verilmesi istenmiştir (Şenyapılı, 2004: 202). Bu dönemde yeni imar hareketleri ve inşaa faaliyetleri gündeme gelmiş, merkezîyetçi bir yaklaşımla bugün halk arasında “Menderes İmarı” olarak bilinen kentsel yenileme uygulamaları gerçekleştirilmiştir. Özellikle İstanbul’da tarihi kent dokuları yer yer yıkılarak apartmanların ve taşıt trafiği için uygun yolların yapıldığı bu faaliyetler, ilk kentsel yenileme (urban renewal) örneği olarak kabul edilir. (Gümüşboğa, 2009: 50)

1960’ların ortalarında başlayan apartmanlaşma, 1970’lerde hız kazanmıştır. Bunun sonucunda da, kentlerde özellikle gecekondu bölgelerini bütünü ile açık şantiye alanları haline gelmiştir (Bayraktar, 2006: 153). İmar izni olan ya da olmayan gecekonduardan teşekkül eden çok katlı apartmanlar, gecekondu sorununun içinden çıkılamayacak hale gelmesinde önemli bir rol oynamıştır. Çünkü “tek katlı

gecekondu semtlerini kat artırarak tasfiye etme imkanı varken”, ki bu uzun bir süre yapılmamıştır, “çok katlı ve yoğun yapılaşmanın olduğu alanların dönüştürülmesi çok daha” güçtür (Bayraktar, 2006: 120). Şenyapılı, bu durumu bir adım daha ileri götürerek şöyle der; “genellikle başkasının arazisi üzerinde izinsiz, standart altı malzeme ve/ya da tekniklerle inşa edilmiş tek katlı, altyapısı eksik. . . lüks villa ya da çok katlı apartman dokuları bulmak da olasıdır.” (Şenyapılı 1998’den aktaran; Çetin, 2012: 48). 1970’li yıllara kent bağlamında damgasını vuran önemli olaylardan bir diğeri de, metropoliten alanların çeperlerinde konumlanmış ve hemen hemen tüm örüntüsünü kaçak yapıların oluşturduğu dokularıyla göze çarpan yerleşmelerin, yatay ve dikeyde hızla büyüyerek örgütlenmesi ve 'belde belediyesi' statüsüne kavuşmasıdır. Bu yerleşmeler, büyükşehir belediyelerinden bağımsız olmaları nedeniyle, denetimden uzak bir biçimde kentleri tehdit eder hale gelmişlerdir (Özden, 2008: 281).

1970’li yılların ikinci yarısından sonra katılımcılık fikri, demokrasinin geliştirilmesi için savunulmaya ve siyasal söylem içinde sık sık yer almaya başlamasına karşın, bu konuda ciddi adımlar atılamamıştır. Katılımcı yönetim pratiklerinin geliştirilerek hayata geçirilmeyişinin arkasında, Türkiye’de toplumcu çözüm pratiklerinin azlığı, örgütlenme geleneğinin bulunmayışı ve himayeci siyaset pratiklerinin etkileri bulunabilir (Torunoğlu, 2007: 382).

Gecekondu alanlarının dönüşmesi gerektiği görüşü 1970’lerde savunulmaya başlanmıştır denilebilir. İlk defa bu yıllarda kentsel dönüşümün yalnızca fiziksel formlar için değil sosyal yapılar için gerçekleştirilmesi elzem bir uygulama biçimi olduğu kabul edilmeye başlanmıştır. Ancak, dönemin koşulları özellikle ucuz konut ihtiyacının karşılanması gibi öncelikler karşısında bütünsel bir dönüşümün kaynak yokuşu sebebiyle sağlanamamasına sebep olmuş, dönüşüm yerine kaynaklar toplu konut uygulamalarına kaymıştır. Ankara’da Batıkent bunun bir örneği olarak gösterilebilir (Şahin, 2006: 113).

Gecekondu alanlarının dönüşümüne yönelik ilk kapsamlı hamle Özal Hükümeti tarafından 1980’li yılların başında yapılmıştır. Ekonomide takip ettiği liberal politikalar ve yeni sağ olarak adlandırılan politik söylemine bağlı olarak

çıkarılan kanunlar ile gecekondu affı sağlanmıştır. Bu afklar da büyük kentlerdeki düzensiz konut alanlarında yaşanacak olan dönüşümün ilk adımını oluşturmuştur. Çıkarılan af yasaları ve bu yasaların sağladığı yeni imar hakları ile bir yandan küçük ölçekli sermayenin kentsel alanda önü açılırken diğer yandan da gecekondu nüfusu olarak adlandırılan düzensiz konut alanlarında yaşayanların ‘yeni sağ’ projesine eklemlenmeleri amaçlanmıştır (Sönmez, 2006: 122).

1980 yılına gelindiğinde ise ekonomi ile ilintili olarak yeni bir dönem başlamıştır. Gümüşboğa'ya (2009: 52-53) göre;

Uluslararası sermayenin içinde bulunduğu krizi aşmak için başlattığı yeni sürece Türkiye de dahil olmuş, dışa yönelik sermaye birikimi süreci başlamıştır. Ulusal ve uluslararası sermayenin dolaşımını arttıracak yeni liberal politikaların uygulanması, yasal ve kurumsal köklü değişimlere neden olmuştur. Küreselleşme süreci olarak adlandırılan bu süreçle birlikte, sermayenin önündeki engellerin kaldırılması adına devletin küçültülmesi, ekonomik ve toplumsal yatırımların özel sektöre devredilmesi politikası benimsenmiştir. Bu yeni yapılanmayla birlikte, devlet kentsel mekanın örgütlenmesinde toplumsal hizmetleri özel sektöre (yerli-yabancı) bırakmak yönünde küçülmüş, sermayenin hareketini hızlandıracak yasal çerçeveyi oluşturmuş ve piyasayı düzenlemek yönünde etkinleşmiştir.

1980’lerde büyük rağbet gören kentsel alanların dönüştürülmesi fikrinin sonucunda kentsel dönüşüm uygulamaları ile yerelleşme ve yerellik arasında “tam bir” kırılma noktası meydana gelmiştir. Özal hükümetinin çıkarttığı 3194 sayılı yasa ile belediyelere planlama yetkisi tanınması neticesinde büyük kentlerin neredeyse hepsinde hummalı bir planlama ve imar faaliyetleri başlamıştır. Bu planlamalar içerisinde yer alan kentsel uygulamaları tarihi kent dokularının restore edilmesinden kentin daha sağlıklı ve sürdürülebilir bir mekân olmasına kadar uzanan çok geniş bir skalayı oluşturmaktaydı (Şahin, 2006: 113).

Yerel yönetimlerce 1985’ten sonra üretilen spekülatif imar kararları, bir süre sonra denetlenemez hale gelmiştir. Bu şekilde verilen imar yetkileri sonucunda kentlerde kaçak veya yasal olarak arsa ve arazi rantını yükseltmeye yönelik yapılar yapılmıştır. Çıkartılan gecekondu af yasaları grubu, ıslah imar planları ile yasal olmayan konut alanlarının ıslah edilerek dönüştürülmesi anlayışının bir sonucu

olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle 1986 tarihinde seçim malzemesi olarak kullanılması bu yapıları bir kez daha yasallaştırmış, bununla da kalmayarak yapılara kat artışı getirmek suretiyle yeni bir rant kapısı açmıştır (Özden, 2008: 286).

1990'lara gelindiğinde ise, yerel yönetimler kaynak sıkıntısı çekmeye başlamışlardır. Kaynak yetersizliğine ek olarak mülkiyet sorunlarının da artması dolayısıyla yerel yönetimler kentsel dönüşüm uygulamalarında başarısız olmaya başlamışlardır. Bu dönemde gecekondulu alanlarına gelen aflar mülkiyet sorunlarını daha da arttırmıştır. Fakat tüm bu olumsuzluklara rağmen, kentsel dönüşüm ekonomik şartlara bağlı olarak parçacı bir yöntem ile uygulanmaya devam edilmiştir. Bunun en güzel örneği o dönemde Ankara'nın gecekondulu alanlarında yapılan uygulamalardır (Şahin, 2006: 113).

2000'li yıllar kentsel dönüşümün yasalaşmaya başladığı yıllardır. Bunun en büyük sebeplerinden birisi 2000'li yıllarda Türkiye'nin ekonomik politikalarıdır. Bu dönemlerde AB ve Gümrük Birliği uygulamaları ile beraber, kamu ve iktisadi kuruluşlarında yapılan özelleştirmelerin sayısının hızla artmaktaydı. Bunun yanındaki ikinci sebep de, sosyal ve ekonomik yapıda ortaya çıkan değişimlerdir. Nitelikli işgücü talebi artarken, becerili, yarı becerili ve düşük eğitilmiş grup devingenliğini kaybetmiş; bunun sonucunda da kent içi çöküntü alanlarında suç oranları da artış göstermiştir. Yani kentin aşırı derecede göç alan bölgeleri hem sağlıklı bir alana dönüşürken aynı zamanda da suç unsurlarına kaynaklık etmekteydi. Üçüncü etken ise aşırı göç sonucu kentlerde hızla artan konut sayılarıdır. Gerek, belediyeler tarafından kurulan toplu konut kooperatiflerinin sayısının fazlaşması gerekse de deprem riskinin olduğu bölgelerde devlet kredisi ile afet konutlarının üretilmesi bunda etkili olmuştur. Bunların neticesi olarak da, yeni konutlar üretilirken; düşük nitelikli apartmanlarda daire sahipliği veya kiracılık yaygınlaşmış, özel sektör eliyle kent dışındaki lüks konut sitelerinin yapımı da artmıştır. Üretilen yeni konutlar için alan ihtiyacı da, kent merkezlerinde ki tarihi konutların iş yeri veya konut arsası olarak imara açılarak karşılanmaya çalışılmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007: 69).

Son olarak, 2000’li yıllarda yerel yönetimler ile özel sektör unsurları arasındaki işbirliği giderek artmıştır. Bunun sonucu olarak da bu dönem, ‘dönüşüm’ün strateji olarak tanımlandığı ilk dönemdir. Fakat dönüşümün bu stratejisi sadece kentsel yenileme diye tanımlanmıştır ve bu yüzden de eksiktir. Bu strateji kentin farklı alanlarının farklı işlevlere göre yeniden yapılandırılması veya dönüştürülmesi için uygulanmıştır. Uygulanan bu strateji ayrıca tarihi konut alanlarının soylulaştırılarak korunmasının yanı sıra apartman alanlarının iyileştirilmesi için de kullanılmıştır (Ataöv ve Osmay, 2007: 59).

İKİNCİ BÖLÜM: KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN TOPLUMSAL DİNAMİKLERİ

2.1. KENTSEL DÖNÜŞÜMÜN TOPLUMSAL DİNAMİKLERİ

Kentsel dönüşüm kentleri fiziki yönden değiştirip dönüştürürken aynı zamanda kenti kültürel ve toplumsal yapısını da etkilemektedir. Her kentin tarihi süreç içerisinde kendine ait var ettiği bir kent kimliği vardır. Bu kimlik hem kentin fiziki yapısıyla hem de kentin sosyal/toplumsal ilişkiler açısından açıkça okunabilir. Bu başlık altında kentin kültürünün açıkça okunduğu toplumsal dinamikler olarak, mahalle, komşuluk, gündelik hayat ve apartmanlaşma ele alınacaktır.

2.1.1. Mahalle: Tanımı ve İnşası

Mahalleler, tarihsel süreç içerisinde var olan ve çeşitli zaman dilimlerinde veya dönemlerde değişimler geçirerek varlığını sürdüren bir idari, sosyal ve kültürel özellikleri olan şehrin önemli bir bölümü/birimidir.

Mahalle, şehrin en küçük yerel ve idari yönetim birimi olarak fiziksel ve sosyal mekân gelişiminin en başat unsurlarından bir tanesidir. Mahalleler İslam tarihinin en erken dönemlerinden günümüze kadar işlevsel ve sosyal bütünlüğünü koruyarak şehir tanımlarının önemli bir parçasını oluşturan 'fiziki-sosyal' bir olgudur (Kıvrım, 2009: 232). Bu yüzden mahalle, tarihsel süreç içerisinde fonksiyonları bağlamında farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Mahalle, mahal ile aynı kökten gelmekte ve ilk başlarda konaklanan yer anlamındaydı. Daha sonraları ise, özel bir yeri belirtmede şehrin bir semti anlamını alarak Türkçe'ye geçmiştir (Kramers, 1976: 144). Mahalle kelimesi, sözlükte “bir yere inmek, bir yere konmak, yerleşmek” anlamına gelen 'hall' (halel ve hulul) kökünden türetilmiş bir mekân ismi olarak geçmesinin yanı sıra “devamlı veya geçici olarak ikamet etmek için kurulan yerleşim birimlerini” (Yel ve Küçükaşçı 2003: 323) ifade etmektedir. Bu tanımların ortak noktası, mahallenin birinci işlevinin konaklama ve yerleşme ihtiyacına karşılık verdiğidir. Alver'e (2013a: 20) göre de, mahalle denilince akla ilk olarak 'yerleşme ve ikamet' gelmektedir.

Suri'ye (2002: 87) göre mahalle, kentin en küçük yerel birimi olmasının yanı sıra, kentte meydana gelen sosyal ve fiziksel mekân değişim ve gelişiminin en temel belirleyicilerindendir. Çünkü mahallede yaşayan insanların çevreyi algılayıp benimseme biçimleri kentlerdeki mekânsal farklılığın sınırlarını belirler.

Alada'ya (2001: 345) göre ise mahalle, ortak bir tarihsel geçmiş ile beraber, yakınlığa ve komşuluğa dayanan, “yerel duygu, bilinç, ortak toplumsal özellikler, mekânın fiziksel özellikleri”ni içinde barındıran ve insanların ortak bir faaliyet alanını oluşturan bir mekân olarak tanımlanabilir.

Alver (2012b: 221), kentin mahalle mahalle kendisini ördüğünü ve var ettiğini dile getirmiştir. Ona göre kent kurmak mahalle kurmaktır. Mahalle, kentin hem tohumu hem de çekirdeğidir. Mahalle kentin gerek toplumsal gerekse mekânsal örüntüsünde vazgeçilmez olmakla beraber, bugün kentsel dönüşüm, başkalaşım ve yönelimlere rağmen tarih içerisinde üstlendiği rol ve mücadele ile ayakta kalarak vazgeçilmezliğini ispatlamıştır.

Mahallenin Türk-İslam geleneğinde büyük bir önemi vardı. Ergenç (1984: 68), Osmanlı şehirlerine has mahalleyi, “birbirini tanıyan, bir ölçüde birbirlerinin davranışlarından sorumlu, sosyal dayanışma içinde olan kişilerden” oluşan bir topluluğun yaşadığı yer olarak tanımlar. Osmanlı'da mahallenin en önemli iki özelliği mahallede yaşayanların birbirini tanıması ve birbirlerinin yaptığı işlerden sorumlu olmalarıdır. Aynı zamanda Osmanlı'da mahalle “aynı mescitte ibadet eden cemaatin aileleriyle birlikte yerleştikleri kesimi” (Ergenç, 1984: 69) olarak da tanımlanmaktaydı. Mahallenin aynı mescidi paylaşıyor olması hem birbirlerini daha yakından tanımalarını hem de mahalle ahalisi arasındaki sosyal dayanışmanın en üst seviyede devam etmesini sağlaması açısından önemlidir.

Mahallenin Osmanlı şehri için üç temel özelliği vardır. Birincisi, mahalle, şehir ve kasabadaki insanların ortak özellikler çerçevesinde yaşadığı bir mekân olmasıdır. İkincisi, birbirini tanıyan ve bütün sorunlarını yardımlaşmaya kendi içinde çözüp birbirlerinin haklarına ve hukuklarına saygı duyan kişilerden oluşan bir cemaat olmasıdır. Üçüncüsü ise, isimleri tahrir defterine tek tek kaydedilen ve vergi

ödemekle mükellef olan kişilerden oluşan bir topluluk olmasıdır (Kıvrım, 2009: 232).

Osmanlı'da mahalleler genellikle bir mescid veya camii etrafına inşa edilmiştir. Kuban'a göre, mahallenin mescidin çevresine kurulması ve bunun neticesinde meydana gelen fiziki yapısı ve çıkmaz sokaklarıyla birlikte, konut yapıları da dikkate alındığında Osmanlı şehri, İslam şehirlerinin genel özelliklerini taşımıştır (1994: 242). Başka bir ifade ile Osmanlı hem şehir yapısını hem de mahalle yapısını kendisinden önceki İslam şehirlerine benzer bir şekilde oluşturmuştur.

Osmanlı mahallelerinin kurulmasında camii temel alınıp mahallenin merkezinde bulunurdu. Camii aynı zamanda yolların ve sokakların kesişme noktasıydı. Camiiler sadece ibadethane değil mahallelinin ve mahalleye ait sorunların çözüme kavuşturulduğu bir sosyal kurumdu (Bayartan, 2005: 99). Osmanlı mahallelerinde camii adeta mahallenin kalbi gibiydi. Camii, cemaatin toplanma yeri, cemaatin/mahallenin diğer fertleri ile sohbet edebileceği, varsa derdini, sıkıntısını cemaatin/mahallenin diğer fertlerine açtığı veya paylaştığı ve bir çözüm aradığı bir mekân olmuştur. Bayartan (2005: 100), bu durumun önemini vurgularken, “camiye devamlı gelenler, hatta camide her gün aynı yerde oturanlar, birbirlerini iyi tanıdıkları için üç gün sıra ile camiye gelmeyen arkadaşlarını – mutlaka bir hastalığı (sıkıntısı) vardır diye ziyaret” ettiklerini söyler.

Türk geleneği mahalle inşasında camii merkeze alıp onun etrafında toplanmaktan mutluluk duymuştur. Hem camiye daha da yaklaşarak kuvvetine kuvvet katmış hem de camii etrafında toplanarak camiinin gücüne güç katmıştır (Ayverdi, 2012: 36). Camii etrafında toplanan mahallelinin hem sosyal dayanışma yönü artmıştır hem de mahallelinin camiye sahip çıkması sonucu camii tarih boyunca varlığını sürdürmüştür.

İnsan neden mahalle kurar? Kurulan bu mahalle insandan tamamen bağımsız salt bir mekân mıdır, insandan tamamıyla bağımsız mıdır? Bu sorular mahallenin temelde taşıdığı potansiyeli ortaya çıkarabilecek sorulardır. Mahalle ne insandan bağımsızdır ne de kendi başına binalardan oluşan bir mekândır. Mahalleye anlamını

veren insandır, insani ilişkilerdir. Alver'e (2012b: 222) göre, mahalle kurmak insanın mekân ile münasebetinin kaçınılmaz ontolojik bir sonucudur. Çünkü insan mahalleyi inşa ederken aynı zamanda kendini de inşa eder. Bir mahalle inşa ederek insan kendisini mahalleye bağlar. İnsan, mahalle inşa ederek aradığı, kurguladığı, hayal ettiği zemini var eder adeta. Böylece mahalle salt bir mekân olmaktan çıkar ve bir hayatı temsil eder.

Mahalle dediğimiz fiziki mekân çevresi ve sınırları yüzölçümü ile belirlenip sınırlandırılmış bir birimdir. Her mahalle kendini, kendisine ayrılmış sınırlar içerisinde var eder. Kültürünü, geleneğini, komşuluk ilişkilerini, mahallelisini, tanışlarını, düşmanlarını, dostlarını, yabancısını kendisine ayrılan bu sınırlar içerisinde oluşturur. Kendini bir mahalleye ait hissedenden bir insan kendi sınırlarının dışına çıktığında yabancılaşma çekebilir. Alver (2012b: 223), bu durumu daha da geniş bir kapsamda ele alarak, bir mahalleden başka bir başka mahalleye geçildiği zaman, insanların yüzlerinden, binalara, mekân özelliklerine ve hatta sokak yapısına kadar bir değişikliğin olduğunu ve bu değişikliğinde insanlara sürekli olarak bir sınırı hatırlattığını söyler.

Mahalle kurmak aynı zamanda da bir söylemin inşa edilmesidir (Akay, 2002: 78). Bir mahalle, Newyork'un, Lasvegas'ın, İstiklal Caddesi'nin görkemli ve ışıklı dünyalarını yansıtan parıl parıl parıldayan bir mekân da olabilir, İstanbul gibi metropol bir şehrindeki Sulukule gibi gecekonduculardan oluşan ve şehrin dışına itilmiş insanların barındığı derme çatma evlerden oluşan bir mekân da olabilir. Bunu meydana getiren ideoloji ve bu ideolojinin ete kemiğe bürünmüş hali olan söylemdir.

Osmanlı'dan günümüze kadar mahalle inşasında iki kırılma noktasının olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki Tanzimat Dönemi'nde diğeri ise Cumhuriyet ile birlikte yapılan yeniliklerdir. Osmanlı'da, Tanzimat'la birlikte girilen reform hareketleri yönetsel yapıyı da etkilemiştir. Taşra kentlerinden modern kentlere doğru bir geçişi sağlayacak Batı tipi bir yönetsel yapı ortaya çıkmıştır (Aktüre, 1985: 894). Tanzimat'la birlikte yapılan yönetsel yeniliklerin birisi de kentsel mekânların dönüştürülüp modernize edilmesiydi. Alver'e (2013a: 40) göre, Tanzimat'ın modernleşme amacıyla gerçekleştirdiği uygulamalarıyla sokaklar, evler, caddeler ve

mahalleler değişim geçirmişti. Bu değişim sonucu zenginler günün cazibe merkezi olan moda semtlerde oturmaya başlamıştır. İlhan Tekeli de, Tanzimat döneminin zenginlerinin ulaşım imkânlarına yakın olacak şekilde kentin dış çeperlerine doğru çıktığını söylemiştir (Tekeli, 1985: 882). Tanzimat’la birlikte girişilen toplum mühendisliğinin neticesinde artık Osmanlı’ya has mahalle tiplerini azalmış ve Müslim ve gayrimüslim aynı mekânı /apartmanı paylaşmaya başlamıştır (Alver, 2013a: 40). Tanzimat’la birlikte etnik kökene veya dini kimliğe göre yapılan mahalle ve konut planlamaları yavaş yavaş yerini ekonomik temele dayanan sınıfsal ayrımlara bırakmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da artık mahallelerde heterojen bir yapılanma başlamıştır.

Tanzimat’la beraber başlayan modernleşme ve yenileşme girişimleri Cumhuriyet döneminde daha da hız kazanarak devam etmiştir. Harf inkılabından kıyafet inkılabına kadar birçok değişikliğin yanında kentlerde de gözle görülür değişimler olmuştur. Bu değişimlere vurgu yapan Alver’e göre, Cumhuriyet dönemi yöneticileri yaptıkları yenilikleri 'din referansını' da ortadan kaldırarak gerçekleştirmiştir. Türkiye bu değişim ve dönüşümler sonucunda yeni bir mecraya sürüklenmiştir. Türkiye’nin yeni mecraya sürüklenmesi aynı zamanda kenti ve kentsel mekânlarında hızla dönüşmesine neden olmuştur. Kentlerde yapılan büyük yıkımlar sonucu ortaya çıkan yeni kent planları, yenileştirme çabaları var olan geleneksel mekânsal biçimin hızla yok olup değişmesine ve kentlerin kendine has silüetlerinin, simalarının, ve ruhlarının değişmesine sebep olmuştur. Bu değişim aynı zamanda mahalleyi de doğrudan etkileyip, onun önemli sarsıntılar geçirmesine vesile olmuştur (Alver, 2013a: 40). Cumhuriyet’in Osmanlı’dan kurtulma ideolojisi Osmanlı’dan miras kalan birçok kentin, geleneğin ve kültürün yok edilmesini meşru görmüştür.

Mahallenin geçirdiği değişim ve dönüşümlerden sonra günümüzde yeni tartışmalar ortaya çıkmıştır. Bu tartışmaların bir tarafı mahallenin yok olduğunu söylerken diğer taraf ise mahallenin değişerek varlığını idame ettirdiğini söylemektedir. Mahallenin yok olduğunu ve öldüğünü söyleyenler referans olarak temele Osmanlı mahallesini koymaktadırlar. Osmanlı mahallesinin sıcak ve samimi

ilişkileri, karşılıksız yardımlaşma duyguları, mahallelinin kollektif olarak hareket etmesi vs. gibi özellikleri günümüzde büyük bir özlemle anılmaktadır. Bergen'e göre, günümüzde yani modern dönemde mahalle 'kelimenin tam anlamıyla kalmamıştır'. Çünkü sanayileşme ve modernleşmenin bir sonucu olan tüketim toplumu, kendi varlığını devam ettirmek için mahalle yaşantısının/hayatının yeniden gündeme gelmesini istememektedir ve bunu engelleyici hamlelerde bulunmaktadır (2010: 166).

Eski mahallede insanların doğum, ölüm, düğün, hastalık sevinç vs. gibi birçok duyguyu beraber yaşadığını belirten Mustafa Kutlu da günümüzde mahallenin bittiğini dile getirir. Ona göre, günümüzün modern dünyası, komşuların her birini bir yana dağıtarak, ahşap evlerin duvarlarından sarkan sarmaşıklar ve leylaklar ile beraber bahçelerdeki, dut ve erik ağaçları, asmanın altında kanaviçe işleyip örgü ören ablaları ortadan kaldırarak eski mahalleyi yok ettiğini ifade etmiştir. (Kutlu, 2014). Kutlu'nun söylediklerini başka bir edebiyatçı Ahmet Hamdi Tanpınar da destekler. Ona göre (2012: 134) de artık günümüzde eski mahalleler yoktur; şehrin etrafına dağılmış 'fakir mahalleliler' vardır.

Tartışmaların diğer tarafında yer alıp mahallenin hâlâ var olduğunu iddia edenlerin ana referans kaynağı da mahallenin bir dönüşüm geçirdiği savıdır. Nuri Sağlam (2008: 35), Cumhuriyet dönemi yönetiminin mahalleyi dönüştürmeye ilk olarak anlamsal bir değişimle başladıklarını dile getirir. Ona göre;

Cumhuriyet öncesinde basılan eski harfli sözlüklerde, “Bir şehir ve kasabanın münkasım olduğu parçalardan beheri ki müteaddid hanelerden mükerrer olup ekseriya bir cami ve imamı vardır.” yahut “ Bir şehir veya kasabanın muhtelif nâmlarla yâd edilen aksamından her biri ki bir mescide merbut ve bir imam ile iki muhtarı bulunur.” cümleleriyle tarif edilen “mahalle”, Cumhuriyet sonrasında yayımlanan sözlüklerde “muhtar, imam, cami, mescit” gibi asli unsurlarından soyutlanarak âdetâ hiçbir vasfı bulunmayan çıplak bir arazi parçasıymış gibi “Bir şehir veya kasabanın bölündüğü kısımlardan her biri.” veya “Bir şehrin, bir kasabanın, büyükçe bir köyün bölündüğü parçalardan her biri.” şeklinde muğlak bir ifadeyle tanımlanmaktadır.

Yukarıdaki tanım değişikliklerinden de anlaşılacağı üzere Tanzimat’la başlayan değişimlerde bir adım daha ileri giden Cumhuriyet dönemi yöneticileri mahallenin ana unsurları diyebileceğimiz; imam, camii, mescit gibi unsurlar mahallenin tanımından dahi çıkararak mahalleyi sadece mekânsal olarak değil; aynı zamanda anlamsal olarak da değiştirmişlerdir.

Alver’e göre, mahalle her ne kadar modernizasyon süreci ile bitme noktasına getirilmeye çalışılsa da, mahalle kendini hayata katarak bu sürece meydan okumaya çalışmaktadır. “Mahalleyi dize getirme telaşına kapılan modernleşme... güvenli siteleri, stüdyo daireler, rezidanslar, gökdelenler, kuleler, alışveriş merkezleri, stadyumlar, oteller, katlı otoparklarla mahallenin kalbinde galibiyetini ilan etmek istemektedir” (2013a: 61). Bu çatışmanın sonunda geleneksel mahalle kaybolacak ve yerine modern insanın kendini daha rahat ve huzur içerisinde hissedeceği yeni mekânsal örgütlenme doğacaktır. Bunun sonucunda da mahalleye özgü mekânlarda ki samimi ilişkilerin yerini tüketim odaklı ilişkinin alması kaçınılmaz olacaktır.

Sonuç olarak, mahalle geçmişte olduğu gibi günümüzde de varlığını devam ettirmektedir. Fakat mahalle dönem dönem kendi varoluşunda zamana ve çağın gereksinimlerine göre değişimler göstermiş olabilir. Mahalle, kentin hızlı değişimine karşı ayak diremek yerine kendini kente teslim edip bazen sadece ismini koruyarak bazen de kendine kültürünü ve dokusunu koruyarak günümüze kadar ulaşmayı başarmıştır.

2.1.2. Mahalle Kimliği

Kentler her ne kadar birbirine benzer görünseler de; her kentin kendine has bir mimarisi, havası, dokusu, geleneği, göreneği, kimliği ve kültürü vardır. Bir kenti diğerinden ayıran da farklı kılan da kente ait bu unsurlardır.

Bilgin’e göre kent kimliği de dediğimiz şey insanların kente yüklediği bir kimliktir. Bu kimlik insanların kente dair ürettiği ve tartışarak üzerinde bir zihinsel faaliyette bulunduğu bir yapıdır. Bu zihinsel yapıyla kentin imajı ve zihinlerdeki temsiliyeti mekâna yansıyarak en üst seviyeye ulaşır (2011: 39). Mahalle de böyledir. Kente dair zihinsel yapının bir alt koludur ya da kente zihinsel temsiliyeti veren ana

unsurlardan bir tanesidir. Yani mikro ölçeğe kent genel kimliğine yakın veya kentin kimliğinden farklı bir kimliğe bürünebilir mahalle. Mahallenin bu yapısına Alver, “kimlik oranının nasıl bir mahalle olduğunun, hangi nitelikler, özellikler ve unsurlarla donatıldığını ilk elden izahıdır” diyerek dikkat çekmektedir (2013a: 47).

Alada’ya göre mahalle, bütünü içinde bir parça olmasının yanında aynı zamanda tek başına bütünü temsil edebilecek bir karakteri de bünyesinde barındırarak bireyin mahallede kendi kimliğini ve aidiyetini bulmasına yardımcı olur (2008: 17-20). İnsan kendi kültürünü, kendi değer yargılarını ve kendi ontolojik varlığını bulmak ister mahallede ya da bunları var eden bir mahallede hayatını sürdürmek ister. Aksi takdirde bunun dışında bir mekânda kendi yabancı ve dışlanmış hissetmesi kaçınılmaz olacaktır.

Mahalle bir kimlik inşa ederek insanı topluma hazırlar. Mahallelin eğitimi, sanatı, dini ve ekonomik açıdan toplumsal ihtiyaçlarını okul, cami gibi kendi içerisindeki kurumlarında/birimlerinde karşılayarak kendi kimliğini ve mahallelinin anlam dünyasını cemaat duygusu etrafında kurar (Yıldırım, 2008: 31). Mahalle kendi küçük dünyasında ortaya koyduğu kimlik ve kültür ile kendi köklerini kentin derinliklerine ve kent hayatına bağlar. Kendine has bir sistem kurar. Bu sistem ile kendisini cemaatsel bir örgütlenmeyle inşa eder. Bu yapıyla da kendi kimliğini kente kabul ettirir.

Mahalle kimliğini oluşturan birçok unsur vardır. Alver’e göre bu unsurlar, “mekânın kimliği kendini var eden biçimler, işlevler, muhtevalar, toplumsal, maddi/fiziki ve kültürel unsurların karışımıyla oluşur” (2013a: 47). Bu unsurlar insanın mahalle ile kuvvetli bir bağ kurmasını ve mahalleye karşı bir aidiyet kurmasını sağlar. Mahallenin kültürel ve manevi havası insan ile mekân arasında bir ilişki kurulmasını sağlayabilir. Bu ilişki de çoğu zaman insanın üzerine geçirip giydiği bir mahalle kimliğine ve aidiyetine doğru evrilir çoğu zaman. Bu yüzden bir insanın “Ben Fikirtepe çocuğuyum”, “Ben Ankara’nın Çiğir mahallesindenim” ya da “Bize Cerrahpaşalılar derler” demesinin temelinde yatan şey salt oraların mekânsal anlamı değil, aksine o mekânlarda yaşayan insanların olaylar karşısında

ortaya koydukları, kültür, ahlak, edep, siyaset gibi o mahallenin kendi kimliğini ve hayat felsefesini yansıtan donelerin gizli veya açık bir ifadesidir.

Mahalleye karşı duyulan aidiyet duygusu en açık ifadesini 'bizim mahalle' söyleminde kendini bulur. Osmanlı dönemindeki belgelerde mahalle sözcüleri kendilerinden bahsederken 'biz' diye söz ederler; burada kullanılan 'biz' genellikle aynı (bizim) mahallede oturanlar anlamındadır (Konya Büyükşehir Belediyesi, 2006: 23). Bu durum Alver'e (2013a: 49) göre, bir sahiplenme ve bağlanma halinin açık bir göstergesidir. Bizim mahalle algısının kökleri daha çocukluk döneminden itibaren insanın zihninde oluşmaya başlar ve zaman geçtikçe insanın davranışlarına etki etmeye başlar. Bu aidiyet olgusu kendiliğinden meydana çıkar. Birey mahallesinde gezerek mahalleye ait aktörlerle içli dışlı olarak hem oranın kültürünü sahiplenir hem de kendisini o mekâna ait hissedir. Bu durum insanın kendisini bir mekâna bağlama halidir.

Mahalleye karşı duyulan aidiyetin bir sonucu olarak mahalle artık “bir” olur. Mahalleden birine yapılan bir kötülük adeta tüm mahalleye yapılmış gibi karşılanır mahallede. Mahallede oluşan aidiyet duygusu insanları kolektif biçimde hareket etmeye zorlar. Alver (2013a: 50), bu kolektif duygunun mahalleyi bir araya topladığını söyler. Ona göre, bu birliktelik en açık şekilde mahalleler arasında (daha çok mahalle çocukları arasında), çıkan kavgalarda, sokak dalaşmalarında, mahallenin genelince uygunsuz görülen hal ve hareketlere karşı meydana gelen tepkilerde, cenaze, düğün ve bayram gibi birlik ve beraberlik gerektiren durumlarda ortaya çıkar.

Osmanlı döneminde gerek devlet baskısıyla gerekse de mahalle kimliğinin bir sonucu olarak bir mahalle kültürü ortaya çıkmıştır. Düzbakar'a (2003: 100) göre bu kültür sonucunda mahalle içerisinde oluşabilecek spekülâtif ve ahlak dışı her türlü yaklaşım neredeyse imkansız hale getirilmiştir. Mahalle içerisinde sağlanan bu düzenin bir göstergesi de, mahallelerde ayrışmaların en aza inmesine sebep olmuştur. Ergenç (1984: 72), Osmanlı mahallerinde 'boyacı', 'ekmekçi', 'paşmakçı', 'berber', 'eskici', 'kalaycı' gibi farklı mesleklerden insanların bir arada yaşadığını ve bunun ahalinin parçalanmasını önlediğini söyler.

Günümüzde bir mahalleyi içerisine alabilecek ölçüde güvenli siteler ve apartmanlaşan binalar yapıldığı için mahalle kimliğinden daha mikro olan bir apartman ya da site kimliğine doğru gidildiğini söylemek yanlış olmaz. Mahalleye ait unsurlar artık site alanlarının içerisine inşa edilmeye başlandı. Sitede oturan bir kişinin tüm ihtiyaçları site arazisi içinde kalan mekânlardan karşılanabilmektedir. Çocuklar için oyun alanından polikliniklere, marketten kuaföre kadar her şey artık site alanının içerisinde kendine yer bulabilmektedir. Bunun en tabii sonucu olarak da, hem o sitelerde yetişen çocuklar mahalleden ve mahallelilik duygusundan uzaklaşıyor; hem de mahalleli ilişkileri, kimliği ve kültürü gitgide zayıflayarak yok olmaya yüz tutmaktadır.

2.1.3. Gündelik Hayat

Gündelik hayat bir insanın yirmi dört saatlik zaman diliminde yapıp ettiği her şeye verilen genel bir addır. Uykudan uyanmayla başlayıp iş, okul, gezme, ev işi, gibi gün içinde yapılan tüm faaliyetler gündelik hayatın içerisinde yer alır. Çetin'e (2014: 266) göre, gündelik hayat gün içerisinde yapılan kalıplaşmış davranışları ifade eder. Arslan'a (2012: 651) göre ise, gündelik hayat insanların gündelik olarak yaptığı, düşündüğü ve hissettiği şeyleri kapsayan bir kavram olmakla birlikte, aynı zamanda bizzat o insanlar tarafından yorumlanan bir gerçekliği de içerir. Gündelik hayat kendi içinde öznel bir tutarlılık olmasının yanında, her insanın düşünce ve davranışlarıyla oluşturduğu, şekil verdiği ve bir gerçeklik olarak koruyup muhafaza ettiği bir dünyayı da anlatır.

Henri Lefebvre (2010: 23-32), gündelik hayatı tanımlamadan önce gündelik hayatın ne olduğu üzerine sorular sormaktadır;

Gündelik hayat, "yaşanmışlığın" ve düşünmenin düşük bir derecesi - yaşanmışlığın ve düşünmenin henüz birbirinden ayrılmadığı, algılanan her şeyin geniş bir evrenin parçası olduğu, dünyanın tüm şeylerin toplamı olarak görüldüğü bir derece- olabilir mi? Bu sadece tecrübeye ilişkin, "dünya"yı ve "evren"i bir kapsayıcı olarak, geniş bir kap olarak, dev bir çerçeve olarak gören, felsefi düzeyi hayli düşük bir yorum mudur? . . . Gündelik hayat bir ilk anlam küresi, üretici (yaratıcı) etkinliğin yeni yaratımları olanaklı kılacak bir biçimde hazır tutulduğu

bir zemin midir?. . . Gündelik hayat, tekrarın bir değişkesi ya da tekrarların bir araya geldikleri mekân mı?. . . Gündelik hayat nedir ki?

Bu soruların cevabı olarak da Lefebvre (2010: 32) gündelik hayatı, beslenme, giyinme, eşya, ev, barınma, komşuluk ve çevreyi içine alan; ekonomik, psikolojik veya sosyolojik yönleri bulunan; kendine has yöntemler ve yollarla kavranması gereken özel nesneler ve alanlar olarak tanımlamaktadır.

Gündelik hayatı şekillendiren din, modernleşme, sekülerleşme, teknolojik gelişmeler (Çetin, 2014: 269), siyaset ve ekonomi gibi birçok unsur vardır. Tüm bu unsurlarla beraber değişen gündelik hayat toplumu anlamak için açık bir gözlem alanı/mekânıdır. Çetin'e göre, gündelik hayat, toplumu oluşturan temel değerlerin farklı toplumsal konumlarda bulunan kişilerce öğrenilip paylaşıldığı ve meşrulaştırıldığı bir alanı ifade eder (2014: 270). İnsanlar bu ortak değerleri paylaşarak bir arada sorunsuz bir hayat sürdürebilmektedirler ve ya sorunsuz bir hayat sürdürmeyi amaçlamaktadırlar. Bu durumun devam etmesi için insanlarda bir gündelik hayat bilinci oluşur. "Gündelik hayatın bilinci, insana, alelade olaylar arasında yolunu bulma ve hayatını diğer insanların arasında sürdürme olanağı veren bir anlamlar ağı sağlamaktadır. Bu ağların tümü özel bir sosyal hayatı inşa etmektedir" (Çetin, 2014: 270).

Gündelik hayat, insanların evde başlatıp mahalleden kente uzanan alanda rollerini oynadıkları bir sahnedir. Yani tüm gün çeşitli mekânlarda yapıp ettikleridir. Gündelik hayat bireyin uyanması ile başlar ve tekrar uyumasına kadar yaptığı tüm faaliyetler bütünü kapsar. De Certeau bu süreci hem insanların üzerinde baskı kuran bir süreç hem de yaşamın bir zorunluluğu olarak görür. Ona (2009: 25) göre gündelik hayat, insanı her gün sıkıştıran ve şimdiki zamanın baskısından ötürü ezendir. Her sabah uyanmayla başlayan bu baskı, hayatı yoruculuğu ile daha da gün yüzüne çıkarak insanın davranışlarını sıkı sıkıya yönetir.

Gündelik hayat her ne kadar evde başlasa da gerçek kimliğini mahallede bulur. Çetin'e göre (2014: 271), geleneksel Türk toplumunda gündelik hayatın merkezi mahallelerdir. Alver, Osmanlı toplumunda da gündelik hayatın mahalle ile iç içe geçtiğini dile getirir. Ona göre, Osmanlı toplumunda mahallenin temelinde insan

vardır. Bu yüzden de mahalle, temelinde insanın olduğu yeni bir hayat sahnesi ve gündelik hayatın yaşandığı bir sosyal alandır. Osmanlı'da mahalle, kültürüyle, değer yargıları ve inanç sistemiyle gündelik hayatı kendine has bir tarzla ortaya koyan bir mekândır. Bu yönüyle de gündelik hayatın gerçek manasıyla yaşandığı bir yaşam alanıdır (Alver, 2012b: 221).

Günümüz Türk toplumunda gündelik hayatın işleyişinde bir takım değişimler meydana gelmiştir. Özellikle apartmanlaşma ve güvenli sitelerde yaşam sürdürme çabasının yaygınlaşması gündelik hayatın kolektif olarak ilerlemesini engellemektedir. Yüksek duvarlarla mahalleden ve mahalleliden ayrılan güvenli siteler, hem kendini mahalleye yabancılaştırmakta hem de bu sitelerde oturanlar ile mahallenin diğer sakinleri arasındaki iletişimi kopartmaktadır.

Günümüz Türk toplumunda mahalleler gelenekselden farklılaşmış ve hem fiziksel olarak hem de sosyal süreklilik açısından birbirinden kopmuştur. Geleneksel mahallenin ilişki biçimleri değişmiştir. Konutlar/apartmanlar arası akışkan ve canlı bir şekilde süregelen ilişkiler zayıflamıştır (Altun, 2010: 236). Akif Emre (Yeni Şafak, 2012) bir adım daha ileriye giderek bu durumu sert ve keskin ifadelerle dile getirmektedir;

Sokağın, yan komşunun ve komşuluğun olmadığı, ortak sevincin ve tasanın paylaşılmadığı, her bir evin kendi başına bir birim olduğu, bireyselleşmenin bencilleşmeye evrildiği, yaşadığı semtin, şehrin ülkenin geri kalanı ile ne aidiyet bağlamında ne de sınıfsal anlamda bir bağın kalmadığı, herkesin birbirine benzediği, tiplerin, görünümünün göz zevkini bozmadığı(!), standart ilişkilerin mekanları siteler.

Günümüz modern toplumunun çoğunun metropollerde yaşaması da gündelik hayatın hızlı ve kusursuz bir şekilde, yani aksamadan, devam etmesini gerektirmektedir. Simmel'in ifadesiyle modern insan dakiktir (2005: 171). Bu dakiklik günümüz kent insanını bir koşuşturmacaya mecbur bırakmaktadır. Bunun sonucunda da insanlar kendilerine zaman ayırmak için gündelik işlerinden birçok fedakârlık yapmak zorunda kalmaktadır. Bu da insanların kendi çevresinde (apartman, mahalle vb.) kurduğu sosyal ilişkileri zayıflatan başka bir faktördür.

2.1.4. Apartmanlaşma

İnsanlar tarihsel süreç içerisinde kendilerini dışarıdan yalıtacak ve kendilerini güvende hissedeceği birçok mekân/konut inşa etmiştir. Fakat her toplumun inşa ettiği mekân/konut farklıdır. Kıray'a göre, her toplumun kendine has bir konut vardır. Bu konutlar, toplumun teknolojik imkânları kadar, hayat kazanma yolları, servet biriktirme şekilleri, üretme ve çalışma düzenlerine bağlı olarak kendilerine yer seçerek, etraflarındaki diğer konutlarla ve sokaklarla ilişkilerini düzenlerler (2007: 138). Bunun en güzel örneklerinden bir tanesi Avrupa şehirlerinin gelişmesi ile Türk şehirlerinin gelişmesinin karşılaştırılmasında gözlemlenebilir. Avrupa şehirleri sanayileşmeden sonra kurulan fabrikalar ekseninde işçilerin konut ihtiyacına göre şekillenirken; Türkiye’de ise, bunun tam aksi bir durum mevcuttu. Tür şehirleri, topraktan kopan köylülerin (ister miras yoluyla toprağın parçalanması olsun; ister yeni iş bulma ümidiyle) kente göç etmesi sonucu şekillenmiştir.

Apartman hem fiziksel hem de kültürel-toplumsal bağlamda okunması gereken bir imge. . . . Modernleşme, sanayileşme, zenginlik, konfor, kentleşme, lüks konut, sosyal konut, gibi pek çok mühim meselenin anlaşılmasında merkezi bir kavram ve metafor. Mimari, kültürel, toplumsal, iktisadi, siyasal, ve teknik gibi pek çok neden dayalı bir şekilde ortaya çıkan apartman, kendinden önceki evlerden bir şey taşımasına karşın yeni bir model olarak kabul görür. Evin tarihinde bir dönüşümü ifade eden apartman, hem biçim hem de içerik ve anlam olarak bu dönüşümü ifade eder (Alver, 2011: 22).

Alver’in yukarıda ifade ettiği değişim ilk defa 19. yüzyılın sonlarında Osmanlı’da Beyoğlu civarlarında görülmeye başlanmıştır. Birçok ailenin aynı mekân içerisinde yaşadığı bu konut tipi önceleri geleneksel yaşam biçimine karşı yabancı bir mimari olarak algılansa da; Beyoğlu’nda başlayan bu yeni konut tipi Osmanlı toplumu tarafından çok kısa bir sürede benimsenip İstanbul’un diğer bölgelerinde de yaygınlaşmıştır (Öncel, 2011: 26). 19. yüzyılda İstanbul’da boy göstermeye başlayan apartmanları dönemin ahşap evlerinden ayrılan üç özelliği vardır. Birincisi, apartmanlar yeni yapı malzemeleri ve teknikleri ile inşa edilmiştir. Alver’de bu değişik yapı malzemelerinin apartmanın ortaya çıkmasında önemli bir koşul olduğunu dile getirip; demir, çelik ve beton gibi yeni yapı malzemelerinin

kullanılmasının apartmanı diğer evlerden ayırdığını vurgulamıştır (2011: 22-23). İkincisi, apartmanın bir kişinin yaşadığı yer olmaktan ziyade birçok kişiye ait bir konut tipi olmasıdır. Üçüncüsü ise, apartmanın modern ve kolektif bir yaşama uygun olmasıdır (Öncel, 2010: 149). Bunlara eklenebilecek bir dördüncü özellikte sağlamlıktır. Apartmanı öne çıkaran bir başka özellik de sağlamlıktır. Apartman, en ufak bir yangında bile küle dönen ahşap evler ile en hafif bir esintide tuzla buz olan kerpiç evlere nazaran daha güçlü, kuvvetli, sağlam, dayanıklı ve kalıcı yönüyle adeta bir 'iktidar objesidir' (Alver, 2011: 223).

Osmanlı'nın son dönemlerinde ortaya çıkmaya başlayan apartmanı dönemin evlerinden ayıran ana unsur konfor olarak tanımlanabilir. Bu dönemde yapılan apartmanlar dönemin modernleşme fikrine paralel olarak yapıldığından, ahşap yapılarına göre daha modern ve konforludur. Bu konforun sağlanmasında apartman odalarının birçoğunun bacalı olması ve genellikle apartmanın giriş katında veya bodrumunda çamaşırhanelerin olması gibi özellikleri göze çarpmaktadır (Öncel, 2010: 149). Alver, günümüz Türkiye'sinde de apartmanın bu özelliğini koruduğu söyleyerek bunun sebebinin modern teknoloji olduğunu söyler. Ona (2011: 24) göre, apartman bir lüks ve konfordur. Modern teknolojiyle üretilmiş olup, içerisinde yeni değerler barındıran bir ev modelidir. Bu sebeple Türkiye'de apartman, işçi konutu olmaktan öte anlamlar taşımaktadır. Apartman Türkiye'de de diğer birçok ülkede olduğu gibi, zenginliğin, lüksün, iktidarın, seçkinliğin ve belirli bir tabakanın göstergesi halini almıştır. Dolayısıyla apartman yalnızca ucuz bir konut tipi değildir; aynı zamanda bünyesinde lüksü, konforu, pahalılığı, modern, seçkin ve kendine has bir değerler sistemini de barındıran bir ev olma özelliği taşımaktadır.

19. yüzyılda Avrupa'da orta sınıfın iş yerleri ile oturdukları mekânın birbirine yakın olması için büyük bir gayreti olmuştur. Bu gayretin sonucu olarak da Avrupa'da aynı toprağın üzerinde yükselen yapılar yani apartmanlar ortaya çıkmıştır. Apartman modern sanayi toplumunun yeni üyesi olan orta sınıfının, işçilerinin ve memurlarının konutudur (Kıray, 2007: 139). Baran'ın İlhan Tekeli ile yaptığı söyleşide, Tekeli Türkiye'deki apartmanlaşmayı ekonomik bir zorunluluk olarak temellendirmektedir. Türkiye'de 1954 yılında çıkartılan kat kanununa kadar bir

parsel üzerine tek bir bina yapılmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'nın akabinde başlayan hızlı kentleşmeye paralel olarak kentlerdeki arsa fiyatlarında hızlı bir artış olmuştur. Bu hızlı fiyat artışı da orta sınıftaki kişilerin tek başına bir arsa bedelini ödeyemez hale getirmiştir. Buna çözüm olarak birden fazla orta sınıf mensubunun bir arsa parselini paylaşmasına olanak sağlayan bu kanun çıkartıldı. Böylelikle kat mülkiyeti meşru bir hale gelmiştir. Bu da apartmanların yapılmasını bir mimari tercih olmaktan çıkartıp bir ekonomik zorunluluk haline gelmiştir (Baran, 2011: 34).

Mübeccel Kıray'a (2007: 139-40) göre, Türkiye'de Avrupa tarzı, yani ev ve iş yerinin yakın olma durumu, apartmanlaşmalar 1950 ile 1970 arasında cereyan etmiştir;

Türkiye'de bu tür büyük yapısal değişimler 1950'lerde yaygınlaşmıştır ve yaygınlaşmaya başlaması da 1960'ları bulmuştur. İş yerlerinin merkezi iş alanlarında toplanması, hepsinin erişilebilir mesafelere yerleşebilmesinin çözümü burada da "apartman" olmuştur. Nüfusun hangi kesimi –müslim, gayrimüslim, eski kasabalı, eski İstanbullu, eski köylü- bu yeni iş ve hayat kazanma düzenine girişmişse hepsi apartman sakini olmuştur. Özellikle 1950 ile 1970'lerde Türkiye'de özellikle tarımla ve küçük girişimciliklerle birikmiş bütün sermayenin çok büyük bir bölümü apartman yapımının yatırılmış olmasına rağmen, tek yatırımcısı olan bu yapılar talebi karşılayamamıştır. Daha sonra yap-satçılık ve banka kredi ile orta tabakaların alım gücü artırılmış ve bunun neticesinde de çok sayıda apartman yapılmıştır.

Apartman, kolektif bir konut türüdür. Kendine özgü kurallar bütünüyle, kendine has yaşam tarzıyla, normları, standartları ve ritüelleri ile farklı aileleri aynı yerde yaşamaya zorunlu kılan apartman, müstakil ev kültüründen daha farklı yeni bir konut kültürünü geliştirir. Kendine has bu tarzıyla apartman yeni bir yaşam tarzı oluşturarak 'komşuluk, kentlilik, mahallelilik, akrabalık' gibi temel ilişki biçimlerini yeniden yorumlayarak; kimi zaman yumuşak bir geçişle kimi zamanda radikal bir şekilde değiştirerek hiçbir şeyin 'eskisi gibi' kalmasına müsaade etmez (Alver, 2011: 24). Kıray'da (2007: 143) bu yeni konut türünün sebep olduğu kültürel değişimi daha mikro düzeye, aileye, indirgeyerek ele alır. Günümüz modern toplumunda çalışma alanları ile konut/ev aynı yer olmaktan çıkmış ve aralarında bir mesafe doğmuştur. Bu da ailedeki çalışan fertlerin zamanını evin dışında geçirmesine neden olmaktadır.

Bunun doğal bir sonucu olarak aile üyelerinin birlikte geçirdiği zaman azalmaktadır. Buna ek olarak toplumda devamlılığı sağlayan kültür aktarımı da evden kitle iletişim araçlarına, kitlesel yayın araçlarına geçmiştir. Bu yaşam tarzı aile üyeleri arasındaki iletişimi ve etkileşimi azaltmaktadır.

21. yüzyılda kolektif yaşam pratiğine getirilen bir düzenleme de site planlamaları. Bu yapılar daha çok toplumun orta ve üst gelir düzeyine hitap eden ve planlanan konutlardır. Bu tür konutlarda, apartman şekil değiştirerek yerini daha kapalı sınırları olan, güvenli, çevrenin sosyal ve fiziksel dokusundan kendini yalıtmış, şekil ve özellik olarak birbirinin aynı olan yapılara yerini bırakmaktadır (Öncel, 2011: 28). Güvenlikli siteler, küreselleşme ile beraber ortaya çıkan yeni bir ev/mekân türüdür. Güvenlikli siteler daha çok metropollerde inşa edilmektedir. Güvenlikli siteler, diğer sitelerden farklı olarak, kentin geleneksel mekânlarından hem mekânsal uzaklık hem de hayat tarzı bakımından ayrılarak araya bir mesafe koymaktadır (Alver, 2007: 93). Bu yeni apartman tarzları toplumda gözle görülür bir toplumsal tabakalaşmayı da gözler önüne sermektedir. Bu tabakalaşma da toplumsal ilişkilere yansımakta ve geleneksel mahalle dokusunu değiştirmektedir.

Apartman hayatına birçok eşletiri yapılmıştır. Bu eleştirilerin başında komşuluk ve mahallelilik gibi geleneksel ilişkiler ile insanlar arasındaki cereyan eden samimi ve sıcak ilişkilere verdiği zarar gelmektedir. Bu yönüyle apartman, geleneksel ile modern arasındaki çatışmayı, dengeyi ve uzlaşmayı ironik bir şekilde ifade eder. “Yeni bir toplumsallaşma biçimi olarak apartman, geleneksel ile modern arasındaki ilişkilerin boyutlarını, özelliklerini, bizzat kendi bünyesinde ifade eder. Kültür, inanç, meslek, etnisite, maddi sermaye ve sosyal sermaye, bakımından farklı kökene mensup ailelerin bir arada yaşaması, ister istemez yeni bir toplumsallaşma yorumunu doğurur” (Alver, 2011: 24). Apartmanlaşma ile beraber aileler arası ev veya komşu ziyaretleri, eskiye göre azalarak daha çok bayram günleri gibi senenin sayılı günlerinde yapılmaya başlamıştır (Öncel, 2010: 252).

Apartmanlaşmanın belki de en çok etkilediği durum komşuluktur. Apartmanlaşma ile beraber değişen mahalle ilişkileri ve mahallelilik duygusunun doğal bir sonucu olarak komşuluk ilişkisi de değişmiştir. Geleneksel müstakil evlerin

bulunduğu mahallelerde insanlar hem sokakta hem de bir mahallenin evinde günün çeşitli vakitlerinde bir araya gelebilmektedir. Birçok ailenin bir mekânı paylaşmasına olanak sağlayan apartman hayatında ise böyle bir zaman geçirmek imk nsızlaşmaktadır. Burada iki temel sebep  ne sürülebilir. Birincisi, müstakil evin bulunduğu mahallelerde, mahalleliler in birbirini görmesi daha kolaydır. Çünkü müstakil evler yolun her iki tarafına yatay sıralanmış haldedir ve insanların birbiriyle temas ve iletişim kurmasına olanak sağlamaktadır. Fakat apartman hem bir arazi üzerinde dikey şekildedir hem de birçok evi aynı alan üzerinde bünyesinde barındırmaktadır. Bu da apartmanda yaşaya bireylerin/ailelerin, her ne kadar aynı binada da olsalar, birbirine kolay ulaşmasını engellemektedir.

 kinci sebep olarak, müstakil evlerde oturanlar daha homojendir ve genellikle evde ailenin bir ferdi bulunmaktadır. Fakat apartmanda hem heterojen bir yapıya sahiptir hem de orta ve üst gelir düzeyine hitap ettiği için; apartmanda oturan bireylerin çoğu iş hayatının bir parçasıdır. Apartmanda yaşayanlar günün çoğunu dışarıda geçirdiğinden ve de döndüğünde yorgun olacağından hem gündüz hem de akşamları ev ziyaretlerinin yapılma olasılığını minimuma indirmektedirler. Bu da apartmanda yaşayanların doğal olarak komşuluk ilişkilerini olumsuz yönde etkilemektedir.

2.1.5. Komşuluk

Komşu, gündelik hayatın birçok alanında karşılan kimse olmasından dolayısıyla komşuluk da gündelik hayatın en temel yapı taşlarından bir tanesidir. Komşu yakın olandır (Alver, 2012c: 341; Alver, 2013b: 23). G z , kulağı, nefesi her zaman üzerimizde olandır. Dışarıda karşımıza ilk  ıkandır. Alver'e göre (2012c: 341; 2013b: 23), komşu, hem sosyal ilişkiler hem de mekânsal olarak yakın olan ve 'varlığın tanığı' bir aktördür. Komşu yakın hem de uzaktır. Bu yüzden komşu gözle görülmesinin ötesinde, pek çok hali hissedilen, ortak duyguları paylaşan bir insan birlikteliğidir.

Komşu(luk), belli bir çevrede ortak mekânları paylaşan, birbirini tanıyan, ziyaret eden, belli bir alışverişte bulunan, birbirine yardım eden, 'birbirlerinin alet ve

malzemelerini kullanabilen', yakın sosyal ilişkiler kurabilen ailelerden oluşan bir yerel yapı ve toplumlaşma şeklidir (Nirun, 1991: 169).

Komşuluk temelde fiziki mekânsal yakınlığa dayanmaktadır. Alver'e göre bu mekânsal yakınlık, temelde ev olmakla beraber, dükkân, iş yeri, okul, büro, gibi çalışma alanları ile köy, şehir, kasaba, mahalle, ülke gibi büyük yaşam alanlarını da kapsayabilir (2012c: 341; 2013b: 23). Komşu hem fiziki varlığı ile hem de mekânsal varlığı ile insanın etrafında olan ve onu sarıp sarmalayandır. Komşu aynı çatıyı paylaşan ve evi diğerlerinden duvar(lar)la fiziki sınırları çizilip ayrılmış olandır. Bu yakınlığından dolayı komşu aileden sonra en yakın olan iken; komşulukta güçlü bir sosyal bağı (Koyuncu, 2013: 10) temsil eder. Oluşturulan bu sosyal bağlar ile komşular arası ilişkiler rastgele meydana gelmekten ziyade 'bilinçli' ve 'tercihli' bir şekilde aynı mekânda/muhitte ve bir arada yaşamaktır (Aydemir, 2013: 83; Alver, 2012c: 342). Bu bilinç durumu komşuluk ilişkileri her ne kadar samimi olursa olsun, ister istemez bir mesafeyi de gerektirir. Alver'in (2012c: 342) ifadesiyle mesafe komşuluk için bir gerekliliktir. Komşuluk ilişkilerinin bir gerekliliği olan bu mesafe, insanın insana daha sağlam bağlarla bağlanmasını sağlayan toplumsal bağında temelini oluşturmaktadır (Alver, 2014: 53)

Komşuluk bir dayanışma göstergesidir. Alver'e göre, komşuların yardımlaşarak bir dayanışma içerisinde olması komşuluğun doğasında vardır (2012c: 342). Bir paylaşma aktörü olarak komşu, insanı bir adım öteden seyreden ve ihtiyaç duyulduğunda el uzatıp yardama koşan, yardım istenen, yardım eli uzatılan, kısacası karşılıklı yardımlaşılan kişidir (Alver, 2013b: 24). Bunun en güzel göstergesi toplumsal kültürün bir özeti olan atasözleridir. “Ev alma komşu al”, “komşu komşunun külüne muhtaçtır”, “komşuda pişer, bize de düşer”, gibi atasözlerinin altında yatan temel duygu dayanışma ve yardımlaşmadır. Komşunun bir insana külüne muhtaç olacak kadar yakın olması komşuyu önemli bir toplumsal aktör yapmaktadır. Bu sebepten olmalıdır ki, Müslümanlar ve de Türk toplumu için komşu hakkı toplumsal ilişkilerde önemli bir yer tutmaktadır.

Komşu güven demektir. Komşu kendisinden emin olunandır. Karşısındakine zarar gelmeyeceğine itimat edilen kişidir. Giddens, insanların birbirine güven duyma

gereksinimlerini bir inanç biçimi olarak açıklamaktadır. Ona göre, güven öngörülemeyen sonuçlar doğurabilecek risklere karşı bir dayanaktır (1998: 33-36). Güvenin olmadığı yerlerde bir toplum, yurt, ev, bark, aile tesis edilmesi neredeyse imkânsızdır. Bu yüzden güvenin olmadığı yerde hayatı idame ettirmek de zordur. Güven insanın insana ve topluma yakınlaştığı ve irtibat kurduğu bir zemindir (Alver, 2007: 103). Komşuluk üzerine daha önce Yıldız ve Gündüz'ün (2011) yaptığı kapsamlı araştırmada güven duygusunun komşuluğu belirleyen ana sütunlardan bir tanesi olduğunu açıkça göstermiştir. Komşu bu güven ortamının en canlı aktörüdür. Komşu, fiziki mesafe olarak insana yakın olduğu için, komşusunu gören, işiten ve koruyup kollayan kişidir. Koyuncu'ya göre, bu yakınlık komşuluğu bir oto-kontrol mekanizması haline getirmektedir. Komşuların birbirlerinin yakın çevrelerini tanımalarından dolayı, apartmana, semte daha genelinde de mahalleye gelen tanımadıkları kişileri takip ederler ve bu kişilerden kendilerine ve komşularına gelecek tehlikelere karşı bir emniyet şeridi görevi de üstlenebilmektedir (2013: 12). Günümüzün güvenli sitelerinin yerini geleneksel dönemde 'güvenilir komşular' almaktaydı.

Günümüzde komşuluk ilişkilerinde ve komşuluk algısında gözle görülür değişiklikler meydana gelmiştir. Aydın'a göre bu dönüşüm hiçte sağlıklı bir dönüşüm değildir (2013: 39). Komşuluğun geçirdiği dönüşümün en belirgin göstergesi olarak insanların artık zamanlarının çoğunu evlerinden ve mahallelerinden uzakta geçirmeleri (geçirmek istemeleri) gösterilebilir. Günümüzde komşuluk ilişkilerini değiştirmeye iten ve bu değişim sonucunda da zayıflamasına neden olan birçok neden sayılabilir. Apartmanlaşmaya bağlı olarak dikey bir düzlemde yapılan konutlar, kadının çalışma hayatına girmesi, şehirlerin insan üzerinde bıraktığı yorgunluk ve bezginlik, şehirde yaşayan insanların iş yükü vs'dir.

Günümüzde kentlerin heterojen yapısından dolayı gündelik hayatta insanların karşılıklı etkileşimde bulunma aşamasında aralarındaki farklılıklar daha açık bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kentte yaşayanlar kişisel özellikler, meslek, kültürel yaşam ve düşünce açısından geleneksel topluma ve kırdaki yaşayanlara göre daha çok ayrılmışlardır. Bu ayrışma sonucunda da, akrabalık bağlarından, komşuluk

ilişkilerine kadar toplumsal alanda cereyan eden ilişkiler ya yok olacaktır ya da ciddi anlamda zayıflayacaktır (Wirth, 2002: 89). Buradaki ana faktör şehirlerin kalabalık olmasıdır. Kırsal veya geleneksel toplumlarda yaşayan insan sayısının az olması; hem yüz yüze ilişkilerin artmasına hem de insanların birbirini tanımasına olanak sağlamaktadır. Günümüz kentlerinde yaşayan nüfusun kalabalık olması geleneksel toplumdaki gibi bir ilişki kurmayı neredeyse imkânsız kılmaktadır. Çünkü kalabalık şehirlerde insan ilişkileri samimiyetten daha çok bir zaruriyete doğru bir eğilim göstermektedir. Simmel'in ifadesiyle, kent yaşamının uzmanlaşmaya dayalı yapısı bir insanı diğer insanın tamamlayıcısı olarak birbirlerine bağımlı hale getirmiştir (2005: 167). Bu şekil bir bağımlılık ekseninde kurulan ilişkiler samimiyetten uzak, bir çıkara dayalı ve ikincil ilişkileri içermektedir. Wirth (2002: 91) kentte yaşayan insanların oluşturduğu bu ilişkiler ağını bireyin etkileşim ve iletişim kurduğu diğer bireyleri, kendi amaçlarına ulaşmak için bir araç olarak gördüğünü ve bu insanlarla çıkara dayanan ilişkiler kurma eğiliminde olduğunu dile getirerek özetlemektedir.

Komşuluk ilişkilerini etkileyen bir diğer faktör de kadının iş hayatına girmesidir. Geleneksel toplumda kadın zamanın çoğunu eve bağlı bir rolde geçirirken günümüz kentli kadınları zamanlarının çoğunu ya çalıştıkları mekânlarda ya da evin hatta çoğu kez de mahallenin dışarısında geçirmektedir. Komşuluğun daha çok kadınlar arasındaki gelip gitmelerden oluştuğu göz önünde bulundurulursa; kadının evin dışında zaman geçirmesi ister istemez komşuluk ilişkilerini olumsuz bir şekilde etkileyecektir.

Kadının aktif bir şekilde iş hayatına katılması komşuluğu olumsuz etkilemiştir. Çünkü, geçmişte her gün bir evin bahçesinde ya da bir komşunun evinde bir araya gelip sohbet eden, birbirinin sevincine, mutluluğuna, hüznüne, kederine ortak olan komşu kadın şimdilerde gündüzlerini çalışma hayatında ve bu hayatın zorlukları ile mücadele ederek geçirirken, akşamları da yemek, temizlik gibi ev işleriyle ve çocuklarıyla uğraşmak zorunda kalmaktadır. Bunun sonucunda çalışan kadınların komşularına ayırdığı zaman ya minimuma düşmekte ya da komşularına hiç zaman ayıramamaktadır (Koyuncu, 2013: 18; Koyuncu, 2014: 22). Kadının bu şekilde aktif ve periyodik olarak yoğun bir süreçte iş hayatının içinde olması onun komşularına

ayırdığı zamanın azalmasının yanı sıra komşularıyla kurduğu sosyal ilişkileri de azaltmaktadır. Bu kadar yoğun bir tempoda çalışan kadın ister istemez işten arta kalan zamanını komşuları yerine kendisi, çocukları ve ailesi için kullanmak isteyecektir.

Günümüzde kadının gündelik hayatı mahallenin dışına çıkmıştır. Çalışan kadın için gündelik hayatının büyük bir çoğunluğu iş yerinde geçerken; çalışmayan kadınlar ve özellikle de genç kadınlar zamanlarının büyük bir çoğunluğunu alışveriş merkezlerinde geçirmektedirler. Bir nevi flanörlük yapmaktadırlar. Alışveriş merkezleri adeta büyülü bir tılsımla bu insanları kendine çekmektedir. Bu da boş vakitlerini komşularıyla zaman geçirerek değerlendiren geleneksel yapıdaki kadınlardan farklı olarak; günümüz kadınlarını evden ve mahalleden uzakta kurulan yeni toplumsal ilişkiler ağına yönlendirmektedir.

Komşuluğu olumsuz etkileyen faktörlerden bir tanesi de apartmanlaşmanın fazla olması ve buna bağlı olarak da apartman hayatıdır. Geleneksel mahallede evler daha çok yatay bir şekilde konumlandığı için mahalle sakinlerinin sokağa çıktıklarında birbirleriyle karşılaşma olanağı daha fazlaydı. Günümüzün mahalle yapılanmaları daha çok dikey şekilde yükselen apartmanlardan oluştuğu için insanların birbiri ile iletişim kurması zorlaşmaktadır. Buna ilaveten apartmanda birden fazla ailenin yaşaması ve bir çoğununda birbirlerini tanımaması komşuluk ilişkilerinin olumsuz etkilenmesine sebep olan faktörler arasındadır.

Apartmanlar birçok daireden oluşmaktadır. Genellikle de apartmanda oturan sakinler birbirlerini tanımamaktadır. Bunun sonucunda apartman sakinleri arasında bir güvensizlik meydana gelmektedir. Simmel (2005: 173-175) bu güvensizliğin kaynağını daha makro bir ölçekte metropole bağlamaktadır. Ona göre, kentin insan üzerinde oluşturduğu psikolojik baskı sonucunda metropol insanı bezginleşir ve artık çevresinde olup biteni algılamakta güçlük çekmektedir. Metropolün bu baskısı sonucunda metropol insanı etrafında meydana gelen olaylara aşırı tepki vererek bir güvensizlik duygusuna kapılmaktadır. Güvensizlik duygusunun bir sonucu olarak metropol insanı çevresine karşı ihtiyatlı davranmaya başlamaktadır. İhtiyatlı davranan metropol insanı yıllardır komşusu olan insanları çoğu zaman fiziki olarak

bile tanımaz ve bilmez. Bunun doğal bir sonucu olarak da bu şekilde ihtiyatlı davranan metropol insanı komşusuna karşı sadece kayıtsız değildir. Aynı zamanda da komşusuna karşı en ufak bir temasta kavgaya dönüşebilecek bir nefret beslemektedir.

Apartmanlar bünyesinde birçok farklı aileyi ve insanı barındırmaktadır. Belki de geleneksel yapıda evlerden (tek katlı bahçeli evler) meydana gelen bir sokaktaki insanlar, iki tane sitede yer alan apartman bloklarına sığdırılabilmektedir. Normal şartlarda bu şekilde teşekkül eden bir yapıda insanların birbiriyle daha sık ve samimi ilişkiler kurması beklenebilir. Yıldız ve Gündüz'e göre bu durum beklenen tam tersi bir etki oluşturmuştur. Onlara göre, blok apartmanlarda meydana gelen komşuluk ilişkileri zayıflayarak gevşemeye başlamıştır. Bunun sonucunda da apartmanlarda yaşayanların mekânsal yakınlaşmaları davranışsal uzaklaşmaya dönüşerek "yakındaki uzaklar" veya "yanı başımızdaki yabancılar" kavramlarını meydana getirmiştir (2011: 32). Apartman hayatında yaşayan aileleri/insanları birbirinden ayıran sadece duvarlar gibi görünse de bu duvarlardan daha kalın ve aşılmaz faktörler vardır. Eğitim seviyesi, kültürel farklar, sosyo-ekonomik farklılıklar, tanınmaya dayalı güvensizlik, çocuk sayısı, sosyal sermayenin paylaşılma istenmemesi vs. Burada sayılan sebeplerin her biri veya aynı anda bir kaç apartmanda sakinlerinin birbiriyle komşuluk etmesini hatta bazı istisnai durumlarda olsa bile apartman içinde merhabalaşmalarına/selamlaşmalarına engel teşkil edebilmektedir. Durum böyle olunca içerisinde bir insan yumağını barındıran apartmanlarda, insan ilişkileri zayıflamakta ve komşuluk ilişkileri de yok olmaya yüz tutmaktadır.

Günümüzde komşuluğu olumsuz etkileyen faktörlerden bir tanesi de güvenli sitelerdir. Güvenlikli siteler normal apartmanlara nazaran mahalleye ve çevreye daha kapalıdır. Çünkü güvenli siteler bir apartman olmakla beraber gerçekte birer sitedir. Buna ilaveten kendisini çevreden soyutlayan duvarları ve kapısında kulübelerde bekleyen güvenlik görevlileri vardır. Güvenlikli sitelerin bu iki özelliğinin icra ettiği işlevi geleneksel mahalle yapısında mahalle sakinleri yerine getirmekteydi. Günümüzde güvenli sitelerin yüksek duvarları adeta bir sur gibi bu yapıları hem mahalleden hem de yanındaki diğer yapılardan keskin bir biçimde

ayırmaktadır. İçerisinde birden fazla apartmanı barındıran güvenlikli sitelere çoğunluk tek bir kapıdan girilmektedir. Alver'e göre, sitelerin vazgeçilmezi olan kapının; sitedeki yaşamın dışa kapalı bir anlamı vardır (2007: 95). Güvenlikli sitelerin neredeyse bütün ihtiyaçları kendi duvarlarının ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde dizayn edilmiştir. Siteleri bu yapısından dolayı güvenlikli sitelerde oturanların mahalle ve mahalleli ile iletişimi ve etkileşimi de sınırlı olmaktadır.

Sonuç olarak, değişen mekânsal yapı ile komşuluk ilişkileri de değişmeye başlamıştır. Geleneksel mahallenin samimi, iten, sıcak ve güven temeline dayanan komşuluk ilişkileri gitmiş yerine yüksek apartmanlarda oturan ve kendilerini duvarların arkasına saklayan insanların mesafeli duruşları gelmiştir. Günümüzde komşu yakın olan kapımızın önünde ya da yanında olan olmaktan çok uzaktır. Günümüz güvenlikli sitelerinde duvarlar adeta bir sur görevi görmektedir. İnsanlar aralarındaki bu duvarları her geçen gün daha da kalınlaştırmak için bir çaba harcamaktadırlar. Bu durum da komşuluk ilişkilerinin zayıflamasına hatta yok olmaya yüz tutmasına sebep olmaktadır. Günümüz apartmanlarının kat sayısı yükseldikçe içerisinde oturan sakinlerin sosyal ilişkileri ve komşuluk ilişkileri de o derece azalmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ALAN ARAŞTIRMASI

3.1. Araştırmanın Metodolojisi

3.1.1. Araştırmanın Amacı

Günümüzde, Türkiye'nin birçok ilinde kentsel dönüşüm uygulamaları gerçekleştirilmektedir. Gerek gecekonduların alanlarını yeniden kente kazandırmak için gerekse de kenti daha modernize etmek amacıyla bazen TOKİ aracılığıyla bazen de özel teşebbüsler tarafından bu uygulamalar gerçekleştirilmektedir.

Fakat yapılan bu yenilikler sosyal hayatta da bir karşılık bulmaktadır. Çünkü geleneksel mahalle dayanışması ile apartmanlarda kurulmuş olan modern mahalle dayanışma biçimleri farklı olmaktadır. Bu araştırmanın amacı, Konya'da gerçekleştirilen kentsel dönüşüm uygulaması sonucunda komşuluk, gündelik hayat ve mahalle ilişkilerinde bir değişim olup olmadığını incelemektir.

3.1.2. Araştırmanın Yöntemi

Sosyoloji, 19. Yüzyıldan günümüze kadar metodoloji açısından hep bir tartışma içerisinde ola gelmiştir. Nitekim sosyal hayatın dinamik olması her dönemde, sosyolojinin de toplum incelemelerinde farklı yöntemler bulmasına ve onları kullanmasına yol açmıştır. Son bir asırlık dönemde, sosyolojide pozitivizm etkisiyle nicel yöntemler ön plana çıkarken son zamanlarda, yöntembilim tartışmalarında salt nicel yöntemlerin sosyal çalışmalarda yeterli olmadığı gerçeği ortaya çıkmıştır. Bundan dolayı günümüzde, yeni yöntemler boy göstermeye başlamış ve toplumsal araştırmalarda nicelikten çok nitelik olarak, onları anlamaya yönelik nitel yöntemler ortaya çıkmıştır.

Bu araştırma için, çalışmanın özelliği göz önüne alınarak en uygun yöntem kullanılmaya çalışılmıştır. Komşuluk ilişkilerinin tarihsel süreçte niçin ve hangi süreçte, ne tür değişimlere uğradığı sorunu etrafında yoğunlaştığından dolayı, bu çalışmada nitel bir yöntem kullanılmıştır. Araştırmada kullanılan teknik ise yüz yüze mülakat tekniğidir. Araştırmada bu yöntemin kullanılmasındaki amaç, araştırmanın

insanlar arasındaki sosyal ilişkileri içermesi ve bu ilişkilerdeki (varsa) değişimlerin arkasında yatan sebepleri daha açık bir şekilde açıklayabilmektir.

3.1.3. Araştırmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Araştırma Konya ilinin merkezinde yer alan Hacıkaymak, Şeker ve Hocacıhan mahallelerinde yapılmıştır. Adı geçen mahallelerde kentsel dönüşüm uygulamalarının bitmiş olması örneklemin seçiminde önemli bir rol oynamıştır.

Araştırmanın örneklemini yukarıda adı geçen mahallerde yaşayan 20 kişiden oluşmaktadır. Bu mahallerden seçilen 20 kişi yaş, cinsiyet, eğitim ve gelir durumuna göre çeşitlilik göstermektedir. Katılımcılara 25 soru sorulmuş verilen cevaplar üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadan direkt alıntılanmıştır. Fakat tezin veri analizinin yapıldığı bölümde yer alan “Komşularla görüşme sıklığı” başlığı altındaki alıntılar önemli görülüp; görüşme sıklığını belirten cümleler “bolt” yapılarak vurgulanmıştır.

3.2. Araştırmanın Bulguları ve Yorum

Araştırmanın bulguları kentsel dönüşüm, mahalle, apartmanlaşma ve komşuluk olmak üzere dört başlık altında kategorize edilerek yorumlanacaktır.

3.2.1. Kentsel Dönüşüm

Kentsel dönüşüm uygulamaları günümüz kent planlamalarının vazgeçilmez bir ögesi haline gelmiştir. Özellikle büyükşehirlerde, büyük oranda iş bulmak amacıyla, göç eden kimselere barınacak yeni mekânlar bulmak, şehri estetik açıdan güzelleştirmek, yeni yerleşim mekânları inşa etmek, kent imajını kötü gösteren (adı suç ile anılan bölgeler gibi) yerleri daha yaşanabilir alanlara dönüştürüp kente entegre etmek gibi birçok sebepten dolayı kentlerin özellikle tek katlı binalardan oluşan ve gecekondü bölgelerinde kentsel dönüşüm uygulamalarının yapıldığını sıklıkla görmekteyiz.

Kentsel dönüşümün kenti güzelleştirme, geliştirme ve modern hayata uygun hale getirme gibi amaçlara dayandırılarak belli bir plan ve program dâhilinde yapılan

bir uygulama olarak tanımlanabilir. Katılımcılardan Z.D.'de kentsel dönüşümün bu yönüne vurgu yapıyor.

“Plan projeyi anlatıyor. Yollar genişliyor. Tozdan, topraktan kurtuluyor. Şehir planlaşıyor. Eskiden sokaklar dardı, yerler dardı, toz toprak, kömür yakılıyordu. Adam toz toprak atıyor, talaş atıyor, yaprak atıyor her şey korkunç pislik yani böyle iyi.” (Z.D)

Katılımcılardan bir başkası da kentsel dönüşümün modernleştirici yüzüne vurgu yaparak; kentsel dönüşüm ile mahallenin eski yüz ve samimi yüzü olan eski evlerin yıkılıp, yerlerine dönemin şartlarına daha uygun olduğu düşünülen betonarme binaların yapıldığına dikkati çekmektedir.

“Kentsel dönüşüm, kentin kılcal damarları olan eski sokaklarında yer alan eski yapıların yıkılıp yerine modern kent görünümüne uygun beton binaların dikilmesidir. Eskinin yapıların yeniye dönüştürülmesi projesidir.” (S.C)

Katılımcılardan N.K. kentsel dönüşümün bir rant aracı olduğunu ifade etmektedir. Ona göre kentsel dönüşüm insan ilişkileri öteleyen bir ranttan başka bir şey değildir.

“Kentsel dönüşüm diyorum ki ilk etapta belli bir rant var. Piyasaya yeni hareketlilik getirmek bazı iş kollarının para kazanması birazda görsellik Avrupa'yı gidip görüyorlar güzel yapılanmalar var. Bizde eskinin değeri de yok. Mesela bizde ilçede evimiz var şu an Devlet koruması altında dedemden almış babam. Onlarda kentsel dönüşüm altında ama şu şartlarda restore edilmesi gerekiyor, diyorlar güzel bir görüntü oluşuyor. Şimdi çok katlı binalar, inşaat sektörünün hareketlenmesi; sıvacı para kazanacak, demirci para kazanacak, ortaya çıkan yeni zenginler var onlarda para kazanacak. Ağaoğlu gibi son yılda herkes zengin olmaya başladı çok büyük bir rant oluşuyor. Caddeler çok güzel olsun arka taraftaki insan nasıl yaşarsa yaşasın. Bu bölgede 12-13 katlı binalar yapılıyor, bu binaların mal sahipleri 70-80 yaşındaki insanlar çok katlı binalarda yaşamıyor gene müstakil bir ev ya da arsa satın alıp orda yaşıyorlar. Emekli adamın aldığı 700-800 lira maaş kapıcı para, aidat para, bahçe düzenlemesi para, kalorifer şu gün yanacak şu gün sönecek. Baktığında görsel açıdan güzel ama yaşantı bakımından bence sıfırdır.” (N.K)

Genelde mahalle ve özelde de ev insanın kendisini en huzurlu ve güvenli hissettiği mekânların başında gelir. Fakat katılımcılardan bazılarının, özellikle de

daha önce müstakil evde oturan fakat kentsel dönüşüm sonrası apartman hayatına geçenler, kentsel dönüşüm sonrası sahip oldukları evlerine yabancılaştığı görülmektedir. Katılımcılardan A.K. “*Burası bir asır hapisane gibi geldi bana. Rahatlık da var ama. Tek katlı ev daha iyiydi*” diyerek yabancılaşmanın ne kadar büyük boyutlara ulaştığının en açık göstergelerinden bir tanesini oluşturmaktadır. Bir başka katılımcı “*Kentsel dönüşüm bana genellikle betonarme binalardan ibarettir ve insanların özgürce yaşam alanlarının kısıtlanması*” (S.M) olarak ifade etmektedir. Bu ifadelerin gerekçesini olarak iki başlığa ayırabiliriz. Bunlardan ilki, daha önce hayatlarını müstakil evde sürdürmüş olan kimselerdir. Müstakil evlerin en büyük özelliklerinden bir tanesi hem az katı olmaları hem de mahalle yatay şekilde sıralanmalarıdır. Müstakil evlerin u şekilde sıralanması, bu evlerde oturan kişilerin mahalleli ile daha kolay iletişim kurmasını sağlamaktadır. Çünkü evlerin müstakil ve yatay ekseninde uzanmasından dolayı, mahallenin en uç köşesinde oturan biri bile mahalleden çıkana kadar birçok mahalleli ile karşılaşp sohbet etme imkânına sahip olabilecektir. Böylece hem mahallelilik duygusu pekişirken hem de mahalleli arasındaki komşuluk ve sosyal ilişkilerde bir artış olması sağlanabilmektedir.

İkinci başlık ise, apartmanda evlerin dikey bir şekilde yükselmesine bağlı olarak, daha dar bir alanda daha çok aile oturmaktadır. Bu da ister istemez insanların özgürlük alanlarının kısıtlanması anlamına gelmektedir. Bunun en büyük sıkıntısını hiç şüphesiz ki en çok müstakilden evden apartman hayatına geçenler yaşamaktadır. Bu kimselerin müstakil evde iken, ev içerisinde yapıp ettikleri işlerde sadece kendi ailelerine karşı bir sorumluluğu vardı. Müstakil evde yaşayan kimseler apartman hayatına oranla daha rahat hareket etme imkânına sahiptiler. Müstakil evlerin büyük bir çoğunluğunun bahçeli olması onu çevresindeki diğer binalardan mesafe olarak da uzak tutmaktadır. Böylece müstakil evde yaşayan ailelerin mahremiyet sınırları apartmana nazaran daha geniş bir fiziksel alanı kapsamaktadır. Apartman hayatındaki dikey bir şekilde yükselen binalar ise birbirlerinden sadece ortak duvarlar ile ayrılmıştır. Bunun neticesinde eğer ki iyi bir yalıtım sistemi de yoksa ev içi mahrem ilişkiler dışa daha kolay bir şekilde yansıyabilmektedir. Bu da apartmanda oturan insanlarda özgürlükleri kısıtlanmış duygusu oluşturabilmektedir.

“Yaşadığım ev bir apartman dairesi ama üç katlı sadece altı dairesi olan, bahçesinde meyve ağaçları olan bir yer. Müstakil bir eve gücümüz yetmeyeceği için ona en yakın gördüğümüz için bu evi tercih ettik. Bahçeye yakın olabilmek için de zemin katta oturuyoruz. İmkânım olsa müstakil evde oturmak isterim.” (A.D)

Kentsel dönüşümün hem olumlu hem de olumsuz yönleri vardır. Kentsel dönüşüm; kenti estetize ederek, daha yaşanabilir bir yer haline getirerek, özellikle büyük şehirler için alınan göçü eritmek için yeni yaşam alanları oluşturarak ve kentleri daha modern bir hale dönüştürerek vs. kenti daha sürdürülebilir bir hale getirerek olumlu birçok işlevi bünyesinde barındırmaktadır.

(Kentsel dönüşümü), *“faydalı buluyorum. Çünkü şehirlerde her açıdan bir düzen olursa o şehrin daha hızlı gelişeceğini düşünüyorum. Kentsel dönüşümün odak noktasında insanlara faydalı hizmetler vermek vardır. İnsanlara faydalı olan her türlü yeniliğin, şehrimiz içinde faydalı olacağını düşünüyorum.”* (İ.D)

“Günün ihtiyaçlarına cevap verebilecek tek şey kentsel dönüşüm. Ama bunun artıları da eksileri de var. Bundan 20 yıl önce Konya’nın nüfusu 1 milyon bile yoktu. Ama şimdi 2 milyon nüfusu var bu kadar insanı istihdam ettireceksin, yer bulacaksın, oturtacaksın ve iş bulacaksın. Bunun en kolay yolu apartmandır, bahçelerdir, parklardır, onlara hizmet götürmedir. Ama bugün kat hayatında apartman hayatında herkes birbirini tanımıyor kimin girip kimin çıktığı belli değil komşuluk ilişkileri çok zayıf, her kafadan ayrı bir ses çıkıyor. Mesela daha önceki oturduğum yer 42 dairelik, 42 dairede eğer 3 kişi oturduğunu hesap ederseniz yaklaşık 150-140 kişilik bir insan topluluğu var.” (N.A)

Kentsel dönüşümün faydalarının yanında birçok olumsuz tarafı da vardır. Bunlardan en önemlisi belki de dönüşüm esnasında mahallenin aktörlerinin göz ardı edilmesidir. Mahalleyi dönüştürecek kişilerin/kurumların mahallenin kültürel, sosyal, sosyolojik, ekonomik, yapısından bihaber olmaları dönüştürülen mahalle için bir avantaj olabilmektedir. Bu yüzden mahalleler dönüştürülürken, dönüşümü uygulayanlar ile mahallelinin bir araya gelerek ortak bir karar alması gerekmektedir.

Belirli bir alana kentsel dönüşüm uygulanırken, kentsel dönüşümün uygulandığı alanın kültürel dokusu korunmalıdır. Daha genel ifade ile kentsel

dönüşüm kent kültürüne paralel bir şekilde icra edilmelidir. Özellikle TOKİ yaptığı binalarda Türkiye'nin her bölgesine kent kültürünü göz ardı edilerek birbirinin aynısı binalar inşa etmektedir. TOKİ eliyle adeta Türkiye'de bir konut tek tipleştirme politikası uygulanmaktadır. Bu uygulamalar çoğu kez, kentin kültürel ve tarihi dokusuna uymayacak şekilde, konut sayısını arttırmaktan başka bir işe yaramamakla birlikte kent kültürüne de ciddi oranda zarar vermektedir.

“Kentsel dönüşümü faydalı bulmuyorum. Çünkü kentsel dönüşümde mahalle bölge halkının yaşam tarzından ziyade belki de mahalleyi hiç tanımayan bir şehir planlamacısının eline teslim ediliyor. Bu şekilde kentsel dönüşümü uğramış bir mahalle ne kadar mahalle insanını, mahalle insanının yaşam tarzını, kültürünü hatta ekonomik durumunu yansıtabilir ki? Tek tip bir mimari yapı anlayışından başka bir şeyi ifade etmiyor kentsel dönüşüm.” (H. Ö)

“Kentsel dönüşümün tek faydası konut sayısının arttırılmasıdır. Fakat Konya'nın düz alana fazlasıyla sahip olması böyle bir faydanın, bu şehirde ne kadar gereksiz olduğunu gösterir. Ayrıca her şehrin kendine ait, belirleyici bir kimliği vardır. Bu dönüşüm ile birlikte bu kimlikler tek tipleştirilmeye çalışılmaktadır. Bunun ise bir fayda değil akside zarara yol açtığını düşünüyorum.” (S.C)

“Kentsel dönüşümün faydalı yönü yanı şey olarak arazi bakımından daha dar bir alana insanların yerleşimi sağlanıyor. Zararı insanlar demir parmaklıklar arkasında değil de beton binalar arasına sıkışıp kalıyor. Bir nevi hapisanedir. Kendi çocukluğumu hatırlıyorum da biz bahçelerde toprağın tozun içinde koşar oynardık. Benim kızım sadece bir bahçe ve iki tane plastik salıncaktan ibaret oyun alanı.” (K.Ü)

3.2.2. Mahalle

Mahalle bünyesinde birçok evi ve çeşit çeşit insanı barındıran büyük bir aile gibidir. Mahalle komşu demektir. Komşuluk demektir. Mahalle güvendir. Mahalle, sınırları içinde yaşayan insanlar birbirini tanıdığı için samimi, sevgi dolu ve karşılıklı güvene dayanan bir sosyal ilişkiler ağıdır. Mahallede her şeyden önce zimmi bir hukuk vardır. Mahalleli bunun bilincindedir ve buna göre hareket eder.

“Aile topluluklarının bireysel olarak birleştiği topluluk kitlesine mahalle denir. İnsan ilişkilerinin daha samimi ve candan olduğunu ispatlar. ” (H.Z)

“Mahalle yuvadır. Mahalle samimiyettir. Mahalle muhabbettir. Bizim mahallemizdeki binalar çok katlı olmadığı için apartman dairesindeki samimiyetin müstakil evdeki samimiyetten daha fazla olacağını düşündük. Mahallemizde müstakil ev pek fazla bulunmamaktadır.”(İ.D)

“Benim için mahalle çok önemli. Mahalleyi iyi tanımak, bilmek, güven verdiğini hissetmek çok önemli. Çünkü bizler, eğer mahallemizde ki komşularımızı iyi bilir, tanırırsak, onlara güvenirsek mahallemizi de severiz ve oturduğumuz evden memnun kalırız. Ben şu anda altı daireli apartman da oturduğum için çok memnunum. Çünkü fazla kalabalık değil, herkesi çok iyi tanıyorum. Evim de gayet kullanışlı olduğu içinde memnunum.”(M.E)

“Benim mahallem komşularımı dikkate alarak sınırladığım yerdir. Mahallemi yakın ilişki kurduğum komşularım üzerinden belirlerim. Çünkü benim için mahalle, fiziki bir alan olmaktan ziyade ilişki kurulan özel bir alandır. Evime en yakın evlerin olduğu yerdir. Kimi zaman mahalleyi bir iki evle bile sınırlamak mümkündür.” (S.C)

Günümüzde özellikle çok katlı binaların sayısının artması mahalle ve mahalleli ilişkilerini olumsuz etkileyebilmektedir. Günümüz apartman dairelerinde sosyal, ekonomik, kültürel ve etnik açıdan birbirinden farklı birçok insan aynı çatıyı paylaşmaktadır. Bunun doğal bir sonucu olarak da, apartman sakinleri arasında görünmez bir duvar ortaya çıkmaktadır. Belirli bir alanı paylaşan apartman insanların daha samimi, yakın ve yardımlaşmaya dayalı sosyal ilişkide bulunması beklenirken, bu durumun tam tersi sosyal ilişkiler de ortaya çıkabilmektedir.

“Mahalle benim için yaşadığım yer ya da şu anda oturduğum apartman bir mahalleyi ifade ediyor. Tanıdığım ve komşumun dertleriyle hemhal olduğum bir yerdir. Ancak duygusal bağlamda ele alırsak hiçbir şey ifade etmiyor çünkü mahalle demek komşu demektir, komşularla muhabbet demektir, komşuyu gözetmek yeri geldiğinde müdahale etmek, akrabandan kimi zaman kardeşinden daha yakın ilişkilerin olduğu bir mekândır. Günümüzde bu durum farklılaşmıştır artık, komşun sana en uzak olandır. Bu durumda bir mahalle tanımı da yapmak daha kısıtlı olacaktır.” (H.Ö)

“Mahalle bence oradaki insanları bir aile olarak düşünüyorum. Mahallede herkes birbirini tanır bayramda seyranda, ölümden hepsi hep beraber

gülerler ağlarlar. Ama bu kentsel dönüşümden sonra camiden sela veriliyor falan falan kişi öldü diyor inan tanımıyorum, kim olduğunu bilmiyorum sadece arkasından Allah rahmet eylesin demek düşüyor bana. Ama daha önce mahallede biri sela verildiği zaman kim ölmüş ki zaten ona gerek yoktu birisi ölen kişiyi akşam olsun gece olsun bir anda mahalleye yayılırdı. Seladan önce biz onu bilirdik ve selası arkasından verilirdi. Ama şimdi sela veriliyor kim olduğunu bilmiyorum. Apartmanda kimse kimseyi tanımıyor. Alt komşu, üst komşu ancak tanıyabilse yandaki. Benim tercihim olarak değil. Şartlar onu gerektirdiği için malesef. Müstakil evler şimdi müttehitte veriliyor ve yıkılıyor. Mecburiyet.” (Z.Y)

“Mahalle insanlar arasındaki sıcak ilişki demektir. Çünkü komşun senin her türlü yardımına koşan insandır. Ama bu kentsel dönüşüm alanında bu mahalle kavramını bırak üstteki komşu senin ne halde olduğunu bilmez ki. Sabahleyin en basitinden ambulans geldi kapıya saat beş buçuk altı gibi ama hiç kimse ışığını yakıp ta bu ambulans niye geldi diye dönüp bakmaz. Mahallede olsa bu yani kırsal kesimdeki bir mahallede olsa insanlar çıkar ya bu mahallede kim hastalandı diye dönüp bakarlar.” (Ö.A)

Mahalle aynı zamanda bir yere ait olmaktır. İnsanların kendilerini tanımlamak için kullandıkları bir göstergedir.

Benim için önce evi oluşturan aile sonra mahalle. Ben mahalleyi kendi köyüm olarak görürüm. Mahallem benim için aileden sonra gelen sonraki yerdir. (N.K)

Görüldüğü gibi mahalle herkes için farklı bir anlam ifade etmektedir. Bunun arkasında yatan temel sebep, herkesin mahalleye kendi pencerelerinden bakması ve bunun sonucunda da, mahallede kendince bir şeyler bulmasıdır.

3.2.2.1. Mahallede Yaşamak

İnsanlar yaşam alanlarını seçerken farkında olarak veya olmayarak birçok kriteri dikkate alırlar. Sosyal, kültürel ve ekonomik yapı, komşuluk ilişkileri, güvenlik ilk akla gelen kriterlerden bazılarıdır. Mahallede bu bakımdan ele alındığında, yaşanılabilir bir mekân olarak bir mahallenin seçiminde de bu kriterler etkili olmaktadır.

“Mahalleyi yaşanabilir yapan şey mahalledeki yakın ilişkilerdir, dedikodudur. Mahalle başında adeta bir kamera gibi mahalleyi gözetken teyzelerdir,

camii önlerinde yaşlı amcaların hemhal olup günün, toplumun meselelerinden dem vuran amcalardır.” (H.Ö)

“Bir mahalleyi yaşanabilir yapan kesinlikle sevgidir. İnsanlar arasında saygı ve sevgi olmazsa o mahallede yaşanmaz. Geçimsizlik olan yuvalar boşanma ile dağılıyorsa, geçimsizlik olan mahallelerde boşalır gider diyebiliriz.” (İ.D)

“Mahalleyi yaşanabilir yapan şey öncelikle komşuluk ilişkileridir. Bunun yanında sosyal ihtiyaçlarımızı karşıladığımız imkânlar varsa bu bizim için daha iyidir.” (M.E)

Mahallenin yaşanabilir bir mekân olmasında güven duygusu en başat faktör olarak göze çarpmaktadır. Katılımcılardan N.K. ve S.C.’nin ifadeleri bu durumu açıkça gözler önüne sermektedir.

“Ben sabah kalktım işe geldim eşimi evde yalnız bıraktım geldim benim eşim markete rahat gidip gelebiliyorsa rahat yürüyüşünü yapıyorsa huzur içinde gidip geliyorsa o yaşanabilir bir mahalledir.” (N.K)

“Mahalleyi yaşanabilir bir yer yapan şey elbette güvende olma duygusudur. İnsan ancak kendisini güvende hissettiği bir yerde yaşayabilir. Zaten mahalle bir anlamda tehlikenin olmadığı bir yerdir. Çünkü tanıdıklar vardır. Tanınmışlık, mahalleli olma önemli kavramlardır.” (S.C)

Mahalle üzerine en sık yapılan eleştirilerden bir tanesi de artık mahallenin yok olduğu veya öldüğüdür. Bu konu da iki farklı görüş vardır. İlki mahalle yok olmuştur, ikincisi, mahalle yok olmamıştır fakat değişim/dönüşüme uğrayarak varlığını sürdürmektedir.

Günümüzde özellikle orta yaş ve yaşlı insanların gözünde eski mahalle ilişkileri yok olmaya yüz tutmuş, hatta bitmiştir. Çünkü geçmişin geleneksel mahalle yapısını ayakta tutan ve ona hayat veren mahalle kültürü ve komşuluk ilişkileri günümüz kentlerinde bir değişime uğramıştır. Bunun başlıca sebepleri arasında apartmanlaşma, teknolojinin gelişmesi, kentsel dönüşüm, gündelik hayatın daha çok mahallenin dışındaki mekânlarda (park, avm gibi) yaşanması gibi sebepler sayılabilir. Katılımcılardan M. E.’nin kurduğu şu cümle bunun en açık göstergelerinden bir tanesidir: *“Bence mahalleler yok oluyor, her şey dört duvar arasına giriyor.”* Katılımcılardan bir başkası bu cümleyi bir adım daha ileriye taşımaktadır: *“Günümüzde mahalle yok olmaktadır. Her yerde yüksek binalar yapıldıkça mahalle kavramı da unutulmaya yüz tutacaktır.” (İ.D).* Orta yaş ve yaşlı insanlar bu değişikliklere ayak uydurmada ve onları kabullenme konusunda zorlanmaktadır.

Bu sebepten ötürü de mahallenin yok olduğunu dile getirmektedirler. (yaş aralığına bakarak yaş faktörü önemsiz de denilebilir)

“İlk çağlarda insanlar site yönetimindeydi. Mesela ben Göreme’ye gittim Avanos’a. Orada siteler varmış. Siteler en ufak bir saldırıda yer altına mağaralar yapılmış. Büyük bir yerleşim yeri oraya sığınmışlar. Adamlar yollarını yapmışlar. Yani mahalle dediğimiz şeyde böyle bir site gibi olması gerekiyor. Kendisini koruyan dışardan gelen tehlikelere karşı savunabilecek bir aile olarak düşünüyorum hala iyi niyetimi kaybetmek istemiyorum ama maalesef mahallede her türlü insan olabiliyor. Mahalle yok oluyor. Sitelere dönüşüyor yavaş yavaş ama birbirini tanımayan yabancılaşan siteler. Genelden sadece siteye karşı bir küçülme var.”
(R.G)

“Yok olmaya giden bir yapı içinde mahalle yapısı. Kalkıp ta kimse kimsenin halini, hatırını bilmediği için mahalle kavramı kaybolmuş demektir bu.”
(S.M)

Katılımcılardan N.K.’ye göre geçmişteki mahalle dayanışması günümüzde ‘yerini komşular rahatsız olmasın’ düşüncesine bırakmıştır.

“Mahalleler de artık kimse kimseyi tanımaz hale geldi. Eskiden bizim buralarda hala düğün olunca sokak kapatılırdı. Ama şimdi apartmanlaşmayla beraber, apartmanda oturan komşular rahatsız olur diye kimse bunu yapmıyor.”(N.K)

Mahallenin yok olup olmadığı/olmayacağı tartışmalarının diğer bir tarafında da, mahallenin dönemin şartlarına göre değişip dönüşerek varlığını sürdürdüğünü ifade eden bir kesim vardır. Bu kesime göre, mahalle zaman zaman değişimin öznesi olabilirken zaman zaman da değişimin nesnesi olarak değişime ayak uydurabilmektedir. Günümüz kentlerinin apartmanlaşarak daha modern bir hal alması, kaçınılmaz olarak hem mahallenin fiziki yapısını hem de mahalleyi ayakta tutan sosyal ilişkileri ve sosyal yapıyı da değiştirip dönüştürmektedir. Bu değişim/dönüşüm sonucunda mahalle, hem fiziksel açıdan hem de sosyal açıdan kendini yenilemiş bir mekân olarak karşımıza çıkabilmektedir. Mahalle bünyesine kattığı yeni binalar, mekânlar ve insanlarla birlikte yeni bir yaşam tarzı üretebilmektedir.

“Mahalle yok olmuyor sadece şartlara uygun olarak değişiyor. Bu durum bence sadece bir değişim. Olumlu ya da olumsuz olarak değerlendirilmemesi gerektiğini düşünüyorum. İnsanlar arası ilişkiler değiştiğine göre mahalle de değişecek. Bence bu normal bir durum.” (A.D)

“Mahalle yok olmuyor teknik olarak yine mahalleler devam ediyor ancak duygusal bağlamda mahalle dönüşüyor. Müstakil evlerin olduğu bir mahalleden ilişkilerin tamamen resmi, muhabbetlerin sizli-bizli olarak devam eden bir mahalleye dönüşüyor. Yapılan her otuzar dairelik binalar birer mahalleyi oluşturuyor, soğuk ve içi boş, terkedilmiş bir mahalle adeta. Mahalleden ziyade mahalle algısı yok oluyor.” (H.Ö)

“Mahalleler yok olmuyor. Sadece bir dönüşüm evresi yaşıyor. Ortadan kalkan sokaklar. Artık her apartman bir sokak halini aldı. İnsan toplumsal ihtiyaçları olan bir varlık. Bu ihtiyaçlar her zaman için ilişki kurmamızı sağlar. Fakat sokaklar yıkılıyor, yeni bir şekle bürünüyor. Önceden aşağı- yukarı sokak vardı. Artık yan-ön- arka apartmanlar var. Sokaksızlık, ne tuhaf. Sokak arkadaşı olmadan büyüyen çocuklar var.” (S.C)

“Hayır yok olmuyor. İnsanlar daha başka insanlarla tanışacak. Apartmanda bir çevre ediniyorsunuz. Buradaki daha önceki insanlar aynı insanlardır. Ama şimdi bir çevren oluyor. Esnaf, doktor gibi çevren oluyor ve çevre ediniyorsunuz. Şu anda 115 daireye bakıyorum ve hepsini tanıyorum.” (A.E.)

Mahalle yok oldu, yok olacak tartışmalarının arka planında yer alan, hissedilen ve gözle en çok görülen faktör insanların geçmişte yaşanan mahalle ilişkilerine duydukları özlemdir. Eskinin akşam oturmaları, sık sık yapılan komşu ziyaretleri, yardımlaşma ve belki de en önemlisi insanların birbirlerini ismen tanıyor olması bu özlemi daha da arttırmaktadır. Çünkü günümüzde gerek insanların iş hayatında geçmişe nazaran daha fazla yer almaları (özellikle kadın istihdamı olarak) gerekse de aynı apartmanı paylaşsalar bile insanların farklı kültürel, ekonomik ve sosyal sermayelere sahip olması ister istemez bir ayrışma meydana getirmektedir. Katılımcılardan A.K. bu durumun en bariz örneklerinden sadece bir tanesi: *“Komşularımız yok yeni. Komşular dağıldı. Burda benim tek bir komşum var*

o da hasta, birisi de yukarda var o da hasta. Fazla gidip gelmeyiz. Fazla kimseyle ilgilenmiyorum.” Oturduğu apartmanda bir tane komşusunun olması da bu ayrışmayı açıkça göstermektedir.

“Bittiğini düşünmüyorum. Fakat bitmesine az kaldığını düşünüyorum. Çünkü eskiden. Mahallelerde herkes birbirini tanırmiş. Yardımlaşma, dayanışma varmış. Dedelerimiz, ninelerimiz “ah bizim çocukluğumuz” derken bunu da vurgularlar. Eski olan özlemlerde de anlaşıldığına göre artık eskiden olduğu gibi yardımlaşma yok, insanlar selam vermekten bile aciz hale geldiler. Çocuklar dışarıda oynamak kavramını unuttular. O yüzden eskiden olan samimiyette sıcak ilişkilerde bitmeye yüz tutmuşlardır.” (İ.D)

“Eski mahalledeki o sıcak ilişkilerin hiç biri yok. Şu anda sadece insanlar hayatın getirmiş olduğu sıkı düzen içerisinde kendi işlerini ve kendi yollarını takip ediyorlar. Önceki gibi komşum ne halde diye arayan soran yok. Önceden komşunun sabahleyin kalktığında kapısı açılmadı mı veya işte perdesinin perdesi çekilmedi mi acaba komşuma bugün ne oldu giderdin komşunun kapısını çalarsın, hasta mı değil mi onu sorarsın. Ama apartmanda böyle bir şey yok.” (S.M)

“Bugünkü mahalleler eski mahallelere hiç uymaz. O zamanlar biz devamlı bir arada oturur, kalkardık tabi gece olsun gündüz olsun, öğle yemeğini bile biz komşularımızla beraber yerdik. Ama burda o yok.” (R.D)

“En azından benim gibi çalışan insanlar için geçmişte kaldığını düşünüyorum. Zaten aile fertleriyle geçirebildiğimiz zaman kısıtlı olduğu için komşulara fırsat kalmıyor. Böyle bir ihtiyaç hissedilmiyor. İşyerinden arkadaşlarla görüşmeyi tercih ediyorum.” (A.D)

3.2.2.2. Mahalle Duygusu

İnsan ile mekân arasında bir iletişim ve etkileşim vardır. İnsanoğlu bir mekânda geçirdiği süreyle doğru orantılı bir şekilde mekân ile kendisi arasında aidiyet temelli bir bağ kurmaya başlamaktadır. Oluşan bu bağ neticesinde insan mekânı benimser ve ona farklı anlamlar yüklemeye başlar. Tüm bunların neticesinde, mekân salt mekân olmaktan çıkar, güvenin, samimiyetin, korkunun, sevincin, hüznün, dostluğun, aşkın, komşuluğun ve özgürlüğün bir tezahürüne bürünür.

“Huzur hissediyorum. Hoşlanmadığım birkaç komşuyla karşılaşmadığım müddetçe huzur duygusu yaşadığım bina için de geçerli.” (A.D)

“Mahalleye girdiğimde ürküyorum yüksek yüksek yapılmış içine yüzlerce insanın tıklmış olduğu binalardan ve apartmana da girsem asansöre de binsem evimin içine adım atıncaya kadar kendimi güvende ve huzurlu hissetmiyorum.” (H. Ö)

“Aidiyet duygusunu hissediyorum. Herkes kendini ait olduğu yerde huzurlu ve mutlu hisseder. Ve insanda aidiyet duygusu baskın bir şekilde bulunur. Apartmanım içinde bu geçerlidir.” (İ.D)

“Mahalleme güveniyorsam mahalleye girdiğim zaman evime girmiş gibi oluyorum. Çünkü kendimi güvende hissediyorum. Tabii ki bu duygular apartmanım içinde geçerlidir. Çünkü bizler sevdiği, güven duyduğu kişiler arasında yaşamak isteriz.” (M.E)

“Kendimi eve atıncaya kadar bir yabancılık hissediyorum. Evime girdiğim zaman oh diyorum evime geldim. Apartmanda olsa yabancı olarak görüyorum.” (N.A)

Mahallenin tanıdık simalardan oluşması güven duygusunu daha da belirgin hale getirir. Bakkalın, manavın, kaldırımında oturan veya camdan bakan simaların tanıdık olması insana ayrı bir güven verir.

“Mahalleye girişim köşe başında başlar. Köşeden döndüğüm an mahalleme gelmişimdir. Güvende olduğumu hissederim. Ne de olsa mahalle evimin en yakın halidir. Bu duyguları apartmana girdiğim anda da hissederim. Çünkü bizim apartmanda komşuluk ilişkileri yakındır.” (S.C)

“Apartmana girdiğim zaman mahalle duygusu bende yok. Çünkü apartmana giriyosun, eve giriyosun kimseyle fazla muhatap olmaman gerekiyor. Sadece görüşürsen işte merhaba merhaba, hal hatır sorma gibi bir olay da yok. Ama mahallede girdiğin zaman en basitinden bakkala selam verirsin veya geçerken Ahmet Amca nasılsın Ayşe Teyze keyfin nasıl bir ihtiyacın var mı diye sorarsın. Ama burda öyle bir durum yok. Çünkü çoğu insan birbirini tanımıyor bile apartmanda. Adam kapı komşusunu bile tanımıyor.” (S.M)

“Komşuluk güveni var. Çocuğumu bayramda rahatlıkla bırakıp gittim ama başka mahallede olsaydım acaba hırsız mı girdi? ne oldu diye telaş ederdim.”
(H.Z)

Görüldüğü üzere, katılımcıların her biri için mahalle farklı bir anlam ve yaşam alanını yansıtmaktadır. Mahalle, katılımcılardan A.D için huzuru hissettiği bir mekân iken, H.Ö için ürktüğü ve korktuğu bir mekân olabilmektedir. Mahalle de yaşama duygusu diğer katılımcılar içinde, başta güven olmak üzere, komşuluk, aidiyet ve yabancılik hissi gibi bazen birbirine benzeyen bazen de birbiriyle tamamen zıt olan duyguları içerisinde barındırabilmektedir.

3.2.2.3. Kentsel Dönüşüm ve Değişen Mahalle İlişkileri:

Günümüzde mahallenin fiziksel ve sosyal değişimine/dönüşümüne etki eden ana faktörlerden bir tanesi de hiç şüphesiz kentsel dönüşümdür. Kentsel dönüşüm sonucu müstakil bir evin bulunduğu bir arsaya içerisinde en az 30-40 dairenin bulunduğu yeni apartmanlar inşa edilmektedir. Yapılan yeni apartmanlar ile birlikte aynı bina içerisinde ikamet eden kişi sayısında da artmış olmuştur. Özellikle site alanı olarak birden çok apartmanı içerisinde barındıran 'güvenlikli siteler' kendi yaşam alanlarını duvarları içine hapsetmektedir. Bu alanlar alışveriş merkezinden sağlık ocağına, okuldan parka kadar mahalleye ve sokağa ait birçok unsuru kendi sınırları içerisinde toplayabilmektedir. Dolayısıyla böyle bir alanda yaşayan insanların mahalle olan bağlantıları zayıflamakta hatta zaman zaman da kopabilmektedir. Bazen doğrudan bazen de dolaylı olarak kentsel dönüşümün mahalle üzerinde olumsuz etkileri olabilmektedir.

“Kentsel dönüşüm adı altında mahallenin değişimi ve dönüşümü arttıkça mahalle kalmadı artık bitti eskide kaldı diye düşünüyorum. Yüksek 30’ar dairelik binalar arttıkça, maalesef ki kentsel dönüşüm beraberinde kültürünü de getirdiği için mahalle algısını da mahalleyi de mahalleye ait olmanın da üstüne bir darbe vurmuştur. Her ne kadar apartman içerisinde günler yapıp komşuluk ilişkilerini güçlendirmek amacıyla toplantılar düzenlense de eski mahallelerin devamı değil ancak yeni binaların yaşam kültürü olabilir buna mahalle diyemeyiz.” (H.Ö)

“Daha öncede söylediğim gibi kentsel dönüşümle yapılan binalarda oturan insan sayısı fazlaştıkça insanlar birbirini tanımaz hale geliyor. Aynı binada

sadece birkaç komşuyla ilişkilerini sürdürüyor ve yaşıyorlar. Açıkçası ben bu kalabalığı sevmiyorum.” (M.E)

“Kentsel dönüşümün mahalle ilişkisine karşı etkisi, olumsuz yönde etkiliyor. İnsanlar sadece işte ilk başta söylediğim gibi dört duvar arasına hapsediyorsun. En basitinden benim annem hala köyde yaşıyor ve buraya getirmek istediğimde bana tek verdiği cevap ben orda hapisane gibi ne yapabilirim.” (S.M)

“Etkisi olmuştur, fakat olumsuz yönden etlileri olmaktadır. Çünkü insanlar kentsel dönüşümle birlikte binanın içine kendilerini kapatıyorlar. Sohbet, muhabbet, hal-hatır sormak gibi güzel davranışlarda bu şekilde unutulacaktır.” (İ.D)

Kentsel dönüşüm sonrası ortaya çıkan yeni konaklama alanları ile mahallenin fiziki yapısı değişmektedir. Fiziki değişime bağlı olarak da mahalledeki sosyal ilişkilerde de değişimler olmaktadır. Bu sosyal değişimler daha çok olumsuz olarak ortaya çıkmaktadır. Dönüşüm öncesi mahalle halkı arasında sıkı bir komşuluk ilişkisi, samimiyet, güven duygusu ve yardımlaşma hâkim iken, dönüşüm sonrası, özellikle mahalleye dışarıdan gelenler olduğundan, bu sosyal hayat yerini yeni gelenlere karşı yabancılaşmaya ve güvensizliğe bırakmaktadır.

“Kentsel dönüşüm mahalleyi yok ettiği için ilişkiler biraz daha kısıtlanıyor. Çünkü komşular aynı binada birbirlerini tanımıyorlar. Tanımadıkları için ziyarette bulunmuyorlar. Çünkü komşu sayısı arttıkça insanlar birbirleriyle samimi olmak istemiyorlar.” (M.E)

“Kentsel dönüşüm apartman hayatını getirmiştir. Yan yana olan komşunun arasına yabancı insanlar girmiştir. Yabancı kavramı mahalle kültüründe tehlikeli olardı. Şimdilerde ise insanlar bu yabancılarla beraber yaşamak zorunda kalıyor.” (S.C)

“Kesinlikle o samimiyet yok. Eskiden kış gecelerinde herkes birbirine misafirliğe giderdi, çocuklar ayrı bir odada kendilerine göre oyun oynardı büyükler ise bir odada sohbet ederdi. Bir aile olarak düşünün komşuları. Bu aileler üzüntüsünde beraberdi neşesinde beraberdi her şeyiyle beraberdi. Ama şimdi ancak bayramdan bayram veya ölüm olduğu zaman düğün olduğu zaman akrabalar bile bu anda ancak birleşebiliyor. Çünkü Şehir genişledi, her taraf uzaklaştı. Belki mesafeler arabalar ve vasıtalar sayesinde kıalsa da gönüller.” (N.A)

“Yabancılaşma, sevgi-saygı ve güven duygusunun yok olması. Bunu kentsel dönüşümle ilişkilendirmeyebiliriz ama maalesef çağımızda ve zamanımızda

bu böyle oluyor. Apartman hayatında küçük çocuğu olan kişi hoplayacak çocuk zıplayacak fakat ses yalıtım sistemi olmadığı için aşağıdaki ve üstteki komşular rahatsız olacak. Komşuluk ilişkileri orada bozuluyor. Komşun seni şikayet edecek. Çocuktur anlamaz diyemezsin desende karşı taraf anlamaz. Komşuluk ilişkileri zaten orda kopuyor.” (T.D)

Katılımcıların birçoğunun kentsel dönüşüm öncesi sahip oldukları mahalle ilişkilerini özledikleri ve kentsel dönüşüm sonrası ortaya çıkan yeni hayat tarzına ayak uyduramadıkları açıkça ortaya çıkmaktadır.

3.2.3. Apartmanlaşma ve Komşuluk

3.2.3.1. Apartmanlaşma

Apartman modern toplumların en temel yapı taşlarından ve sembollerinden bir tanesidir. Özellikle kent merkezlerini estetize etmek için yıkılmış, köhneleşmiş, suç yuvası haline gelmiş bölgelerin dönüştürülme sürecinde bu bölgedeki binaların yıkılıp yerlerine yeni apartmanların dikilmesi bir kural haline gelmiştir. Buna ek olarak, aşırı göç alan kentlerde artan nüfusa yeni yerleşim alanları oluşturmak için tek katlı binaların yıkılıp yerine apartmanların yapılması bilinçli bir politika olarak da izlenmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken iki önemli nokta vardır. Bunlardan ilki, yapılan yeni apartmanların çoğu kez kent kültürüne zıt bir kültürel kimliğe bürünmesidir. İkincisi de, apartmanlaşmayla ortaya çıkan bu yeni kültüre bağlı olarak kentin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısında meydana gelen keskin ayrışmalardır.

Apartman insanın yaşam alanını sınırlandığı için özgür yaşamasına olumsuz yönde etkilemektedir. Apartmanda yaşayan insanlar “komşular ne der?”, “şu şekilde hareket etsem komşularım rahatsız olur mu?” komşu/mahalle baskısından korkarak ve çekinerek kendileri gibi yaşayamamaktadır.

“Apartmanda olduğun zaman her şeyin kısıtlı, sınırlı yani öyle köy hayatında en basitinden çıkarsın komşuna laf atarsın o sana laf atar veya işte hiçbir şey olmazsa o gelir akşam seni ziyaret eder. Apartmana girdiğin zaman zaten şehir kültürüne girmiş oluyorsun. Şehir kültürü bir apartman kültürü demektir bana göre. Bunun sonucunda da insanlar sürekli iş güç peşinde koştukları için ama köy

toplumunda bunlar yoktur. Köy toplumunda adamın işi gücü bellidir. Nedir işi gücü bu adam ya çiftçidir ya da hayvancılıkla uğraşıyordur. Onun da zaten belli zamanları vardır. Geri kalan kısımlarında eşiyle, dostuyla, Komşusuyla, akrabasıyla geçirir. Ama burda insanlar ise sabah 8 akşam saat 5 ve akşamda sonra o yorgunlukla birlikte bide çocuğunla uğraşacan. Hiçbirinde ne komşuluk ilişkisi ne de mahalle ilişkisi yok.” (S.M)

“Şahsen ben apartman hayatını sevmiyorum. Rahatça hürce yaşayamıyorum. Köyde kendi işini yapamayınca komşuyu çağırabiliyordun ama apartmanda herkesi çağıramıyorsun. Ufak yerlerde bu sorunlar olmuyor oradaki ilişkiler daha sıcak daha güzel eski yaşantımı özliyorum.” (H.E)

“Apartman hayatında mahremiyet konusu biraz sıkıntı oluşturabiliyor. Ortak bir yaşam alanı olduğu için bu hususu göz önünde bulundurmayanlardan dolayı da sıkıntı yaşanabiliyor.” (A.D)

Ayrıca apartmanların çevresini kaplayan yüksek duvarlar, girişteki demir kapılar ve kapıda bekleyen üniformalı güvenlik görevlileri (özellikle de güvenli sitelerde) adeta bir hapisaneyi anımsatmaktadır. Bu şekilde dizayn edilen apartman/siteler apartmandan olmayanların buraya girmesinin yasak olduğu ya da burada yaşayan sakinlerin buranın dışına çıktıklarında tehlikeli bir dünyaya adım atacaklarmış izlenimi uyandırmaktadır. Bu durum da ister istemez insanların hayatlarını sınırlandıran başka bir etkidir.

3.2.3.1.1. Apartmanın Yüğü

Apartman hayatı, apartman sakinlerine belli başlı yükler yüklemektedir. Bu yükleri maddi ve manevi yükler olmak üzere iki ana başlık altında toplayabiliriz. . Maddi yükün karşılığı daha çok “para” iken; manevi yükün karşılığı ise “psikolojik etki” olarak somutlaşmaktadır. Özellikle ekonomik gelir düzeyi düşük olan apartman sakinleri ve daha önce müstakil evde oturan apartman sakinleri için apartman giderleri aşırı bir yük olarak tanımlanmaktadır. Bu kişiler genellikle ortak olarak alınan kömüre ödenen ücreti, asansör bakım ücretini, ortak kullanım alanlarının elektrik su paralarının tüm apartmandan toplanmasını, apartman aidatı gibi müstakil ev hayatında karşılaşmadıkları yeni giderlerden şikâyet etmektedirler.

“Tabii ki apartmanın maddi yükleri vardır. Kentsel dönüşümle güzüümüzde yapılan evler lüks ve çok maliyetli. Örneğin; doğalgaz sistemi, kapıcı giderleri, asansör masrafları. Ayrıca kiranın yüksek olması da maliyeti etkiliyor. Bütün bunlar insanları zor duruma düşürüyor. İnsanlar komşuluk ilişkilerini iyi yaşarsa manevi yük olmaz.” (M.E)

“Apartman hayatında ve Türkiye’de herkesin gelir durumu aynı değil, gelir durumu zayıf olanlar bazı apartman giderlerine katılamayabiliyor. Adam eziklik duyuyor olabilir veya başkasözlerle o rencide oluyor olabilirveya başkaları rencide ediyor olabilir.Kişilik gelişiminde çok önemli bu apartman yaşamı. Apartman yaşantısında her lüksün bir maliyeti vardır. Bana göre apartman yaşantısı lüktür. Daha önce müstakil evinde ister yakarsın sobayı ister yakmazsın kömürün olmasa da kimsenin umrumda değil. Ama şimdi giderlere ortak olmak zorundasın. Giderler yük oluyor ama her lüksün bir maliyeti vardır.”(N.A)

“Apartman tabi insanlar için özellikle de maddi durumu iyi olmayan insanlar için daha zordur. Çünkü normal müstakil bir evde tek odayı ısıtırken apartmanda eğer merkezi sistemse komple ısıtmak zorundasın. Müstakil evde 1 tonla, 1 ton kömür ile kışı geçirirken apartmanda bunun 2-3 katı maliyeti olur. Ayriyeten kapıcısıydı, güvenliği idi vb. bunların ekstra harcamalardır. Zaten belli bir ücret geliri olmayan insanlar apartmanda yani yeteri kadar barınamıyorlar. Şu anda en basitinden şu anda bizim apartmanımız kömürlü, apartmanın mesela doğalgaza geçmesi gerekiyor. Doğalgaza geçmesi içinde kişi başına en aşağı 2000-2.500 lira karşılığında bir maliyet çıkıyor. Ama adamın aldığı aylık zaten emekli aylığıdır ve çoğu asgari ücretten emekli olmuştur. Burdaki arsa sahipleri en basitinden yani bu insanların şimdi kalkıp ta 2000-2.500 gibi para vermesi çok zordur.” (S.M)

Apartman hayatı normalde lüksün, ekonomik refahın ve modernitenin bir göstergesi olmaktan ziyade getirdiği maddi külfetten dolayı hayatı yaşanmaz bir hale getirebilmektedir. Hatta araştırmanın yapıldığı bölgedeki bazı mahalle sakinlerinin bu yüklerden dolayı apartmana taşınmayarak mahalleyi tamamen terk edip; kentin başka bölgelerindeki müstakil evlere taşındıkları ifade edenler olmuştur.

Apartman hayatı insanlara maddi bir yük yüklemenin yanı sıra manevi bir sorumlulukta yükler. Manevi yük daha çok “komşuluk hakkı” olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir yanda dinin getirdiği komşuluk sorumluluğu diğer yanda da iş

hayatının getirdiği yorgunluktan dolayı komşuların ihmal edilmesi arasında sıkışan insan, bu ikilem sonucunda psikolojik yönden etkilemektedir.

“Apartman hayatı insanlara hem maddi hem manevi yük getirir. Çünkü kapıcı parası, merdiven yıkama parası vs. derken ekstra bir maddiyat söz konusudur. Manevi yönden, insan birçok kişiyle anlaşmak zorunda kalır, apartmanda huyunu beğenmediğimiz insanlara da tahammül etmek zorunda kalırız. Tahammül edilemeyecek dereceğe geldiğinde ise arada çıkan kavgalar insanın psikolojik durumunu etkilemektedir.” (İ.D)

“Apartman hayatının maddi bir yük getirdiğini düşünmüyorum. Elbette ihtiyaçlarda değişimler olmuştur, maddi harcamalar artmıştır fakat manevi yükü insanlara daha ağır geldiğini düşünüyorum. Manevi yükü, komşuluk bağlarında olan zayıflamadır.” (S.C)

Günümüz kentli insanların büyük bir çoğunluğunun karşılaştığı bu durum karşısında takındıkları tavır, genelde bu yükten kaçınma şeklinde ortaya çıkmaktadır.

3.2.3.1.2. Anlaşmazlıklar

Müstakil evden apartmana taşınan insanlar, apartmanda yaşanan sorunların ana kaynağını teşkil etmektedir. Çünkü bu kimseler apartman hayatına ayak uydurmada, alışmada ve kurallara uymada diğer apartman sakinlerine oranla daha çok zorlanmaktadırlar. Örneğin, müstakil evde camdan sofraya bezi silken bir kişi apartmanda aynı davranışı yapabilmekte ya da müstakil evin avlusunda halılarını çırpıp bir kişi apartmanın balkonunda da bu davranışı tekrarlayabilmektedir. Bunlara ek olarak; apartmanın maddi giderlerinin artması ve bunların toplanması ile apartmanda temizlik kurallarına, özellikle de ortak kullanım alanlarının temizliğine, riayet edilmemesi apartmanda çıkan anlaşmazlıkların temelini oluşturmaktadır.

“Bazen duymak istemediğimiz veya görmek istemediğimiz şeyleri görmek, duymak durumunda kalabiliyoruz. Ya da su faturasının kaç lira geldiğine kadar kontrol eden meraklı komşular olabiliyor. Ortak alanların temizliğine dikkat edilmiyor, insanlar kirletmemek hususunda evlerinin içine gösterdiği hassasiyeti göstermiyor. Balkonda yeni yıkanmış çamaşırları gördüğü halde bahçede ateş yakabiliyor. Geç saatlerde merdivenlerde fazlaca gürültü yapılabilir. Anlaşmazlıklar genelde bu tür konularda çıkıyor. Ben rahatsız olmuyorum sen de rahatsız olma tavrı en şikayetçi olduğum konu. Apartmanda yaşıyorsak müstakil evdeymiş gibi davranmamamız gerekir.” (A.D)

“Apartmanda anlaşmazlık çıkmasını istemesemde mutlaka oluyor. Örneğin apartmanın genel temizliğinde sorunlar çıkıyor. Kapıcımız olmadığı için temizlik sırası konusunda komşular arasında tartışmalar yaşanıyor. Herkes temizliği birbirinden bekliyor, bunlardan ben hiç memnun değilim.” (M.E)

“Bazı insanların anlayışsız davranışlarından dolayı anlaşmazlıklar çıkmaktadır. Fakat genel olarak anlaşmazlığın çıktığına şahit olmadım. Apartmanda memnun eden yönler komşular arasında ki ilişkilerin samimi olmasıdır, memnun etmeyen yönü ise apartmanda yaşamının şartlarını bilmeyen komşularını rahatsız edecek her türlü davranışı yapan insanlara sabretmek oldukça zor bir olaydır.” (İ.D)

“Gürültü ve maddi sebepler. Gecen apartman yönetimi yapalım dedik, birinci katta oturan bir bey dedi ki apartman giderlerden asansör ve otomatik parasını bizden almayın dedi. Çünkü benim ihtiyacım yok ben birinci katta oturuyorum. Başka bir beyde ona şöyle bir cevap verdi o zaman bende en üst katta oturmuyorum çatı giderlerine de ben karışmam dedi. Yani bir anda ortalık herkes bananeci olmaya başladı. Apartman eğer bir aile ise bütün giderler ortak karşılanır. Zaten yönetmeliğe göre de öyle. Fakat maddiyat İşin içine girdikten sonra menfaatçilik ve maleseforda ayrımcılık oluyor. Apartmanda yaşamayı hiç sevmiyorum. Bahçeli küçük bir evim olsun ama kendinim olsun.” (N.A)

3.2.3.1.3. Apartmanda Yardımlaşma ve Dayanışma

Apartmanlar yapısı gereği onlarca hatta bazen yüzlerce kişiyi bünyesinde barındırabilmektedir. Bu kişilerin birçoğu daha önce gündelik hayatta hiç karşılaşmamış farklı sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel kimliklere sahip kişilerdir. Bu kadar farklı kimliğe sahip kişilerin bir arada bulunması yukarıda saydığımız anlaşmazlıklara neden olabilirken aynı zamanda yardımlaşma ve dayanışma temelli sağlam komşulukların ortaya çıkmasını da sağlayabilmektedir. Bu iki görüşü katılımcılardan A.D. ile S.C.’nin söyledikleri açıkça gözler önüne sermektedir. Katılımcılardan A.D. *“Beş yıldır bu binada yaşıyorum, herhangi bir yardımlaşma durumuna rastlamadım. Komşuların geneli bir ihtiyaç durumunda akrabalarını tercih ediyor.”* derken; S.C. ise, *“Herhangi bir sorun yaşanıldığında ilk yardım komşulardan gelir. Yardım her anlamda ve her koşulda mümkün olabilir. İnsana yardım en yakınından gelir.”* demesinden bu farklılığa sebep olan öznenin insan olduğunu anlaşılmaktadır.

Önceden tanışan insanların aynı apartmanda bir arada yaşamaları hem apartman hayatına uyumu kolaylaştırmakta hem de apartmandaki yardımlaşma, komşuluk gibi faaliyetlerin daha fazla ortaya çıkmasına olumlu bir katkı sağlamaktadır.

“Apartmanda birbirini tanıyan kişiler birbirlerine destek oluyor yardım ediyorlar. Ama tanımayan kişiler sadece geriden izlemekle yetiniyor.”(T.R)

“Şu anda bizim apartmanda herhangi bir anlaşmazlık çıktığını ben görmedim. Hiçbir sıkıntımız yok. Yeni bir apartman ve 3 yıllık bir apartmanız. Hiçbir sıkıntı şu ana kadar oluşmadı. Fakat eksiklikleri de tamamlamaya çalışıyoruz. Özellikle bizim apartmanda benim oturduğum kısım burdaki arsa sahipleri, ben de zaten arsa sahibinden aldım evimi. Onlar zaten eski mahalle insanları oldukları için onlar arasında bir kaynaşma var. Tabi bunlar bu kaynaşmayı belli zamanlarda kullanıyorlar. Örneğin bayramlaşmada sürekli herkes birbirini bayrama gelip gidiyorlar. Sadece bu yalnız bizim tarafımızda var. Şimdi burda 3 blok var. 3 bloğun örneğin bizim 3. girişimizde var bu. Ama başka diğer bloklar arasında var mı bu ilişki yok mu bilmiyorum. Bide en basitindenbizimkiler aralarında para toplanıp belki de ortak alımlar yapılır veya işte belli şeylerde ramazandan önce yapılması gereken bir şeyler onlar yapılır. Yani o da eski mahallenin geleneğinden kaynaklanan bir şey bizde görülen.” (S.M)

“Hastan olur, yakın olur yani kapına geldi mi ya işte Ahmet Abi işte beyim hastalandı aracımız yok hastaneye kadar bırakıver. Bir hafta sonu 3-5 komşu toplanıp pikniğe gitmeler yine aşağıda bir çiğköfte partisi, kadınlar kendi arasında pasta, börek yapılır. Ev hanımları haftada bir toplanır, birbirleriyle otururlar.”(T.D)

Apartman hayatındaki yardımlaşma ve dayanışma, cenaze, doğum, düğün ve bayram gibi belirli olaylar ve günlerde ortaya çıkmaktadır. Bunun en belirgin sebeplerinden bir tanesi hiç kuşkusuz ki kentlerde yaşayan insanların iş hayatlarının yoğun geçmesidir. Bu kimseler işten kala zamanı da komşuları yerine kendi aile fertleri ile geçirmeyi tercih etmektedir.

“Apartmanda eğer komşular arasında bir oturma günü varsa bu oturmada ihtiyaç sahibi kimseler komşular tarafından belirtilip bu kişiye maddi yardım sağlanıyor.. Ancak yardım edilen kişi apartman içerisinde biri değildir.

Dayanışma en çok cenazelerde oluyor o da apartmanda birinin yakını veya apartmanda yaşayan sakinlerden biri vefat etmişse bunu bir kişi diğer komşulara haber verir eğer dayanışma örneği olarak kabul edersek.” (H.Ö)

3.2.3.1.4. Apartman Kuralları

Apartman ekonomik, sosyo-kültürel ve ekonomik açıdan birbirinden farklı birçok insanı/aileyi bünyesinde barındırmaktadır. Apartmanda bu kadar çok farklı kesimin bir arada olması, yukarıda da ele alındığı gibi, birçok sorunu da beraberinde getirebilmektedir. Bu sorunların çözümünde ne gibi yöntemler izlenmelidir? Ekonomik olarak bir sınıfa ait olmak apartman hayatında kurallara uymayı gerektirmeyen bir ayrıcalık oluşturmakta mıdır? Bu soruların cevabı apartman hayatını daha yaşanabilir kılmak için önemli bir projeksiyon görevi görecektir.

“Kesinlikle ve kesinlikle belirli kuralları olmalıdır. Maddiyat yeterli değildir. her şey para ile halledilmez. Anlayış gerekmektedir. Laftan anlamayan insanlara ne kadar kuraldan bahsederseniz bahsedin yine laftan anlamaz. Fakat kural olmadıkça hiçbir yerde huzur olmaz. O yüzden manevi değerlerimize saygılı olmak için ve insanların huzuru için kural gereklidir.” (İ.D)

“Tabii ki olmalıdır. Kurallar olmasa komşular arasında anlaşmazlıklar çıkar. Kurallar konulur, komşularda bunlara uyarsa her şey yolunda gider. Bunlar apartmanda oturanların sayısına göre değiştiği için maddiyet yeterli olmayabilir. Mesela benim apartmanım altı dairelik olduğu için herkes apartman temizliğini kendisi yapıyor. Burada da sorunlar çıkıyor. Ama bir binada oturan sayısı fazla olursa mutlaka bir kapıcısı olur. Belirli bir miktar verilerek genel işler kapıcıya yaptırılır.” (M.E)

Kurallara uymayanlar için hukuki yaptırım isteyende var, hukuki yaptırıma gerek yok diyenlerde. Apartman kurallarına uymayanları sağduyulu olmaları konusunda uyararak, komşuluk hakkını hatırlatarak, empati kurmaları gerektiğini söyleyerek ve en önemlisi apartmanın birçok kişinin kullandığı ortak bir alan olduğu belirtilerek bu kurallara uymaları konusunda ikna etmek en insancıl yöntem gibi görünmektedir.

“Elbette olmalıdır. Tabii ki bunlar yazılı kurallar değildir. Zaten olması da mümkün değildir. Çünkü bu kurallar maddi bir özellik taşımaz. Demek istediğim Adabı muaşeret kurallarıdır. Komşudan beklentilerdir. Komşuluk hakkıdır.” (S.C)

“Hukukiye dökmek yanlış olur. Ama herkes anlayış içinde olması gerekiyor. Örnek veriyorum benim sabahleyin dersim var veya hastam var gece saat on ikide çamaşır makinesini açıp bütün herkesi uykusuz bırakmamak bu bence bencilliktir, karşısındakini düşünmemektir. Empati kurmak insanlarda fazla yoktur. Empati kursa çoğu şeyler yoluna girecek. Biz karşımızdakini düşünmediğimiz sürece hep bana hep bana veya hep bencil olursak anlaşmazlıklar daha fazla çıkacaktır.”(T.R)

“Apartmanda mutlaka kural olmalıdır. Bir apartman için geçerli değil toplumun olduğu her yerde düzenin sağlanabilmesi için kural mutlaka olmalı ki o kurallar çerçevesinde insanlar düzgün bir şekilde yaşayabilmeli. Sen zengin olduğun için veya daha akıllı olduğun için toplumda öne çıkmaman gerekiyor. Kural neyse herkes o kurala uyarsa bu zaten orda bir düzensizlik bir sorun oluşmaz.”(S.M)

3.2.3.2. Komşuluk

3.2.3.2.1. Komşu Kimdir?

Komşu, insanlara ailesinden sonra, mekânsal olarak en yakın olandır. Bu yakınlığından dolayı komşuya birçok toplumsal görev yüklenmektedir. Güvenilir olması, zorda kalınınca hiç düşünmeden kapısının çalınabilir olması, kendisinde zarar gelmeyeceğine inanılması bunlardan ilk akla gelenleridir. Komşu, en ufak bir sıkıntı da bile, yardıma ilk koşan kişidir. Hastalıkta, sağlıkta, ihtiyaç duyulduğu her an anadan, babadan ve akrabadan önce başvurulana, danışılana ve kapısı çalınana kimsedir.

“Kendisinden zarar gelmeyeceğine emin olduğum kişi. Acil ihtiyaç durumunda kapısını rahatça çalabileceğim kişi. Mahremiyetime saygı gösteren kişidir.” (A.D)

“Komşu sıkıntımı, mutluluğumu paylaştığım ya da sıkıntısı, mutluluğu ile hemhal olduğum kişidir.”(H.Ö)

“Komşu insana dost olmalıdır. Yeri gelince kardeşten öte, size sizden yakın olan komşudur. Her sıkıntınızda kapısını çalacağınız dosttur.”(İ.D)

“Komşu benim için tek şey anahtarı ona teslim edip gidebileceğin insan olmalı.” (S.M)

“Komşu denilince aklıma güven duyduğum insanlar geliyor. Eğer komşumu iyi tanıyor, ailesine güveniyorsam benim için yeri geldiğinde bir arkadaş, bir dost, bir sırdaş, kendime aile kadar yakın gördüğüm insanlar gelir. Çünkü iyi ve kötü zamanımda yardımına ilk koşacak kimseler yakın komşularımdır.” (M.E)

“Komşu, evime en yakın evin sahibidir. Yeri geldiğinde evini market olarak kullandığım yeri geldiğinde psikolojik danışmanlığı yapan kişidir. Evimin bir parçasıdır. Ben ondan o da benden sorumludur.” (S.C)

“Komşu ailedir, ailenin bir parçasıdır. Maddi hiçbir beklentim olmadı ama manevi olarak zor zamanlarımda yanımda olsun yeter. Ben de aynı şekilde her konuda yardım etmeyi düşünürüm.” (T.D)

“Komşu benim için her şeyden önce ondan beklentim kalkıp ondan mal mülk bakılayecek halimiz yok. Komşu zamanında işte benim herhangi bir ihtiyacım veya benim evde olup olmadığım zamanlarımı veya eve ne zaman gidip geldiğim zamanlarımı takip edebiliyorsa veya işte gelmediğim zaman niye gelmediğimi gelip bana soruyorsa işte bugün gelmedin acaba başında bir iş mi var diye bunu sorabilecek bir kişi olmalı komşu.” (S.M)

Katılımcıların komşularından beklentileri yukarıdaki gibidir. Fakat günümüzde komşuluk ilişkileri, bu beklentilerin çok uzağında kalmış gibi görünmektedir. Kentte yaşayan insanlar yoğun bir iş temposu içinde çalışmaktadırlar. Günün büyük bir bölümü iş yerinde geçtiğinden bu kişiler için ev sığınılacak sakin bir liman gibidir. Bu sebepten dolayı gündüz komşular ile misafirlğe gidilemediği gibi akşamları da işin vermiş olduğu yorgunluktan dolayı ne misafirlğe gidilebilmekte ne de misafir kabul edilebilmektedir. İnsanla kurulamayan komşuluğun yeri evdeki en yakın komşular olan televizyon, bilgisayar, internet ve sosyal medya ile kurulan sanal bir komşuluk ile doldurulmaktadır. Bu durum apartmanda oturan insanların beklentilerine uygun bir komşuluktan uzak kalmasına sebep olabilmektedir.

3.2.3.2.2. Komşularla Görüşme Sıklığı

Yukarıdaki komşu tanımlamalarından apartmandaki komşu/komşuluk ilişkilerinin genelde iyi olduğu çıkarımında bulunabiliriz fakat komşuluğun toplumsal fonksiyonu apartmanlaşma ile olumsuz yönde etkilenmiştir. Çünkü

komşular arasındaki görüşme sıklığına yönelik sorulan “sık görüştüğünüz sayısı kaçtır?” sorusuna katılımcıların verdikleri cevapların istatistikî sonuçları bunu açıkça ortaya çıkartmaktadır. Özellikle kentsel dönüşüm sonrası apartmanlaşma ile beraber ortaya çıkan güvensizlik, apartman sakinlerinin birbirlerini tanımaması ve iş hayatındaki yoğunluk bu durumun ana sebepleri arasında başlıca olanlarıdır.

“Hiçbir komşumla sık görüşmüyorum. Arada sırada görüştüklerimizle de ailece görüşüyoruz. Akşamları ev ziyaretleri yapıyoruz.”(A.D)

“Sık görüştüğümüz bir komşu yok. En sık görüştüğümüz komşumuz yan dairede oturan ancak birkaç ayda bir ancak birlikte oturup sohbet etmek için bir araya gelebiliyoruz.”(H.Ö)

“Apartmanımızda altı daire var, karşı apartmanda da altı daire var. Genellikle sekiz daire ile oturulup kalkılıyor. Ama bayanların sohbetleri, gündüz oturmaları olduğunda tüm komşularla oturulur. Ailecek görüşülen, oturulan beş aile vardır.” (İ.D)

Katılımcıların çoğunluğu her ne kadar komşularıyla ilişkilerim iyidir deseler de sık görüştükleri komşularının sayısı apartmanda bulunan daire sayısına oranlandığında, apartmanda oturan kişilerin genellikle kendilerine yakın katlardaki komşuları ile sık görüştükleri ve bu mesafe açıldıkça diğer komşular ile iletişim kurmadıkları sonucu ortaya çıkmaktadır.

“Apartmanımda iki komşumla sık görüşürüz, ailecek gider geliriz.”(M.E)

“Sık görüştüğüm komşu sayısı dördtür. Ailecek görüşürüz. Bütün aile bireyleri tanınır.”(S.C)

“Şu anda sık görüştüğüm komşum altım, üstüm ve yanım başka öyle yoktur. Ailecek bu fazla sık olmasa da ayda bir tekrar edilebilecek şekilde.”(S.M)

“Çok samimi ilişkilerimiz yok. Ama özellikle karşı komşumun ihtiyaç duyduğunda destek olacağını biliyorum. O da benim için aynı şeyi düşündür. Mesela üç aylık bebeğini bana bırakıp alışverişine gidebilir. Bu da beni memnun eder. Ama haftanın birkaç günü bir araya gelip birlikte vakit geçirmeyiz. Bunun da yeterli olduğuna inanıyorum. Komşumuzla arkadaş olmamıza gerek yok bence.” (A.D)

“Komşuluk ilişkilerim gayet iyidir. Bunlar kişilere daha doğrusu komşularıma göre değişir. Kendime daha çok yakın hissettiklerimle daha sık görüşürüm. Anlaştığım iki komşumla daha sık görüşür, birbirimize gider geliriz. Diğer komşularım yaşça bende daha büyük oldukları için onlarla görüştüğüm zaman merhabalaşırım, hatırlarını sorarım, taziyelerde, hasta ziyaretlerinde, bayramlarda görüşmeyi tercih ederim. Komşuluktan beklentim benim iyi ya da kötü zamanımda yanımda olmalarıdır. Başıma kötü bi şey geldiğinde ailem gelene kadar onlar yardıma gelecektir.”(M.E)

Apartman sakinlerinin bir araya gelme süresi ne kadar fazla ise komşuluk ilişkileri de o kadar sağlam temeller üzerine oturmaktadır.

“Mahallemizde de apartmanımızda komşuluk ilişkileri gayet güzel ve samimidir. Kimse başka birine rahatsız edecek davranışlarda bulunmaz. Herkes birbirine karşı sorumluluklarını bilir ve ona göre davranır. Fakat mahallemizde ki diğer apartmanlarda birbiriyle kūs olanlarda vardır. Her apartman için bunlar değişmektedir. Genel itibariyle güzel bir samimiyet var mahallemizde.” (İ.D)

Apartmanımda komşuluk ilişkileri seviyeli bir durumdadır. Apartmanda altı komşu olduğumuz için birbirimizi daha iyi tanıyor ve biliyoruz. Birbirimizin aileleri bile tanışır, selamlaşır.” (M.E)

“Apartmanlar arasında fark var. Benim apartman bir başka. Bizim apartmanda komşuluk ilişkileri çok iyi. Binaların sohbetleri ve toplantıları yaygın yapılmaktadır. Birlik beraberlik var. Komşular ilişkisi gelip gelme ve hastalıkta ve sağlıkta bayramlarda birbirine gidip gelme var.”(A.E)

“Şu anda benim bulunduğum blok eski ev sahiplerinin mahalle sakinleri olduğu için bunlar arasında ilişki çok iyi yani işin gerçeği diğer taraflara baktığınız zaman sadece orda şehir toplumunun vermiş olduğu ikincil ilişkiler var, birincil samimi ilişkiler yok. Daha çok öbür tarafta maddiyata dayalı ilişkiler vardır. Ama burdaki birincil ilişkiler özellikle klan toplumlarından gelen bir özelliktir. Yani insan arasındaki sıcak ilişki daha çok maddiyattan duygusal bağdadır ve bu insanlar o şekildedir.” (S.M)

3.2.3.2.3. Komşuluk İlişkilerindeki Değişme

Günümüzde komşuluk ilişkilerinin zayıfladığı yönünde ağır basan bir kanaat mevcuttur. Özellikle apartmanlaşmayla beraber birbirini tanımayan insanların kutu gibi üst üste konmuş dairelerde beraber yaşamaya mahkûm olmasına bağlı olarak

gelişen güvensizlik duygusu bu durumun ana faktörüdür. Bununla beraber gelişen teknoloji, iş hayatından arta kalan boş vaktin komşudan ziyade aile ile geçirilmesi, geçmişte boş vakit geçirilecek mekânlar komşu evi iken; günümüzde bu mekânların alışveriş merkezlerine ve eğlence alanlarına doğru bir dönüşüm geçirmesi gibi faktörler komşuluğun zayıflamasının ardında yatan diğer unsurlardır.

“Hatırladığım kadarıyla eskiden müstakil evlerin bulunduğu mahallede herkes birbirini tanır ve komşuluk ilişkilerini çok iyi ve samimi bir biçimde sürdürürlerdi. Şimdi ise bir mahallede 5-6 apartman olduğu için bizler sadece kendi apartmanımızda oturanları bilir ve görüşürüz. Azalma tabii ki oldu. Bunda kentsel dönüşümle binaların çoğalması, komşuların artmasıyla ilişkilerin iyi gitmesinin aksine gerilemiştir. Çünkü artık aynı apartmanda oturduğu komşusunu bile bilmiyor, tanımıyor.”(M.E)

“Eski komşuluk ilişkileri devam edemez çünkü insanlar değişti. Yaşantımız eskisi gibi değil. Eskiden akraba uzakta oturuyorsa haber verme ya da görüşme imkânı yoktu. Artık farklı şehirde yaşıyor olmak bile bu konuda problem teşkil etmiyor. Bu sebeple komşuluk ikinci plândadır.” (A.D)

“Genel olarak konuşmak gerekirse komşuluk ilişkileri bitmeye yüz tutmuştur. Çünkü artık kimsenin kimseye güveni kalmamıştır. Artık yan komşunun kapısını çalmaya korkuyor insanlar. Komşuluk ilişkilerinde olumsuz bir yönde değişme vardır. Bunun nedeni ise ülkemizin içinde bulunduğu durumdur. Haberlerde insanlar her gün komşusu bıçakladı, komşusunu öldürdü, evinin hırsızı komşusu çıktı. Katil komşu, gibi haberler gören insanların bu şekilde bu süreçte güven duygusunun azaldığını görüyoruz. Ülkemizin içinde bulunduğu insanlık felaketi en büyük örnektir.” (İ.D)

Geçmişte teknoloji mahalleyi bir araya toplayan bir işlev görürken günümüzde tam tersi yönde bir işlev görmektedir. Özellikle televizyonun Türkiye’ye ilk geldiği dönemde televizyon belirli evlerde bulunmaktaydı. Televizyonun sınırlı sayıda evde bulunması televizyona sahip olmayan insanların o evlerde toplanıp bir araya gelmesine sebep olmaktaydı. Bu durumun sonucunda mahalleli arasındaki samimiyet de kendiliğinden pekişmiş olmaktaydı. Günümüzde her evde teknolojinin olması insanlar arasına görünmez duvarlar örerek sosyal ilişkileri zayıflatmaktadır.

“Komşuluk bitmiş durumda bana göre. Ben çocukluğumdan örnek vereyim mahalle birkaç tane televizyon vardı televizyon yeni geldiği zaman. Bir

tanisi de bizim evde vardı. Cumartesi günleri Türk Sineması olurdu. O gün kadınlar konuşurlar işte sen börek yap gel, sen falan şey getir, çekirdek getir ve kuruyemiş al, sen falan şey getir diye bize gelirlerdi akşam hep beraber o filmi ağlayarak veya gülererek seyrederdik. Ama şimdi televizyon sesini biraz açtın mı yukardan dan dan ses vurur veya aşağıdan. Şimdi o ilişkilerin olduğunu hiç sanmıyorum. Komşuluk ilişkileri bitiyor. Sadece kentsel dönüşüm olarak düşünmeyin. Şimdi ailelere bakarsanız herkes de teknolojik ürünler var. Bilgisayar, internet, cep telefonu herkes ayrı bir köşede onunla ilgileniyor, internete giriyor, cep telefonu ile oyunlar oynuyor. Ailedeki bağlar bile kopuyor bırakın komşuluk ilişkilerini. Maalesef teknolojinin etkisi daha büyük bunda.”(N.A)

“Eğer bu şekilde devam ederse zaten komşuluk diye bir şey kalmayacak. Kimse kimseyi tanımayacak. O yüzden yani bence komşuluğun geleceği pek parlak gözüküyor. Şehirleşme ve betonlaşma bunu engelleyecektir.” (S.M)

Katılımcılardan bazıları komşuluğun toplumsal değişime ve teknolojik gelişime rağmen varlığını sürdüreceğini ifade etmektedirler.

“Komşuluk tabii ki bitmiyor. Eski komşuluk kadar olmasa da hala devam ediyor. Sadece komşularım samimiyetleri azalıyor, komşu sayıları azalıyor. Herkes birkaç komşusunu tanıyor ve görüşüyor.”(M.E)

“Komşuluk ilişkilerin biteceğini düşünmüyorum. Sadece bir dönüşüm yaşıyor. Bu dönüşümün komşuluğu bitirmede yetersiz kalır. Komşuluk önemli bir ihtiyaçtır. Komşusu olmayan ev olmaz.”(S.C)

3.2.3.2.4. Kentsel Dönüşümün Komşuluk İlişkilerine Etkisi

Kentsel dönüşüm salt bir fiziksel olay değişim değildir. Kentsel dönüşüm sonucu ortaya çıkan fiziksel değişime bağlı olarak sosyal ve kültürel değişimler meydana gelmektedir. Bu sosyal ve kültürel değişimden etkilenenlerin başında da komşuluk olgusu ve komşuluk ilişkileri gelmektedir. Katılımcıların neredeyse hepsi farklı gerekçeler sunarak, kentsel dönüşümün komşuluk ilişkilerini olumsuz yönde etkilediğini ifade etmişlerdir.

Kentsel dönüşüm sonucu yatay ekseninde uzanan binalar dikey bir şekilde yükselmeye başlamıştır. Dolayısıyla yatay ekseninde uzanan binalar mahalle içerisinde insanların yüz yüze temas kurmasına, olanak sağlarken, dikey bir şekilde yükselen

apartman dairelerinde bu imkânsız hale gelmiştir. Özellikle apartman dairelerinde asansörün kullanılıyor olması komşuların birbirini görme sıklığını da azaltmıştır. Asansörü kullanan kişilerin birbiri ile iletişim kurmak yerine, bir an önce evine ulaşma çabası ile kendisine ait bir metrekaarelik alanda sabırsızca beklemeleri göz önüne alındığında apartmanda oturan kişilerin birbirlerine ne derece yabancılaştıkları daha net görülebilmektedir.

“Kentsel dönüşüm komşuluk ilişkilerine ket vurmuştur. Komşuluk ilişkilerini geri dönüşüme uğratmıştır adeta. Yeni yapılar kentsel dönüşümdeki komşuluk algısını da değiştirmiş komşu külüne muhtaç olduğu biri değil sesine gürültüsüne tahammül edemediğin rahatsız edici varlık olmuştur. Halbuki evlerin sırt sırta olması komşuluk olarak da sırt sırta olmayı gerektirse de kentsel dönüşümle bu algı da tersine dönmüştür.” (H.Ö)

“Kentsel dönüşüm komşuluk ilişkilerini zedelemiştir. Önceleri yan yana dizilen evlerde insanlarda yan yana duruyordu. İnsan evinin sokağa açılan kapısından dışarıya çıktığı vakit bütün komşularının kapılarını görebiliyordu. Bu ise komsusundan haberdar olmasını sağlıyordu. Ama evlerin üst üste yığılıp daire adını alması insanı komsusundan bihaber olmasına neden oldu. Çünkü gördüğü kapı sadece karşı dairenin kapısından ibaret kalmıştır. Her ne kadar yukarıya doğru yükselen dairelerle beraber komşu sayımızda artış yaşansa da komşuluk ilişkileri kurulamaz olmuştur.”(S.C)

“Kentsel dönüşümün komşuluk ilişkilerine etkisi bazen faydalı bazen zararlı olabilir. Çünkü 15 katlı binalarda herkes evine asansör ile çıkmakta kimse kimseyle selam dahi vermemektedir. Fakat bunu herkes için söyleyemeyiz. Her binada komşuluk ilişkileri değişebilir. Fakat bana göre çok katlı binalar komşuluk ilişkilerini öldürmektedir. Bazı komşular birbirini iki ay sonra, kimisi ise bayramdan bayrama ancak görmektedir. Bu da kenti geliştirme yerine felakete sürükler.” (İ.D)

“Eski mahallelerde komşuluk ilişkisi daha yoğundu. İnsanlar mahallesinde yaşayan bütün komşuları tanır, daha sık ilişkiler yaşırdı. Kentsel dönüşümle beraber insanlar komşularını tanımaz hale geldi. Şu anda aynı binada birbirlerini tanımayanlar bile var.” (M.E)

Kentsel dönüşümün olumsuz etkilerinden bir tanesi de hem mahalle de hem de komşular arasında bir güvensizlik duygusunu ortaya çıkartmasıdır. Kentsel dönüşüm sonrası yapılan yeni binalara gelen kimseler daha çok mahalle (eski mahalle sakinlerinin) dışından kimseler olacağından birbirlerini tanıma olasılıkları düşüktür.

Tanışıklığın düşük olması da ister istemez bir güven sorunu doğurmaktadır. Bu sorun daha çok mahallenin eski sakinleri arasında yoğun bir şekilde hissedilmektedir. Bu kimseler, isim isim bildikleri ve tanıdıkları insanların yerine haklarında hiçbir şey bilmedikleri yeni kimselerle aynı apartmanı hatta aynı katı paylaşmak zorunda kalmışlardır. Dolayısıyla, bu durum komşuluk ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir.

“Daha önce müstakil evde oturuyordum. Bizim mahallenin hepsi Şeker Murat Mahallesinde oturuyordu. Mahallemize bir tane yabancı bile girse o kişi bilinirdi. Biz gece saat onikiye bire kadar oynardık kızlı-erkekli herkes birbirini kardeş olarak görürdü. Ama şimdi çocuğumuzu biz dışarıya salamıyoruz. İnsanları tanımıyoruz mahalleye girip çıkan belli değil veya apartmana girip çıkan belli değil. Bütün anneler şimdi çocuklarını okula kendisi elinden tutuyor götürüyor ve yine götürürken de yine elinden tutup götürüyor. Çünkü İnsanların birbirine güveni kalmadı. Komşuluk bağları tamamen yok oldu.”(N.A)

“Olumsuz etkisi vardır. Kırsal kesimdeki yerleşim alanlara baktığımızda herkesin kendine ait bahçeli evi olmasına rağmen komşular birbirinde bir apartmandakinden daha uzak olmalarına rağmen daha yakındırlar. Ama apartmanda ise insanlar genellikle şehir hayatının vermiş olduğu sıkıntılar ve şeyden dolayı sadece evi dinlenme alanı olarak kullanıyor. Adam eve zaten yorgun argın geliyor akşam misafir kabul edecek vakti yok. Çünkü o vakti kendine dinlenmek için veya çocuklarıyla zaman geçirmek için ayırıyor.” (G.F)

“Tek katlı evde komşuluk ilişkilerimiz çok sıkıydı. Ama burda fazla kimseye çıkamıyoruz, Fazla kimse gelmiyor. Yani bizde de var tabi. Normal biz tabi şey etsek ona gitsek öyle gelir. Ama biz yaşlı olduğumuz için hiç çıkmıyoruz, kimse de bize gelmiyor. Bayramda sağolsunlar geliyorlar. Adımızı anan geliyor.” (A.K)

“Kişilerin algısından kaynaklanan bir şeydir. Kentsel dönüşümde 12-13 katlı evlerde apartmana kimin girip çıktığını bilemem ama müstakilde bilirdim. Eski komşuluk ilişkileri olmaz. Asansöre binip eve çıkıyorsun sonra tekrar asansörle aşağı iniyorsun. Ama müstakil de geze geze eve geliyorsun. İnsanlar birbirini böyle tanıyor. Apartmanda kafayı sallayarak selam veriyorsun.”(H.Z)

3.2.3.3. Daha Sürdürülebilir Bir Kentsel Dönüşüm, Mahalle ve Komşuluk İlişkisi İçin Katılımcıların Önerileri:

Günümüzde kentsel dönüşümün ana amacı genelde boş arazilere yeni binalar yapıp rant sağlamak şeklinde algılanmaktadır. Bu algının değişebilmesi için neler

yapılabileceğini ve ne gibi politikalar izlenmesi gerektiği sorusu sorulmuştur. Bu soruya cevaben, kentsel dönüşümden daha fazla fayda sağlayabilmek için katılımcıların üzerinde mutabakata vardığı öneriler insanın ana merkeze konması ve kentin tarihsel ve kültürel yapısının korunması gerektiği yönündedir.

Katılımcıların kentsel dönüşüm uygulamalarından beklentileri yapılan binalar kadar; mahalle sakinlerinin bir araya gelebileceği parklar, kadın lokalleri, kadınların boş vakitlerini geçirebilecekleri kurslar (KOMEK gibi), yeşil alanlar, çocuklar için oyun alanları gibi sosyal ve kültürel etkileşimi artıracak alanları da kapsamaktadır.

“Kültürel yapıya, teknolojik yapıya daha çok özen gösterilmelidir. İnsanların binaların içinde tıklıp kalmasını önlemek için kültürel etkilerin yapılabileceği alanlar inşa edilmelidir. Kentsel dönüşüm, insanları birbirinden uzaklaştırmak yerine insanları birbirine daha fazla yakın olmasını sağlamak gerekmektedir. çocukların, gençlerin evlerinden hiç çıkmayıp bilgisayar başında öldürdükleri vakitleri daha güzel ortamlarda değerlendirmeleri için her mahallede çocuklara yönelik oyun alanları, güvenli oyun parkları inşa edilmelidir.” (İ.D)

“Kentsel dönüşümün faydalı olması için çok katlı apartmanların olmaması gerekir. İnsanların birbirini tanıması için sosyal faaliyetler, binalara yakın oyun parkları, hanımlara özel kursların açılması gerekir ki komşular en azından bu gibi yerlerde görüşür, tanışır ve ilişkiler kuvvetlenir.” (M.E)

“Kentsel dönüşümden daha fazla yarar sağlamak için insanların görüşlerinin ve isteklerinin göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Bu önemli ayrıntı dikkate alınmadığı takdirde insanlar bir çıkmaza sürüklenir. İnsan ihtiyacı yer açma ve düzenleme ihtiyacından önce gelir. Ve her şehrin kentsel dönüşümü kendine ait özelliklerle gerçekleştirilmelidir. Böylece şehrin dokusu kaybolmamış olur.” (S.C)

3.2.3.3.1. Mahalle ve Komşuluk

Günümüzde komşuluk ilişkileri geçmiş ile kıyaslanamayacak oranda azalma eğilimi göstermektedir. Komşuluk ilişkilerinin azalmasında kadının iş hayatına katılması, teknolojik gelişmelerdeki ilerleme, apartmanlaşma ve apartmanlaşmanın getirdiği yeni kültürel değişimler, kentlerin kalabalıklaşması ile insanlar arasında

güven kurumunun zedelenmesi, gündelik hayatın merkezinin mahalleden ziyade kentin eğlence merkezlerine kayması gibi birçok faktör etkili olmuştur.

Eski mahalle hayatının geri getirilmesinde en önemli görev ‘komşu’ya düşmektedir. Çünkü mahalle dediğimiz mekânın öznesi komşudur. Bir mahallede komşuluk ilişkileri ne kadar iyiye o mahalledeki güven duygusu da o derece güçlü olacaktır. Komşuların gündelik hayatta birbirleri ile kurdukları iletişim ve etkileşimin sıklık derecesi bu güven duysunun ömrünü tayin edecektir. Komşuların birbirlerine oturmaya gidip gelmeleri hem tanışıklığı arttıracaktır hem de komşular arasında yapılan dedikodu ile mahallede olup bitenler hakkında bilgi edinmelerini sağlayacaktır.

Katılımcılar da mahallenin sürekliliği için komşuluğa vurgu yapmaktadırlar. Bunun yanı sıra, komşuluk ve mahallenin önemi hakkında okullarda eğitim verilmesi, komşuların birbirine karşı resmi değil daha samimi davranması gerektiği, mahalleliyi bir araya toplayacak toplu organizasyonların ve projelerin yapılması gerektiği gibi daha çok mahalle halkını bir arada toplayan kolektif eylemlerin ve projelerin yetkili kurumlarca hayata geçirilmesi önerisinde bulunmaktadır.

“Mahalle değişecek, bence bunu da akışına bırakmak lazım. Bugünün şartlarında eski mahalle yaşantısını devam ettirmek mümkün değil.” (A.D)

“Mahalleyi canlı tutmak için en azından aynı dairedaki komşularla karşılıklı ilişkiler daha samimi ve içten olması için “sizli bizli” konuşmalar terk edilebilir.”(H.Ö)

“Komşuluk ilişkileriyle ilgili her mahallede bilinçlendirme seminerleri düzenlenmelidir. İnsanların birbirine tahammül etmesi için, birbirleriyle saygı-sevgi çerçevesinde geçinmelerini sağlamak için mahalleyi bir araya getirecek toplu etkinlikler düzenlenebilir. Her mahallede bilinçlendir yapılarak, hastanın kapısını çalmayı, yardımlaşma-dayanışma yapmayı insanlara nasıl empoze edebiliriz diye düşünülmelidir. İnsanlar arasında ki samimiyetsiz davranışların önüne geçmek için, mahalle olarak birbirleriyle tanışma ve kaynaşma günleri yararlanabilir.” (İ.D)

“Bunu için özel politikalar üretmeye gerek yoktur. Bugüne kadar kurulan sıcak ve yakın komşuluk ilişkilerine kimse bir müdahalede bulunmamıştır. Aksine insan ilişkilerine müdahale edildiği an bütün doğallık ve samimiyet biter. Eğer

komşuluk adına bir politika gerçekleştirilecekse bu “insanları rahat bırakma” politikasıyla mümkün olur.”(S.C)

“Şimdi biz Türk milleti olarak çok öz değerlerimizi yitirdik. Bu öz değerlerimizi bile kazanmak için şu anda Selçuk Belediyesinin SEDEP denilen bir projesi var. Onları uyguluyoruz okullarda çocuklara adaletten, doğruluktan veya yardımseverlikten bahsediyoruz. Biz yeni fidanlar yetiştirmeye çalışıyoruz çocukları komşuluk ilişkilerini dahi orada anlatıyoruz. Acaba onlara biz bir miktar bir şeyler yapabiliyosak 20 yıl sonra bunlar kendisini gösterecek. Ama teknolojiye yenik düşeceğine eminim. Neler yapabiliriz dersiniz biz ancak okullarda bunu işleyebiliriz. Dediğim gibi bunlar birer fidan diktik inşallah 20 yıl sonra seremesini görürüz. Komşuluk ölmesin diyorum.”(G.F)

“Komşuna gider gelersen komşuluk ilişkileri çok iyi olur. Ama işte benim babam böyle hasta, ameliyatlı ben öyle birisini bırakamam. O yüzden komşuyla ilgilenemiyorum. Ama komşu da fazla benimle ilgilenmiyor. Eski komşularımızla aramız çok iyiydi. Gece boyunca beraberdik daha iyiydi. Ama burda o yok. İlişkiler kopuk. Kopuk olmasının nedeni ben ilgilenmiyorum komşularla. Komşularımız iyi ben onlardan bir kötülük görmedim, duymadım da. 5 sene bitti yani. Ben bir zarar görmeyince ben hep böyle düşünüyorum. Ben bu yaşma geldim bir zarar görmedim. Kimseyle kötü olmadım veya bir laf duymadım. Kötülüğü hiç düşünmem.” (A.K)

“Bana sorarsanız olmasını isterim bu benim bireysel fikrim ben şimdi 63 yaşındayım soba kovanı kaldırmak zor geliyor bunun için isterim ama yaz geldi mi apartmanı istemem niye bahçeyle uğraşacağım. Müstakil evime girip çıkacağım, apartmanın masraflarını karşılayacağım. Bu işler böyledir.” (H.Z)

“Bunu artık belediye veya başka bir şey bu apartman hayatındaki insanları bir araya getirme gibi bir özelliği olamaz. Apartman yönetimi daha çok ne bileyim ayda bir defa ya da haftada bir defa bir eğlence veya işte buna benzer insanların bir araya gelip, oturup, sohbet edebileceği bir toplantılar yapabilirler. İnsanlar daha rahat birbirlerini tanırlar daha rahat konuşurlar. Tabi buna da kaç kişi uyabilir. Çoğunluğu iş gücünden dolayı uymayacaktır.” (G.F)

Katılımcıların da belirttiği gibi uygulanan ve uygulanacak olan kentsel dönüşüm projelerinin temelinde insan özne konumunda olmalıdır. Kentsel dönüşüm salt bir rant olmaktan öte fonksiyonlar üstlenmelidir. Dönüştürülen alanlarda insanların bir arada vakit geçirip sosyalleşebilecekleri alanlar, çocuklar için oyun alanları, özellikle mahalle yaşantısını aktif hale getirecek etkinliklerin yapılabileceği

boş alanlar yapılmalıdır. Yoksa her boş alana apartman dikilerek yapılan dönüşüm projeleri insanları birbirlerine, mahalleye ve kente yabancılaştırmaktan başka bir işlev görmeyecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kentsel dönüşüm uygulamaları günümüzde gündelik hayatın bir parçası haline gelmiştir. Türkiye'nin hemen hemen her ilinde bir kentsel dönüşüm uygulaması görmek mümkündür. Bu uygulamalar ile kentler adeta yeniden inşa edilmektedir. Yeniden inşa sürecinde hem kentin silüeti değişmekte hem de kenti var eden toplumsal dinamikler ve toplumsal ilişkiler ağı değişmektedir.

Kentsel dönüşüm uygulamalarında ilk dikkati çeken göçtür. Kentsel dönüşüm uygulanan bölgelerde, uygulama öncesi uzun süre ikamet eden kişilerin kentsel dönüşüm sonrası mahallelerini terk ettikleri görülmektedir. Onların mahalleyi terk etmeleri sonucunda, mahalle; yerlerine gelen başka kimselere kalmaktadır. Bu durum da mahallede süregelen 'mahalleli olma' duygusunun kaybolmasına neden olmaktadır. Bu durumun önüne geçebilmek için kentsel dönüşüm uygulamaları mahallelinin ekonomik yeterliliği göz önüne alınarak; mahalleli minimum borçlandırılarak uygulanmalıdır. Aksi takdirde mahalle kültürünün zarar görmesi kaçınılmaz olmakla beraber, mahalle algısının ve duygusunun sürdürülebilirliği tehdit altına da girebilir.

Kentsel dönüşümün değiştirdiği toplumsal dinamiklerden birisi mahalledir. Geleneksel mahalle yapısının ana karakteristiği ise müstakil evdir. Müstakil evlerin genellikle bahçeli olması, insanlara hem mahremiyet açısından, hem de hareket alanı olarak daha özgür olma imkânı sağlamaktadır. Bu özgür olma durumu, apartman hayatında hem komşular hem de binanın kendi kuralları aracılığı ile kısıtlanmaktadır. Bunun neticesinde uzun süre müstakil evde oturan kişilerin apartman hayatına uyum sağlayamadıkları tespit edilmiştir. Bu kişiler müstakil evdeki alışkanlıklarını (camdan sofraya bezi silkelemek, balkonda halı yıkamak, balkondan halı çırpma vs.) apartman yaşantılarında da devam ettirmek istediklerinde, diğer apartman sakinleri tarafından uyarılmakla beraber zaman zaman ciddi tartışmalara varan sıkıntılar ortaya çıkartabilmektedirler.

Kentsel dönüşüm sonrası apartman hayatına geçmenin ortaya çıkarttığı sorunlar da tespit edilmiştir. Bunlardan bir tanesi güven duygusundaki değişimdir.

Geleneksel mahalle yapısında evlerin yatay uzanması mahalle ve özellikle de sokakla dirsek teması kurmayı kolaylaştırmaktaydı. Bu da müstakil evde yaşayan insanların mahalleden olan ile yabancı olanı ayırt etmesini sağlamaktaydı. Apartmanlaşmayla beraber evlerin dikey uzanması ve belirli metrekareye birçok dairenin sığdırılması ve her bir dairede gelir durumu, eğitim seviyesi, kültürel değerleri birbirinden farklı olan ve kentin belirli bölgelerinden veya dışından gelen kişilerin ikamet etmesi güven duygusunu olumsuz yönde etkilemiştir. Çünkü bütün bu insanlar apartmana girerken ortak bir kapıyı kullanmaktadır. Müstakil evlerin oluşturduğu mahalledeki yüz aşinalığı güven duygusunu ne kadar pekiştiriyorsa, girişi tek kapıdan olan ve birbirini tanımayan insanlardan oluşan apartmanda da güvensizlik duygusu o derece pekişmektedir. Bu tür kolektif yaşam alanlarında güven duygusu kolektif yaşamın anahtarı olmuştur.

Apartman hayatında komşuluk ilişkilerinin genellikle düğün, ölüm, bayram gibi durumlarda arttığı görülmektedir. Onun haricinde apartman sakinlerinin sık görüştüğü ve komşuluk ilişkisinde bulunduğu kişilerin ya karşı komşuları ya da üst ve alt katlarında oturan, yani kendilerine mesafe olarak en yakında olan kimseler olduğu gözlemlenmiştir. Bunun nedenlerinden bir tanesi yukarıda da belirtildiği gibi insanların birbirlerini tanımaması durumu iken, diğer neden ise ‘iş hayatı’ yoğunludur. Apartmanda oturan insanların büyük bir çoğunluğu günün büyük bir bölümünü iş yerlerinde yani apartmanın dışında ve ailelerinden uzakta geçirmektedir. Bundan dolayı, bu kişiler işten kalan boş zamanlarını da kendilerine ve ailelerine ayırmayı tercih etmektedirler.

Geleneksel mahalle yapısında, özellikle de kadınlar, gündüzleri komşularına gidip gelerek onlarla daha sık görüşürken, günümüzde kadınında iş hayatında geçmişe nazaran daha aktif yer alması bu ilişkileri sekteye uğratabilmektedir. İş hayatındaki kadın, işten arta kalan zaman dilimini yemek yapmaya, ev işlerine ve ailesiyle vakit geçirmeye ayırmaktadır. Bu durumun bir neticesi olarak, iş hayatında olan bir kadının komşularına fazla zaman ayırmadığı ve bunun sonucunda da komşuluk ilişkilerinin zayıfladığı görülmektedir.

Sağlıklı bir kentsel dönüşüm yapabilmek için, jakoben ve tepeden inme bir politika izlemek yerine dönüşümün tüm aktörlerinin projelerin içerisinde yer alması gerekmektedir. Mimar, esnaf, sosyolog, mühendis, öğretmen, imam, sivil toplum kuruluşları ve mahalleli gibi aktörleri ile mahalle ve sokak kültürü, kent dokusu, dönüşümün yapılacağı yerdeki cami, çeşme, kahvehane, kütüphane, okul, var ise pazar alanı veya çarşayı merkeze alan bir dönüşüm projesi hazırlanmalıdır. Bu proje bağlamında da bütün aktörler dönüşümde aktif ya da dolaylı olarak rol almalıdır.

Kısaca denilebilir ki; kentsel dönüşüme ne kadar çok aktör müdahil olursa o kadar başarılı bir dönüşüm gerçekleştirilmiş olacaktır. Kentsel dönüşüm bütün halinde bir beden olarak kabul edilecek olursa, her bir aktör bu bedenin bir parçasıdır. Nasıl ki bir el, göz, kulak, ayak, parmak vs. olmadan beden tam olmazsa; aktörlerinden birisinin eksik olduğu kentsel dönüşüm de sağlıklı bir kentsel dönüşüm olamaz. Bu bağlamda sağlıklı bir kentsel dönüşüm için yapılabilecek önerileri şu şekilde sıralayabiliriz:

1) Kentsel dönüşüm planlamaları yapılırken, dönüşüm yapılacak bölgelerin sosyal, ekonomik ve kültürel özellikleri göz önünde tutularak; kendine has karakteristiğini korumaya azami dikkat edilmemelidir.

2) Kentsel dönüşüm planlamaları yapılırken, bölgenin sosyo ekonomik yapısı ele alınarak dönüşüm bölgesindeki halk mağdur edilmemelidir

3) Kentsel dönüşüm planlamaları yapılırken, dönüştürülen bölgede ortaya çıkacak sınıfsal farklılıklar minimize edilmelidir.

4) Kentsel dönüşüm yapılırken mahalle olgusu göz ardı edilmemelidir. Kentsel dönüşüm faaliyetleri odağına mahalle kültürünü koyarak yapılmalıdır.

5) Kentsel dönüşüm uygulamalarında jakoben ve dayatmacı bir yöntem izlenmemelidir. Kentsel dönüşüm sürecine, dönüşümü planlayan planlamacıdan dönüşümü gerçekleştirecek mühendise ve dönüştürülecek alandaki muhtara, mahalleliye ve imama kadar sürecin tüm aktörleri müdahil edilmelidir.

6) Kentsel dönüşüm uygulamaları gerçekleştirilirken kamu ve özellikle de dönüşümün yapıldığı alandaki halk ekonomik zarara uğratılmamalıdır.

7) Eğer kentsel dönüşüm uygulamaları özel sektör aracılığı ile gerçekleştiriliyorsa, özel sektör sıkı bir şekilde denetlenmelidir.

8) Kentsel dönüşümün yapılacağı bölgelerde ekonomik canlılık sağlanmalıdır.

9) Kentsel dönüşüm uygulanan bölgelere insanların bir araya gelip sosyalleşebileceği alanlar yapılmalıdır.

10) Her şeyden önemlisi, kentsel dönüşüm insan ilişkilerini arttırmayı amaçlayan bir yapıda ve sürdürülebilir olmalıdır.

EK-1: GÖRÜŞMECİ LİSTESİ

Görüşmeci kodu	Doğum yeri	Yaşı	Cinsiyeti	Eğitim durumu	Mesleği	Medeni durumu	Oturduğu mahalle
A.D.	Konya	36	K	Lisans Mezunu	Öğretmen	Evli	Hocacihan Mah.
A.E.	Konya	60	E	Lise Mezunu	Emekli	Evli	Hacıkaymak Mah.
A.K.	Konya	61	K	İlkokul Mezunu	Ev Hanımı	Evli	Şeker Mah.
G.F.	Konya	45	E	Lise Mezunu	İşçi	Evli	Şeker Mah.
H.Ö.	Konya	23	K	Yüksek Lisans	Öğrenci	Bekar	Hocacihan Mah.
H.Z.							
İ.D.	Konya	21	K	Lisans Mezunu	-----	Bekar	Şeker Mah.
K.Ü.	Konya	65	E	Lisans Mezunu	Öğretmen	Evli	Hacıkaymak Mah.
M.E.	Konya	32	K	Lise Mezunu	Ev Hanımı	Evli	Hocacihan Mah.
N.A.	Konya	30	E	Lise Mezunu	İşçi	Evli	Şeker Mah.
N.K.	Antalya	51	E	Lise Mezunu	Bakkal	Evli	Şeker Mah.
Ö.A.	Konya	33	E	Lisans Mezunu	Öğretmen	Evli	Hacıkaymak Mah.
R.D.	Konya	52	E	İlkokul Mezunu	Emekli	Evli	Şeker Mah.
R.G.	Konya	53	E	Lise Mezunu	Memur	Evli	Hacıkaymak Mah.
S.C.	Konya	23	K	Yüksek Lisans	Öğrenci	Bekar	Hocacihan Mah.
S.M.	Konya	37	E	Lisans Mezunu	Öğretmen	Evli	Hocacihan Mah.
T.D.	Konya	51	K	İlkokul	Ev Hanımı	Evli	Şeker Mah.
T.R.	Konya	34	K	Lisans Mezunu	Öğretmen	Evli	Şeker Mah.
Z.D.	Konya	45	E	Lise Mezunu	İşçi	Evli	Şeker Mah.
Z.Y.	Malatya	42	E	Lisans Mezunu	Öğretmen	Evli	Hacıkaymak Mah.

EK-2: MÜLAKAT SORULAR

KİŞİSEL BİLGİLER

Ad-Soyad:

Doğum Yeri:

Yaş:

Cinsiyet:

Medeni Hali:

Eğitim Durumu:

Meslek:

Kaç yıldır bu şehirde oturuyorsunuz?

Kaç yıldır bu mahallede oturuyorsunuz?

Mahallenin Adı:

- 1)"Kentsel Dönüşüm" kavramı sizin için ne ifade ediyor?
- 2) Kentsel dönüşümü faydalı buluyor musunuz? Neden
- 3) Bu alanda bir düzenleme yapılacak olsa, alanda yer almasını istediğiniz faaliyetler nelerdir?
- 4) Kentsel dönüşümün komşuluk ilişkilerine etkisi nasıl olmuştur
- 5) Sizin için mahalle ne anlam ifade ediyor? Mahalleyi nasıl tanımlarsınız? Neden mahallede müstakil bir evde değil de apartman dairesinde oturmayı seçtiniz?
- 6) Sizce bir mahalleyi yaşanabilir bir yer yapan şey ne olabilir?
- 7) Mahallenize girdiğinizde hangi duyguyu hissediyorsunuz? Hissettiğiniz bu duygu apartmanınız için de geçerli mi?
- 8) Mahallede kendinizi güvende ve rahat hissediyor musunuz?
- 9) Eski mahallelilik ilişkilerinin ve samimiyetin geçmişte kaldığını, bittiğini düşünüyor musunuz? Neden
- 10) Günümüzde mahalle yok mu oluyor? Yok olmuyorsa mahallede olumlu ya da olumsuz bir değişimden söz edilebilir mi? Mahallenin geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?
- 11) Kentsel dönüşümün mahalleye ve mahalle ilişkilerine etkisi olmuş mudur? Olmuş ise nasıl olmuştur?
- 12) Apartmanda olmayıp da eski yaşantınızda olan ve özlemini duyduğunuz ya da olmasını istediğiniz şeyler var mı, varsa nelerdir?
- 13) Apartman hayatı insanlara ekstra bir maddi/manevi yük getiriyor mu?
- 14) Şu anda yaşadığınız apartmanda hangi nedenlerden anlaşmazlıklar çıkmaktadır? Apartman hayatının sizi memnun eden veya etmeyen yönleri nelerdir?
- 15) Apartmanda yardımlaşma ve dayanışma daha çok hangi durumda olmaktadır?
- 16) Sizce apartmanda oturmanın belirli kuralları olmalı mı? Yoksa maddiyatın yeterli olması yeterli midir?
- 17) Komşu denilince aklınıza ne geliyor? Komşuyu nasıl tanımlarsınız
- 18) Sık görüştüğünüz komşularınızın sayısı kaçtır? Bu komşularınızla ailecek görüşür müsünüz? Ev oturmalarına gidip gelir misiniz?
- 19) En sık görüştüğünüz komşunuz/komşularınız nerede oturmaktadır?
- 20) Komşularınızla ilişkileriniz nasıldır? Komşuluktan beklentiniz nedir?
- 21) Mahallenizdeki ve özelde apartmanınızdaki komşuluk ilişkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz?
- 22) Komşularınızla geçirdiğiniz sürede, geçmiş ile şimdi arasında nasıl bir değişim var? Eğer bir azalma varsa bu azalmanın sebebi sizce nedir?
- 23) Komşuluğun eskide kaldığını ve bitmeye yüz tuttuğunu mu düşünüyorsunuz yoksa hala eski komşuluk ilişkilerinin devam ettiğini mi düşünüyorsunuz? Komşuluk ilişkilerinde bir değişiklik oldu mu? Oldu ise bunu nasıl değerlendirirsiniz?
- 24) Kentsel dönüşümden daha fazla fayda sağlamak için sizce nasıl politikalar üretilebilir veya nasıl uygulamalar yapılabilir? Önerileriniz neler olabilir?

25) Günümüzde ve gelecekte mahalleyi devam ettirmek ve komşuluk ilişkilerini canlı tutmak için neler yapılabilir, ne gibi politikalar ve uygulamalar  retilbilir? Bu konudaki önerileriniz nelerdir

KAYNAKÇA

- AKAY, A.**, (2002), “Bir Mahalle İnşası”, İstanbul, Sayı: 40, Ocak.
- AKTÜRE, S.**, (1985), “Osmanlı Devleti’de Taşra Kentlerindeki Değişimler”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C: 4, İletişim Yayınları, İstanbul.
- ALADA, A. B.**, (2001), “Yeni Bir Toplumsal Yapılanma için İşlevsel Bir Kamu Alanı: Mahalle”, Avrupa Birliği Süreci ve Planlama, 7-9 Kasım 2001, 25. Dünya Şehircilik Günü, 5. Türkiye Şehircilik Kongresi, Ankara, TBMMOB- ODTÜ.
- ALADA, A. B.**, (2008), Osmanlı Şehrinde Mahalle, Sümer Kitapevi, İstanbul.
- ALTUN, D. A.**, (2010), “Kapalı Konut Siteleri ve Mahalle Kavramı”, İdealkent, S. 2, Aralık.
- ALVER, K.**, (2007), Siteril Hayatlar, Hece Yayınları, Ankara.
- ALVER, K.**, (2011), “Apartman: Yeni Ev, Yeni Hayat”, Mostar, Sayı: 74, Nisan.
- ALVER, K.**, (2012a), "Kent İmgesi", Kent Sosyolojisi, ed: Köksal Alver, , Hece Yayınları, Ankara.
- ALVER, K.**, (2012b), "Mahalle", Kent Sosyolojisi, ed: Köksal Alver, Kent Sosyolojisi, Hece Yayınları, Ankara.
- ALVER, K.**, (2012c), "Komşuluk", Kent Sosyolojisi, ed: Köksal Alver, Kent Sosyolojisi, Hece Yayınları, Ankara.
- ALVER, K.**, (2013a), Mahalle: Mahallenin Toplumsal ve Mekânsal Portresi, Hece Yayınları, Ankara.
- ALVER, K.**, (2013b), “Komşu Kimdir?”, Sosyoloji Divanı, Yıl:1, Sayı:2, Temmuz-Aralık.
- ALVER, K.**, (2014), “Komşular ve Komşuluklar”, Ed. Ahmet Koyuncu, Komşuluk Kültürü içinde, Hece Yayınları, Ankara.
- ALVER, K.**, Kentsel dönüşüm ve Aktörleri, <http://haber.stargazete.com/acikgorus/kentsel-donusum-ve-aktorleri/haber-708516>, Erişim Tarihi: 01.01.2013
- ARSLAN, M.**, (2012), “*Gündelik Hayatta Din*”, Din Sosyolojisi İçinde, Ed. N. Akyüz-İ. Çapcıoğlu, Grafiker Yay., Ankara.

- ATAÖV, A., OSMAY, S.**, (2007), “Türkiye’de Kentsel Dönüşüme Yöntemsel Bir Yaklaşım”, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi , Cilt: 24, Sayı: 2, s. 57-82, Ankara.
- AYDEMİR, M. A.**, (2013), “Komşuluk ve Sosyal Sermaye”, Sosyoloji Divanı, Yıl:1, Sayı:2, Temmuz-Aralık.
- AYDIN, M.**, (2013), “Komşuluğun Dönüşümü”, Sosyoloji Divanı, Yıl:1, Sayı:2, Temmuz-Aralık.
- AYVERDİ, S.**, (2012), İbrahim Efendi Konağı, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.
- BARAN, İ.**, (2011), “İlhan Tekeli ile Söyleşi”, “Mostar, Sayı: 74, Nisan.
- BAŞARIR, A.**, (2010), Kentsel Dönüşüm Uygulamalarında Çok Amaçlı Yaklaşım, İnegöl Kenti Örneği, Yayınlanmamış Y. L. Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- BAYARTAN, M.**, (2005), “Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle”, İÜ Coğrafya Dergisi, Sayı:13, İstanbul.
- BAYRAKTAR, E.**, (2006), Gecekondu ve Kentsel Yenileme, Ekonomik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara.
- BERGEN, L.**, (2010), “Medeniyeti Cüzü: Mahalle”, İdealkent, Sayı: 2, Aralık.
- BİLGİN, N.**, (2011), “Sosyal Düşünce Kent Kimliği”, İdealkent, Sayı:3, Mayıs.
- BÜLBÜL, Ş.**, (2008), Zağnos Vadisi’nde Kentsel Dönüşüm, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.
- ÇAKIR, N.**, (2006), Günümüz Kent Dinamiklerinin Kentsel Dönüşüme Etkileri, Yayınlanmamış Y. L. Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- ÇAMUR, K. Cihangir**, (1996), “İmar Islah Planlarının Ankara Kent Makroformu Üzerindeki Yoğunluk Etkileri”, Planlama Dergisi, Sayı: 1996/1-4.
- ÇETİN, İ.**, (2012), Gecekonduyun Mekân Sosyolojisi, Yaba Yayınları, İstanbul.
- ÇETİN, E.**, (2014), Türkiye’de Gündelik Hayatın Tanziminde Din ve Sekülerizm, İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, C. 3, Sayı: 2.
- DE CERTEAU, C.**, (2009), “Giriş”, Gündelik Hayatın Keşfi II içinde, M. De Certeau, L. Giard, P. Mayol, Çev. Ç. Eroğlu- E. Ataçay, Dost Kitapevi, Ankara.
- DEMİRSOY, M. S.**, (2006), Kentsel Dönüşüm Projelerinin Kent Kimliği Üzerindeki Etkisi (Lübnan-Beyrut-Solidere Kentsel Dönüşüm Projesi

Örnek Alan İncelemesi), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Kentsel Tasarım, İstanbul.

DENGİZ, S., 2010, Belediyelerde Kentsel Dönüşüm Projeleri İzmir Büyükşehir Bütünü İçin Bir Çözümleme, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

DÜZBAKAR, Ö., (2003), “Osmanlı Döneminde Mahalle ve İşlevleri”, U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:4, Sayı:5, 2003/2

EMRE, A., (2012), “Mahallesiz Şehirler”, Yeni Şafak, 27.11. 2012.

ERAYDIN, A., (2006), Değişen Mekan: Mekansal Süreçlere İlişkin Tartışma ve Araştırmalara Toplu Bakış: 1923-2003, Dost Kitapevi, Ankara.

ERGENÇ, Ö., (1984), “Osmanlı Şehrindeki Mahallenin İşlev ve Nitelileri Üzerine”, Osmanlı Araştırmaları, IV.

Gecekondu Kanunu, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.775.pdf> erişim tar., 24.03.2014.

GİDDENS, A., (1998), Modernliğin Sonuçları, Çev. Ersin Kuşdil, Ayrıntı, İstanbul.

GÜMÜŞBOĞA, B., (2009), Katılım Ekseninde Kentsel Dönüşüm: Altındağ Aktaş Mahallesi Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Çevre Bilimleri Anabilim Dalı, Ankara.

İNCE, E. Kütük, (2006), Kentsel Dönüşümde Yeni Politika, Yasa ve Eğilimlerin Değerlendirilmesi 'Kuzey Ankara Girişi (protokol Yolu) Kentsel Dönüşüm Projesi', Yayınlanmamış Y. L. Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

KELEŞ, R., (2010), Kentleşme Politikası, İmge Yayınları, Ankara.

KILINÇ, G. Köksal, (2007), Toplumsal Bir Ölçek Olarak Kentsel Mekânın Dönüşümü: Muğla Kentsel Sit Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla.

KIRAY, M., (2007), Kentleşme Yazıları, Bağlam, İstanbul.

KIVRIM, İ., (2009), “Osmanlı Mahallesinde Gündelik Hayat (17. Yüzyılda Gaziantep Örneği) ”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C. 8, S. 1, s. 231-255.

KOCABAŞ, A., 2006, Kentsel Dönüşüm (/Yenileş(tir)me): İngiltere Deneyimi ve Türkiye’deki Beklentiler, Literatür Yayınları, İstanbul.

- Konya’da Komşuluk Araştırması**, (2006), Sosyal Doku Projesi Kent Araştırmaları-4, Konya Büyükşehir Belediyesi.
- KOYUNCU, A.**, (2013), “Gündelik Hayatta Komşuluk”, Sosyoloji Divanı, Yıl:1, Sayı:2, Temmuz-Aralık.
- KOYUNCU, A.**, (2014), “Gündelik Hayatta Komşuluk”, Ed. Ahmet Koyuncu, Komşuluk Kültürü içinde, Hece Yay., Ankara.
- KRAMERS, J. H.**, (1976), “Mahalle”, İslam Ansiklopedisi cilt VII: 144, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- KUBAN, D.**, (1994), “Mahalleler: Osmanlı Dönemi”, Dünden Bugüne Osmanlı Ansiklopedisi, C. 5, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, s. 242-247, İstanbul.
- KUTLU, M.**, “Şu Bizim Mahalle”, <http://www.yenisafak.com.tr>, Er. Tar. 21.08.2014.
- LEFEBVRE, H.**, (2010), Modern Dünyada Gündelik Hayat, Çev. Işın Gürbüz, Metis, İstanbul.
- NEWMAN, P.**, (2005), “Kültürel Dönüşüm, Turistler ve Kent Yönetimi” Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu Bildiriler içinde, Der. A. Dilek Özdemir, P. Pınar Özden ve Sırma R. Turgut, Küçükçekmece Belediyesi Yayını, İstanbul.
- NİRÜN, N.**, (1991), Sistematik Sosyoloji Yönünden Sosyal Dinamik Bünye Analizi, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.
- OĞUZ, Ö.**, (2006), Fikret, “Kentsel Dönüşüm Üzerine”, Bülten, Sayı: 40, Ankara, TMMOB Mimarlar Odası Ankara Şubesi Yayını.
- ÖNCEL, A. D.**, (2010), Apartman: Galata’da Yeni Bir Konut Tipi, Kitap Yayınevi, İstanbul.
- ÖNCEL, A. D.**, (2011), “Apartmanların İlk Örnekleri ve Gelişimi Üzerine Notlar”, Mostar, Sayı: 74, Nisan.
- ÖZDEN, Pelin P.** (2001), “Kentsel Yenileme Uygulamalarında Yerel Yönetimlerin Rolü Üzerine Düşünceler ve İstanbul Örneği”, İ.Ü.S.B.F. Dergisi, Sayı 23, İstanbul, s. 255-269.
- ÖZDEN Pelin P.**, (2008), Kentsel Yenileme Yasal Yönetimsel Boyut, Planlama ve Uygulama, İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul, s.44.
- ÖZTAŞ, Nihan**, 2005, Türkiye’de Kentsel Dönüşüm ve Haliç Örnekleme, Yayınlanmış Yüksek Lisans mai, İstanbul.

- SAĞLAM, N.**, (2008), “Mahallenin Hâli Yahut İnihilâli”, Türk Edebiyatı, Sayı 416, Haziran.
- SİMMEL, G.**, (2005), Metropol ve Zihinsel Yaşam, İçinde: Kent ve Cemiyet, Haz.: Ahmet Aydoğan, İz Yayıncılık, İstanbul.
- SÖNMEZ, Nihan Özdemir**, (2006) “Düzensiz Konut Alanlarında Kentsel Dönüşüm Modelleri Üzerine Bir Değerlendirme”, Planlama Dergisi, Sayı: 36, Ankara, TMMOB ŞPO Yayını, 2006/2, s. 121-128.
- SURİ, L.**, (2002), “Mahalle Belediye Bağlamında İstanbul Pendik”, İstanbul, Sayı: 40, Ocak.
- ŞAHİN, S. Zafer**, (2006), “Kentsel Dönüşümün Kentsel Planlamadan Bağımsızlaştırılması/Ayrılması Sürecinde Ankara”, Planlama Dergisi, Sayı: 36, Ankara, TMMOB ŞPO Yayını, 2006/2, s. 111-120.
- ŞENTÜRK, M.**, (2012), “Kentsel Dönüşümün Sosyolojisi”, editör: Köksal Alver, Kent Sosyolojisi içinde, Hece Yayınları, Ankara.
- ŞENYAPILI, T.**, (2004), “Baraka”dan Gecekonduya Ankara'da Kentsel Mekânın Dönüşümü:1923-1960, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TANPINAR, A.H.**, (2012), Beş Şehir, Dergâh Yayınları, İstanbul.
- TDK**, “Dönüşüm”, www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51012d5be50997.12970323, Erişim Tarihi: 24.01.2012
- TDK**, “Gecekondu”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.54745b32437827.61389544, Erişim Tarihi: 23.03.2013
- TEKELİ, İ.**, (1985), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kentsel Dönüşüm”, Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye Ansiklopedisi, C: 4, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TORUNOĞLU, Ethem**, “Kentsel Dönüşüm: Pazarlamanın Dayanılmaz Hafifliği”, Kent ve Planlama Geçmişi Korumak, Geleceği Tasarlamak, ed: Ayşegül Mengi, İmge Kitabevi Yayınları, 2007, s. 375-388.
- TUROC, I.**, (2005), “Kentsel Dönüşümde Yeni Eğilimler ve Yönetişim”, Uluslararası Kentsel Dönüşüm Uygulamaları Sempozyumu Bildiriler içinde, Der. A. Dilek Özdemir, P. Pınar Özden ve Sırma R. Turgut, Küçükçekmece Belediyesi Yayını, İstanbul.
- UYSAI Ü.E.**, 2006, “Soylulaştırma Kuramlarının İstanbul’ da Uygulanabilirliği: Cihangir Örneği”, Planlama Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yayını, S: 2, Ankara

- ÜNVEDİ, Z.**, (2003), Türkiye’de 1980 Sonrası Kentsel Dönüşümün Toplumsal ve Mekânsal Dinamikleri”, TMMOB Şehir Plancıları Odası Kentsel Dönüşüm Sempozyumu, İstanbul.
- WIRTH, L.**, (2002), “Bir Yaşam Biçimi Olarak Kentlileşme”, 20. Yüzyıl Kenti içinde, Der. ve Çev. Bülent Duru-Ayten Alkan, İmge Kitabevi, Ankara.
- YAMAN, M.**, (2012), Türkiye’de Kentsel Dönüş(tür)me Uygulamaları, MKM Yayınları, Bursa.
- YASİN M.**, 2005, “Kentsel Dönüşüm Uygulamalarının Hukuki Boyutu”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı: 60, s. 105-137
- YEL, A. M. ve KÜÇÜKAŞCI, M. S.**, (2003), “Mahalle”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Cilt 27, 323-326, Ankara.
- YILDIRIM, E.**, (2008), “Mahallede Modernlik Anlayışı: Şair Evlenmesi”, Türk Edebiyatı, Sayı 416, Haziran.
- YILDIZ C., ve GÜNDÜZ M.**, (2011), Sosyo-Kültürel Değişim Sürecinde Komşuluk, TÜBİTAK Destekli Proje, Proje No: 109K075, Elazığ.